

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı
Siyaset Bilimi Bilim Dalı

**OSMANLI KADIN DERGİLERİNDE GÜNDELİK YAŞAMIN POLİTİĞİ:
HANIMLARA MAHSUS GAZETE MEKTUPLARININ İNCELENMESİ**

Gökce GÜLAY

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2023

OSMANLI KADIN DERGİLERİNDE GÜNDELİK YAŞAMIN POLİTİĞİ:
HANIMLARA MAHSUS GAZETE MEKTUPLARININ İNCELENMESİ

Gökce GÜLAY

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı

Siyaset Bilimi Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2023

KABUL VE ONAY

Gökce GÜLAY tarafından hazırlanan Osmanlı Kadın Dergilerinde Gündelik Yaşamın Politığı: Hanımlara Mahsus Gazete Mektuplarının İncelenmesi başlıklı bu çalışma, 25.04.2023 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

[Doç. Dr. Canan ARSLAN-AKMAN] (Başkan)

Doç. Dr. Ahu SUMBAS (Danışman)

[Dr. Öğr. Üyesi Pelin DİNÇER (Üye)]

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

Prof.Dr. Uğur ÖMÜRGÖNÜLŞEN

Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan **“Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”** kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

25/04/2023

Gökce GÜLAY

¹“Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”

- (1) Madde 6. 1. Lisansüstü tezle ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez **danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.
- (2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez **danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulunun** gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.
- (3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, **tezin yapıldığı kurum** tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, **il, kurum ve kuruluşun önerisi** ile **enstitü** veya **fakültenin** uygun görüşü üzerine **üniversite yönetim kurulu** tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.
Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralı çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel veyazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında zgn olduğunu, Doç Dr.Ahu SUMBAS danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Gökce GÜLAY

ÖZET

GÜLAY, Gökce. *Osmanlı Kadın Dergilerinde Gündelik Yaşamın Politikliği: Hanımlara Mahsus Gazete Mektuplarının İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, 2023.

19. yüzyıl Osmanlı kadının değişim yüzyılı olmuştur. Kadınlar bu süreçte dergiler etrafında toplanmaya ve haklarını, taleplerini, sorunlarını dergiler üzerinden kamusal zeminde tartışmaya başlamışlardır. Dergiler kadınların seslerini yükselttikleri ve seslerini kamusal alanda yükselttikleri mekanlar olmuştur. Bu dergilerden birisi de Hanımlara Mahsus Gazete'dir. Hanımlara Mahsus Gazete, yayın ekibinin kadınlardan oluştuğu ve kadınların hak ve taleplerinin dile getirildiği ilk dergilerden birisi olarak 1895 yılında yayın hayatına başlamış ve 13 yıl süreyle yayın hayatını devam ettirmiştir. Söz konusu dergi kadınların yaşamlarına etki eden ve yaşamlarından etkilenen, gündelik yaşamları ile iç içe geçmiş bir yapıya bürünmüştür. Derginin gündeliğin sınırlarında gezmesi kadınların sıradan hayatlarının aslında nasıl politik bir alan olduğunu ortaya çıkarmıştır. Bu durumun temel göstergelerinden biri dergiye gelen mektuplardır. Mektuplar, kadınların kendi kalemleriyle kendilerini ifade ettiklerini ve içinde buldukları durumu tartıştıkları yazılar olarak yerini almıştır. Böylece kadınlar deneyimlerini, hak ve taleplerini kamusal alana taşımışlardır. Mektuplarında dile getirdikleri konular genel olarak değişen toplumsal yapı içerisinde kendilerine aradıkları ideal kimlik tartışması, eğitim ve çalışma hakkı ve aile yaşamlarına dair konulardır. Bahsi geçen konuların kadınların gündelik yaşamlarının merkezlerinde şekillenmektedir. Bu bağlamda mektuplar gündelik yaşamın sıradanlığını politik bir unsura çevirerek kadınların hak ve taleplerinin kamusal alana intikal etmesinin aracı olmuşlardır. Tez çalışmasında bahsi geçen mektuplar üzerinden kadınların gündelik yaşamının politikliğini anlamlandırmak ve kadın deneyimlerini bilimsel çalışmaların bir parçası haline getirmek hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Gündelik Yaşam, Osmanlı Kadın Hareketi, Hanımlara Mahsus Gazete, Mektup, Kadın Tarih Yazımı

ABSTRACT

GÜLAY, Gökce. *The Politics Of Everyday Life In Ottoman Women's Magazine: The Research Of The Letters Of The Journal For Ladies*, Master Thesis, Ankara, 2023.

The 19th century was the century of change for Ottoman women. In this process, women gathered around the magazines and discussed their rights, demands and problems on the public platform through the magazines. Magazines were places where women raised their voices and make their voices resonate in the public sphere. One of these magazines is Hanımlara Mahsus Gazete. Hanımlara Mahsus Gazete started its publication life in 1895 as one of the first magazines in which the editorial team consisted of women and the rights and demands of women were expressed, and continued its publication life for 13 years. The magazine in question took on a structure that affects and was affected by the lives of women and is intertwined with their daily lives. The fact that the magazine travels within the borders of the daily has revealed how the ordinary life of women is actually a political field. One of the main indicators of this situation is the letters sent to the journal. Letters have taken their place as articles in which women expressed themselves with their own words and discussed the situation they are in. Thus, women carried their experiences, rights and demands the public sphere. The subjects they expressed in their letters were the debate about the ideal identity they sought for themselves in the changing social structure, the right to education and work, and their family life. The aforementioned issues were central to he concerns of of women's daily lives. In this context, letters were means of transferring the rights and demands of women to the public sphere by turning the mundaneness of daily life into a political element. Through the letters mentioned in the thesis, analyzes the politics of women's daily life and integrates women's experiences a part of scientific studies.

Key Words: Everyday Life, Ottoman Women's Movement, Hanımlara Mahsus Gazete, Letter, Historiography of Women

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY.....	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	ii
ETİK BEYAN.....	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM: GÜNDELİK YAŞAM VE KADIN DENEYİMLERİ.....	6
1.1. ÖZEL VE KAMUSAL ALANIN KURULMASINDA GÜNDELİK YAŞAM.....	6
1.2. GÜNDELİK YAŞAM MÜCADELESİNDE FEMİNİZM TARTIŞMASI.....	16
1.3. MEKTUPLAŞMANIN GÜNDELİK YAŞAM BAĞLAMINDA ÖNEMİ.....	29
2. BÖLÜM: OSMANLI DEVLETİ'NDE MODERNLEŞME, KADINLAR VE KADIN DERGİLERİ	32
2.1. OSMANLI DEVLETİ'NDE MODERNLEŞME SÜRECİ, KADINLAR VE KADIN DERGİLERİ	32
2.1.1. Osmanlı Modernleşmesinin Tarihsel ve Teorik Çerçevesi	32
2.1.2. Osmanlı Modernleşmesinde Kadınlar ve Talepleri.....	34
2.2. OSMANLI MODERNLEŞMESİNDE KADINLAR İÇİN BİR MECRA: KADIN DERGİLERİ VE KADINLARIN GÜNDELİK HAYATININ KAMUSALLIĞI	37
2.2.1 Bir Varoluş Mücadelesi: Eğitim.....	42
2.2.2 Kadınların Kamusala Çıkışı: Çalışma Hayatı	45
2.2.3 Aile ve Evlilikte Yeni Talepler: Hayat-i Aile.....	48
3. BÖLÜM: ARAŞTIRMANIN TASARIMI, METODOLOJİK YAKLAŞIMI VE YÖNTEM	51
3.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE AMACI	51
3.2. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI	53

3.3. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ.....	54
3.4. VERİ TOPLAMA VE ANALİZİ	59
3.5. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI VE KATKISI.....	61
4. BÖLÜM: HANIMLARA MAHSUS GAZETE'YE GÖNDERİLEN	
MEKTUPLAR VE KADINLARIN GÜNDELİK YAŞAMIN POLİTİĞİ.....	63
4.1. HANIMLARA MAHSUS GAZETE'YE GELEN MEKTUPLAR VE	
ANALİZİ.....	67
4.1.1. Yeni/İdeal Kadın Kimliği: Osmanlı'nın Yazı Yazan Kadınları.....	69
4.1.2. Yeni Bir Yol: Eğitim	75
4.1.3. Ev İçinde: Aile, Evlilik ve Annelik	81
4.1.4. Kamusal Alanda Kadın: Çalışma Hayatı	85
SONUÇ.....	91
KAYNAKÇA.....	97
EK 1: ORJİNALLİK RAPORU.....	111
EK 2: ETİK KURUL MUAFİYET FORMU.....	112

GİRİŞ

Tarih bilimi incelendiğinde zaferler ve hezimetler arasında gezinen erkeklerin yaşam öyküleri karşımıza çıkar. Erkeklerin yaptıkları savaşlar, kazandıkları zaferler, icatlar, yazdıkları yazılar... Hepsinin ortak noktası erkek gözüyle erkeklerin elinde çıkmış olmasıdır. Peki tarih gerçekten de erkek gözünün gördüğü kadar mıdır ya da erkeklerin yazdığı/yaşadığı kadar mıdır? Tarihsel olayların bilimsellik iddiası çerçevesinde objektif ve nesnel olduğu tarih kitaplarının temel iddialarından birisidir. Ancak anlatılanlar gerçekten nesnel, objektif midir? Yazılanlar nesnel ve objektifse nüfusun yarısını oluşturan kadınların geçmişi nerededir? Buna verilecek cevaplar gerçekten tatmin edici midir? Bu soruların cevabının evet olması mümkün değildir. Çünkü evet demek bir cinsi tamamen yok saymak demektir. Feminist tarih yazımı bu noktada önem kazanmaktadır; çünkü tarih bilimine tek taraflı bakmayı bırakıp bütüncül bir bakış açısı sergilememizi sağlamaktadır. Bu bağlamda kadınların deneyimlerini paylaşması tarihin bütüncül olarak ele alınmasında önem arz etmektedir.

Feminist Siyaset Felsefecisi Fatmagül Berktaş, Virginia Woolf'un "Kendine Ait Bir Oda" kitabı üzerinden kadınların tarihinin olmadığından yakındığını söylemiş ve kadınların kendine ait bir odası olması kadar kendine ait bir tarihe de sahip olmaları gerektiğinin vurgusunu yapmıştır (Berktaş, 2010, 32). Ancak kendine ait tarih, sunulan tarihe ekleyerek değil, tarihi yeniden yazarak ortaya konmalıdır (Berktaş, 2010); çünkü kadınların tarihi, sonradan yaratılan değildir. Bu bağlamda kadın tarihi Scott'un da ifade ettiği gibi "erkek ve kadın arasındaki ilişkisindeki hiyerarşik yapısının reddedilme tarihini ve pratikleri tersine çevirme veya yerinden etme girişimidir." (Scott, 1986). Başka bir ifadeyle kadın tarihi zaten var olan; ancak gün ışığıyla henüz bulunmamış olandır. Bu noktada Hülya Adak'ın kadın otobiyografileri üzerinden ortaya koyduğu tarih yazımına karşı bakış açısı önem kazanmaktadır. Adak, kadınların otobiyografilerinin kadın tarih yazımı açısından bizlere farklı bir pencere sunduğunu ve tarihin erkek bakış açısından sıyrıldığını vurgulamaktadır (Adak, 2007). Bu kapsamda kendi tarihimize ışık tutabilmek, kadınların yaşadıklarının, verdikleri mücadelelerin sanki hiç yaşanmamışçasına tarih sayfalarının arasında kaybolmasını izlememek ve kadın deneyimlerinin bugünümüzü aydınlatabilmesi için Osmanlı'da çıkan kadın dergileri üzerinden çalışma yürütme isteği

çalışmanın çıkış noktası olmuştur. Tarih çalışmasına gündelik yaşam üzerinden bakma isteği ise çevremizde kadınların yaşamlarına baktığımızda sıradan giden hayatlarında oluşturdukları küçük farklılıkların onları değişime ittiği gözlemdir. Bu noktada peki ya bugün yaşadığımız ve verdiğimiz mücadele kimlerin yaşantısında yarattığı küçük değişimlerin bir sonucudur sorusunu sormaktan kendimi alıkoyamadım. Araştırma sırasında edindiğim cevaplar ise beni bugünümüzde sesimizi daha gür çıkarabilme cesaretini veren ve bizlere miras bırakan kadınlarla/büyükannelerimizle tanıştırdı. Tez çalışması da hem onlara duyduğumuz minnet ve borçlu olduğumuz teşekkür için hem de gündelik yaşamlarının tozlu raflar arasından çıkarılmasına katkı sağlayabilmek için çerçeveselendirilmiştir.

Tanzimat Fermanı ile başlayan modernleşme döneminde çıkarılan kadın dergileri ve dernekleri etrafında kadınlar buluşmuştur. Bu kadınların büyük bir çoğunluğu eğitilmiş ve şehirli kadınlar olmasına rağmen dergilerin yayılma alanı genişledikçe taşrada yaşayan ve hatta okuma yazma bilmesene dahi okuma yazma bilen kadınlar sayesinde dergilerin varlığından haberdar olan kadınların bu mecralar yoluyla buluştuğu anlaşılmaktadır. Kadınlar dernekler ve dergiler aracılığıyla toplumsal konularını sorgulamış, onları biçilen rolleri mercek altına almış, hak ve taleplerini bu sorunlara odaklanarak tartışmıştır. Demirdirek (2011), dönem içerisinde otuzun üzerinde kadın dergisinin çıkarıldığını vurgulamaktadır. Döneme göre kadın dergisi sayısının fazla olması kadınların artık kendi yaşamlarına dair söz söyleme isteğinin olduğunu göstermektedir.

Kadın tarihçiler, toplumsal cinsiyet perspektifini toplumsal dönüşümler ve sosyal tarih incelemelerinin parçası yapan *sosyal* bilimciler ve feminist araştırmacıların ifade ettiği gibi Osmanlı Kadın Hareketi olarak tanımlanan dönemde çıkan dergilerden en uzun soluklu olanı 1895-1908 yılları arasında yayınlanan Fatma Aliye, Nigar Hanım, Makbule Leman gibi isimlerin yayın kadrosunda yer aldığı Hanımlara Mahsus Gazete'dir (Çakır, 2011; Demirdirek, 2011). Dergi, yayın ekibinin yazdığı yazılar, şiirler, haberler, makalelerden ve okuyucu mektuplarından oluşmaktadır. Dergiye gelen mektuplar derginin kadınlarla kurduğu ilişkinin görünürlüğü ve gündelik yaşamın sıradan olaylarıyla kurduğu bağı göstermesi açısından önemli görülmektedir. Bu kapsamda tez çalışmasının kadın deneyimlerinin, kendi ifadeleriyle ne şekilde aktarıldığı dergiye gelen

mektuplar üzerinden analiz edilecektir. Bu tez çalışmasının nihai amacı kadın deneyimlerinin kadın tarih yazımı açısından önemine vurgu yaparak kadın tarih yazımına katkı sağlamaktır.

Tez çalışması dört ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm, gündelik yaşam teorisi ve kadın deneyimleri üzerine yapılan kavramsal ve kuramsal tartışma bölümüdür. Gündelik yaşam teorileri, gündelik pratiklerin siyasal ve toplumsal paradigmlar içerisindeki yerini göstererek, mikro olayların makro sonuçlarını anlamlandırılmasına katkı sağlamaktadır. Bu bağlamda, kadın deneyimlerinin gündelik yaşamla olan bağı teorik bir çerçevede sunulmuştur. Kadın deneyimleri gündelik içerisinde sıradanlaşan alışkanlıklar olarak görülürken sıradanın bilinmezliği kadın deneyimlerini anlamak ve kadın tarihini biçimlendirmek adına önem arz etmektedir. Bu açıdan kadınların gündelik yaşamına dair kuramsal tartışmalar, çalışmanın bu bölümünü oluşturmaktadır.

İkinci bölüm, Osmanlı Devleti modernleşmesi ve modernleşmenin kadınların yaşamlarına etkileri tarihsel ve kuramsal tartışmaların yapıldığı bölümdür. Osmanlı modernleşmesinin tarihsel ve kuramsal çerçevesi çizilerek kadınların taleplerinin gündelik yaşam deneyimleri üzerinden kamusal alana nasıl taşıdıkları tartışılmıştır. Bölüm tez çalışmasının tarihsel ayağını oluşturarak kadın dergilerinin dönem konjonktüründe yerini ve kadın tarihi açısından önemini göstermektedir. Bu dönemde çıkan kadın dergileri ve kurulan kadın derneklerinin kadınların hak ve taleplerinin dillendirildiği mecralar olduğu bilinmektedir.

Üçüncü bölüm, araştırmanın tasarımı ve metodolojisi ve araştırma yöntemi bölümüdür. Bu bölümde araştırma sorusu ve amacı çerçevesinde çalışma için izlenen feminist metodolojik yaklaşım ve araştırmanın metodu hakkında bilgiler verilmiştir. Feminist metodolojik yaklaşım pozitivist anlayışın ortaya koyduğu bilimsellik dürtüsü üzerinden inşa edilen değerlerden bağımsız, tarafsız, nesnel olma kavramlarına eleştirel yaklaşarak kavramların ataerkil paradigmalardan bağımsız hareket etmediğini ve ortaya koyulan nesnellik perspektifinin erkek bakış açısına hapsedilmiş bir nesnellik anlayışı olduğunu vurgulamaktadır (Letherby, 2003). Ardından çalışmanın araştırma yöntemi, kullanılan içerik analizi temelinde bu metodolojik tercih çerçevesinde açıklanmıştır.

Tez çalışmasının dördüncü bölümü, tezin araştırma kısmını içeren Hanımlara Mahsus Gazete'ye gelen mektupların analiz kısmıdır. Derginin ilk yüz sayısı sıralı bir şekilde Atatürk Kitaplığı aracılığıyla elde edilmiş ve Milli Kütüphaneden de buna ek olarak on iki sayıya daha ulaşılmıştır. Toplamda derginin yüz on iki sayısına ulaşılmıştır. Bunlar içinden yetmiş üç adet mektup elde edilmiş ve konularına göre ayrılarak analiz edilmiştir. Mektupların analizleri sonrasında konular sınıflandırılmış ve gündelik yaşam ile bağdaştırılmıştır. İlk olarak kadınların kendi kimliklerini belirleme çabası içinde oldukları anlaşılmaktadır. Derginin genelinde, ideal kadın eğitimi; ancak geleneksel değerlerine sırt dönmeyen bir kadın olarak tasvir edilmektedir. Bununla birlikte eğitim hakkı sık sık dile getirilen haklardan biri olmuştur. Bu kadınlar kendi kurutuluşlarının eğitimden geçtiğine inanmışlardır. Kadınlar cahil kalmak istemediklerini ve vatandaş olarak toplumsal tabanda karşılık bulmak istediklerini ifade ederek eğitimin şart olduğunu vurgulamışlardır. Bir başka hak talepleri ise çalışma yaşamı tartışmalarında yer almıştır. Kadınların çalışma yaşamlarına girmeleri onların kamusal alan deneyimlerinin artmasının önünü açmaktadır. Bu kamusal deneyim ataerkinin çizdiği özel-kamusal ayrımını kırmaktadır. Çünkü kadınlar evlerinden çıkarken evlerinin kapılarını tam olarak kapatmamışlardır. Başka bir ifadeyle kadınlar, evlerindeki yaşamı kamusal alana yansıtmışlardır ve özel-kamusal alan deneyimleri iç içe geçmiştir. Evdeki rolleri çalışma yaşamlarını biçimlendirmiştir. Ev yaşantıları üzerine de mektuplar yollayan kadınlar, kendi geleceklerini şekillendirmenin yolunun yetiştirdikleri çocuklardan geçtiğini iddia etmişlerdir. Onlar için çocuk yetiştirmek kendi ideallerini çocuğa aktarmak demektir. Kadınların verdiği eğitimle büyüyen çocuklar kadınların ulaşmak istedikleri geleceği ve toplumu kuracaklardır. Bu konulardaki hak ve talepler kadınların gündelik yaşamlarının içerisinde şekillenmiştir. Gündelik yaşamlarında kırmak istedikleri ve kırdıkları zincirler mektuplarına yansımıştır ve değişimin gündelik yaşamdan başlamıştır.

Özetle, bu tez çalışması, Hanımlara Mahsus Gazete'ye gelen kadınların yazdığı mektuplarda kadınların gündelik deneyimlerine ve dönemin kadınlara dair talep ve tarihine dair bir tablo sunmayı ve bu şekilde hem Osmanlı modernleşmesini anlatan kadın tarih yazımına hem de kadın dergileri üzerinden kadınların gündelik yaşamının değişimiyle kadınların politığıne dikkat çekmeyi ve katkı sunmayı hedeflemiştir. Kadınlar yaşamlarına dair hak ve taleplerini dile getirerek kendi sıradan

hayatlarını politik bir mekana dönüştürmüşlerdir. Bu noktada kadın politiği gündelik yaşamın mihenk taşlarından biri olmuştur.

1. BÖLÜM: GÜNDELİK YAŞAM VE KADIN DENEYİMLERİ

Gündelik yaşam hem kavramsal düzeyde hem de kamusal ve özel alan ilişkisi temelindeki tartışmalarda farklı yaklaşımları içermektedir. Bu nedenle bu bölümün ilk alt başlığı, bu kavramsal ve teorik tartışmaları inceleyerek ve tezin gündelik yaşama dair teorik arka planını oluşturmaktır. Bu amaçla, “Özel ve Kamusal Alanın Kurulmasında Gündelik Yaşam”, “Gündelik Yaşam Mücadelesinde Feminizm Tartışması” ve “Mektuplaşmanın Gündelik Yaşam Bağlamında Önemi” alt başlıklarında çalışmanın öncelikle gündelik yaşamın özel ve kamusal alan ile ilişkisi tartışılacak ve sonrasında feminizm bağlamında gündelik yaşam teorisinin kadın deneyimleriyle ve mektuplarla ilişkisi ortaya konulmaya çalışılacaktır.

1.1. ÖZEL VE KAMUSAL ALANIN KURULMASINDA GÜNDELİK YAŞAM

Ataerkil paradigmlar, kendisini inşa etmek için ilk olarak kendi ötekisini yani erkek olmayı inşa etmiştir. Kadınlık erkeklik üzerinden, erkeğin antitezi olarak tanımlanmaktadır. Kadın kendine özgü tanımlamalardan uzaklaştırılarak erkek olmayan ve erkeğe dahil olmayanlar üzerinden toplumsal konuma yerleştirilmektedir. Bu bağlamda gündelik yaşam mekanları da aynı bakış açısıyla çerçevelenmektedir. Kadınların gündelik yaşam ile verdikleri mücadele de bu bakış açısıyla olan mücadeledir. Bu bağlamda kadın politiği kavramının anlamı da ortaya çıkmaktadır. Kadınlar gündelik yaşam sınırları içerisinde kendilerine dayatılan sıradan olaylarla mücadele ederek kendi yaşam alanlarını oluşturmaktadırlar. Bu kapsamda gündelik yaşam tartışmaları kavramsal arka planın oluşması adına önem arz etmektedir.

Gündelik yaşam farklı teorisyenler tarafından farklı biçimlerde tanımlanmıştır. Lefebvre gündelik yaşamı bir sahne olarak ele almış ve sahne kavramı üzerinden gündelik yaşam mücadelesini irdemiştir (Lefebvre, 2012). De Certau ise gündelik yaşamı bir mücadele ve bu mücadeleyi taktikler ve stratejiler üzerinden açıklamıştır (Certau, 2008). Highmore ise gündelik yaşamı monotonlaşan rutinler üzerine kurmuştur (Highmore, 2002). Felski'ye göre gündelik yaşam soyut kavramlardan ziyade somut bir şekilde

zaman mekan ilişkisidir. Peter Berger ve Thomas Luckmann'a göreyse gündelik yaşam gerçeklik ve bilince dayalı bir uzamdır (Berger & Luckmann, 1991). Bunlara yanında Benjamin gündelik yaşama dair tartışmaları fantazmagori kavramı üzerinden açıklamaktadır. Ona göre gündelik bir fantazmagoridir ve bireyin mahfazasıdır (Benjamin, 2002). Stewart için gündelik yaşam sıradan duygulanımlar topluluğudur (Stewart, 2007). Ancak tüm bu düşünürlerin ortak birleştiği nokta gündelik yaşamın sıradan olanın gündelik kavramı ile kurduğu bağıdır. Buna karşın farklılaştıkları nokta ise gündelik yaşamın sıradan insanın mücadele alanı mı yoksa iktidar baskısının şekillendiği alan olup olmadığı ve sıradan insanın tepkisel olarak gündelik yaşam içerisinde takındığı tavrıdır.

Teori tartışmalarında söz konusu ortak noktada gündelik yaşam, zaman ve mekanın kesiştiği siyasal ve sosyal paradigmalardan yeniden şekillendiği bir uzamdır. Uzam aynı zamanda özel ve kamusal alanı içinde barındırmaktadır. Bu bağlamda gündelik yaşam, özel ve kamusal alanın biçimlendiği ve alanları biçimlendiren, sınırları esneten ve bu esneklikle yeni formlar kazandıran bir yapıdır. Bu bağlamda Lefebvre, Berger ve Luckmann ve Benjamin gündelik yaşam içerisinde kamusal alan ve özel alanın iç içe geçişini mücadele, bilinç ve mekan üzerinden aktarmaktadır. Teorisyenler, söz konusu terimler üzerinden gündelik yaşam teorilerini ortaya koymuşlar ve gündelik yaşamı bir uzam olarak ele almışlardır. Bu uzamın temel dinamiği sıradan olanın hayatıdır. Sıradan, her daim göz önünde, alışılmış olandır. Lefebvre, *Gündelik Hayatın Eleştirisi* adlı eserinde gündelik olan ile aşinalık ile bağı bir cümle ile özetler: “Her birimiz Fransa'nın kırlarında defalarca “gezinmişizdir” ama seyrettiğimiz insan manzarasını çözümlmeyi bilememişizdir!” (Lefebvre, 2012, 136). Defalarca yapılan eylemler aynı zamanda alışılmış ve aşına olunanıdır bu sebeple dikkat edilmeyen önemsiz olmayan ya da üzerinde herhangi bir sorgulama faaliyeti gerçekleşmeyen eylemler, uygulamalardır. Bununla birlikte Lefebvre gündelik yaşam ve iktidar arasında bağ kurarak sıradan insanın iktidarla mücadelesini gündelik yaşam üzerinden aktarmaktadır.

Lefebvre için gündelik yaşam iktidar ilişkilerinden bağımsız bir şekilde ilerlemez aksine iktidar ilişkilerinin şekillendiği ve yaşamın pratiklerine dahil olduğu alan haline

gelir. Bu durumun temel sebebi gündelik yaşamın zaman-mekan kesişimi oluşu ve bu zaman-mekan ilişkisinin egemen güçten bağımsız olmamasıdır. Zamanı yöneten de mekanı siyasal olarak şekillendiren de egemen güçten başkası değildir. Kısacası gündelik yaşam iktidar ilişkileri üzerine kurulu bir alandır. Ancak bu yapısı gündelik olanın yalnızca baskılama aracı olduğu anlamına gelmemektedir. Gündelik olan aynı zamanda bir mücadele alanıdır. Rutin olanın alt üst edildiği ve dalgalandırıldığı “mekandır”. Buradaki mekan vurgusu Lefebvre tarafından tiyatro sahnesi olarak konumlandırılmıştır. Lefebvre tiyatro sahnesinin gündelik yaşam içinde bir direniş mekanı olarak konumlandırmıştır. Lefebvre gündelik ve sahne arasındaki ilişkiyi şu şekilde ifade etmiştir:

“Gündelik hayatı tanıdıktan ve tanımladıktan sonra, risk karşısında, oyuna dahil etme riski karşısında tereddüt etmeden bunun içinden çıkmak gerekir. Gündelik hayat hem sahnedir hem de topyekun bir meseledir.”
(Lefebvre, 2015, 172).

Lefebvre'nin gündelik yaşamı bir sahne olarak alması, yaşamın tiyatro sahnesinde minimize edilmesidir. Tiyatro sınırlı bir zaman aralığında yaşamın ayrıntılarını sahneye döker. O sahnede hem iktidar vardır hem de o iktidara karşı direniş vardır. Tiyatro, Lefebvre'nin de dediği gibi gündelik tutumların ve gündelik dilin nihayete erdiği yerdir (Lefebvre, 2015). Tiyatro gündelik pratiklerin bir yansımasıdır, bir ayna gibidir. Bu çerçevede tiyatrodaki karakterler üzerinden yaratılan direniş aynı zamanda gündelik yaşamın içinde açılan çatlakların simgesidir. Gündelik olan maskelere bürünerek sahneye yerleşmektedir (Lefebvre, 2007). Maske sahnede dekorasyon için kullanılmış olsa dahi gündelikten bağımsız değildir, maske “persona”dır (Atal, 2015, 21). Bireylerin gündelik yaşamlarında büründüğü tavidir. Maske bir sahne dekorunun ötesindedir, gündeliğin aynasıdır. Toplumsal ilişkilerde büründüğümüz her tavır kendimizi maskelediğimiz andır. Başka bir ifadeyle maske gündelik yaşamın bir temsili olarak değil varlığın ta kendisi olarak sahnede yer edinir. Maske sadece örtünme hali değildir aksine bir ortaya çıkış anı, gerçekliğin dışavurumudur. Seçilen maske, bireylerin içinde bastırdıkları duyguların dışavurumudur, dışavurumun yanında aynı zamanda gizliliği de içinde barındırır. O giz ise bilinenin ta kendisidir. Sıradan olanın yaşamıdır, yani gündelik

pratiklerin kendisidir. Hegel'in bahsettiği aşına olunanın bilinmezliğinin- simgesi maskedir.

Lefebvre tiyatro sahnesi ve gündelik yaşam üzerinden kurduğu bağı yine aynı sahne üzerinden çözümlenmiştir. Ona göre gündeliği baskılayan iktidara karşı direnişin en kestirme yolu tiyatro sahnesidir (Lefebvre, 2012). Çünkü gündeliğin sahneyi biçimlendirdiği kadar sahne de gündeliği dönüştürmektedir. Sahnede yer alan her oyun gündelik yaşamın bir parçası olarak yaşantımıza girmektedir. Başka bir ifadeyle sahnede yer alan bir direniş biçimi gündelik yaşamı da dönüştürecek “gerçek” bir eyleme dönüşme ihtimaline sahiptir. Lefebvre bu ilişkiyi şu şekilde ifade eder:

“Gökyüzünden ve bulutlardan, birkaç ağaç ve çiçekten başka doğayla ilişkisi olmayan, gelip geçilen, aktif sokak, bizim toplumsal yaşamımızda gündelik hayatı temsil eder. Bu gündelik hayatın neredeyse eksiksiz betimlenişidir; gündelik hayatın yoğunlaşmış halinin ilginç kıldığı “özet”tir. Bu, bireysel ve toplumsal varoluşların dışında olsa da ya da tam da dışında olduğu için böyledir. Geçiş yeri, kesişim, dolaşım ve iletişim yeri olan sokak, şaşırtıcı bir tersine dönmeye, birleştirdiği şeylerin yansıması olur, şeylerden daha canlı olur. Modern hayatın mikrokozmosu halini alır. Gizlenen şeyi karanlıktan söküp çıkarır ve kamusallaştırır; onu özel karakterinden yoksun bırakarak, aktörlerin biçimsiz bir oyunu oynadıkları, kendiliğinden bir tiyatronun sahnesine sürükler. Sokak, başka yerde, gizlilikte olup biten şeyi yayımlar; onu deforme eder, toplumsal metnin içine katar.” (Lefebvre, 2013, 327/8)

Lefebvre'nin de ifade ettiği gibi tiyatro gündelik yaşamı kamusalılaştıran bir yapıya sahiptir. Böylece gizlenen sıradanlık tiyatro aracılığıyla kamusal alana dahil olmakta ve kamusal alanı etkilemektedir. Tiyatro özelindeki bu etkileşimin şiir aracılığıyla dilsel boyutunu da ele almıştır. Lefebvre şiiri gündeliğin gerçekliğine karşın hayal gücünün deliği olarak konumlandırmaktadır. Gündeliğin sınırları şiirin gerçeklik dışılığıyla delinmekte ve hayal gücü aracılığıyla imkansız olan mümkün kılınmaktadır (Lefebvre, 2010, 15).

Hayal gücü, iktidarın yarattığı sınırları aşmanın en kritik mücadele yöntemlerinden birisidir. Hayal gücünün gündelik içinde kendisine yer edinmesi ise ancak dil aracılığıyla olmaktadır. Çünkü dil gündeliğin en temel unsurlarından birisidir. Sıradanın olanın hayatındaki değişimlerin bir bütünüdür dil. Dolayısıyla dilde ortaya çıkan değişim gündelik pratikleri doğrudan etkilemektedir. Bu sebeple Lefebvre, şiirin gündelik olanla mücadeledeki önemini bilhassa vurgulamıştır. Ona göre zihinde canlananlar ancak şiir diliyle gerçeklikle buluşmakta ve gerçekliği aşma imkanını gerçekleştirmektedir (Lefebvre, 2013). Lefebvre şiirin gündelik ile ilişkisini şu şekilde açıklığa kavuşturmuştur:

“...yoğun risk, tutku ve şiir anlarında gündelik hayat parçalanır ve yapıyla, edimle, söz ya da nesneyle birlikte, başka bir şey için içine karışır.”
(Lefebvre, 2015, 99)

“...Sıradanlık ve aşinalık içinde sembollere ve metaforlara bolca rastlanır; yaygındırlar: "Açıkça ortada", "Açık değil", "Bana lütufta bulundu", "Samimi bir karşılama oldu", "Çok soğuk ayrıldı", "Sıcak ifadeler kullandı" vb. Bu temel semboller gündelik hayatın düzyazısında yavanlaşırken, gündelik olmayan söylemler, edebiyatın, tiyatro ya da şiirin söylemleri, onları canlandırır, büyütür. Bu tek-boyutluluk, rüyalara, düşlere, fantazmalara, "hayali" olarak nitelenebilecek her şeye, ama özellikle temel bir katarsis yoluyla onu arındırdıkları bilinen "sahneler" e yer bırakmak için sürekli olarak kesintiye uğramazsa, gündelik hayat dönüşlü sürekliliğine indirgenir; bu da klasik krizlerin ekonomiyi fazlalık öğelerden temizlemesine benzer az çok.” (Lefebvre, 2015, 79)

Lefebvre'nin de ifade ettiği gibi şiir gündeliği parçalayan bir katarsise dönüşmektedir. Salt bir duygu zincirinden daha çok bir direniş biçimi olarak yaşantımıza dahil olmaktadır. Kalıplaşan ve cisimleşen her an, şiir yoluyla likitleşmektedir. Sözcükler yaşantımıza dahil oldukça öncelikle kendi içimizdeki mikro iktidarları daha sonra da toplumsal kalıpları yıkmaya başlarız. Şiir aracılığıyla gündelik yaşam başkalaşmaya başlamaktadır. Kısacası Lefebvre gündelik yaşamın aşılma imkanını gündelik ve sanat arasında kurduğu bağ üzerinden yansıtmaktadır. Şiir ve tiyatro sanat ve gündelik

arasındaki bağın sembolleştiği en temel iki ana daldır. Dil şiir aracılığıyla hayal ve gerçeğin buluştuğu dizilere dönüşürken tiyatro sahnesi gündeliğin prototipi olarak iktidarı aşma imkanını ortaya çıkarır (Lefebvre, 2012).

Sonuç olarak Lefebvre gündelik yaşamı iktidar ile mücadele edilen ve sıradanın iktidar ile olan ilişkisinin biçimlendiği bir tiyatro sahnesi olarak ele alır. Dil ve dilin biçimlendirdiği edebiyat, yazı yazmak gibi konular söz konusu sahnede sıradan olanın gücü haline gelmiştir. Buna karşın Peter Berger & Thomas Luckmann'ın *The Social Construction of Reality* adlı yapıtlarında gündelik yaşamı “farkında olmaksızın/bilinçsizlikle” yapılan alışkanlıklar noktasından çıkararak bilinç odağına taşımışlardır. Onlar için gündelik yaşam bilince dayalıdır. Bilinç, her zaman kasıtlı olarak gündeliğin sınırlarında yer alır ve nesnelere kavranmasına yöneliktir (Berger & Luckmann, 1991). Berger & Luckmann'ın gündelik yaşamı bilince dayandırmasının temel sebebi ise gündelik yaşamın çeşitli gerçeklikler içinde en üstün gerçeklik oluşudur. Başka bir ifadeyle gündeliğin gerçekliği bilinç kavramıyla olan ilişkisiyle doğrudan ilişkilidir. Bu iki kavram hem birbirini etkileyen hem de birbirinden etkilenen yani tamamlayıcı kavramlardır ve gündeliğin merkezini oluşturmaktadırlar (Berger & Luckmann, 1991).

Berger & Luckmann'a göre gündeliğin gerçeklik zeminine oturması ve bilince dayanmasını sağlayan en kritik araç dildir. Onlara göre gündelik yaşamın gerçekliğini ortaya koyan nesneleşme, dil aracılığıyla ortaya çıkar. Berger & Luckmann dilin gündelik yaşam içinde gerekli nesneleşmeyi sağladığını ve gündelik yaşamı anlam/anlamlandırma zeminine taşıyarak gündeliğe anlam kattığını ifade etmektedir (Berger & Luckmann, 1991, 35/6). Bu noktada nesneleşme vurgusu da en az dil vurgusu kadar önem kazanmaktadır. Çünkü gündelik yaşamın oluşumu nesneleşme süreciyle bağlantılıdır. Nesneleşme ile birlikte gündelik yaşamın gerçeklik vurgusunu ortaya çıkmaktadır. Nesneleşme sadece bir obje olarak karşımıza çıkmamaktadır, nesneleşme süreci davranış ve tutumları gündelik içinde anlamlandıran bir sürece dönüşmektedir. Gündelik yaşamın temel yapıtaşlarından biri olan zaman-mekan olguları nesneleşme süreciyle birlikte somutluk kazanmaktadır, bilince dökülerek gerçekliği sağlamaktadır. Berger & Luckmann bu durumu şu şekilde açıklamaktadır;

“Günlük yaşamın gerçekliği, bedenimin 'burada'lığı ve mevcudiyetimin 'şimdi'liği etrafında örgütlenir. Bu 'burada ve şimdi', günlük yaşamın gerçekliğine olan ilgimin odak noktasıdır. Günlük yaşamda bana sunulan 'burada ve şimdi', bilincimin gerçekliğidir. Bununla birlikte, gündelik hayatın gerçekliği, bu anlık mevcudiyetler tarafından tüketilmemiştir, ancak 'burada ve şimdi' mevcut olmayan fenomenleri kucaklar.” (Berger & Luckmann, 1991, 36; çeviri bana aittir).

Mevcudiyet ve zaman arasındaki bağ, gündelik yaşamın odağına yerleştirmektedir. Böylece gerçeklik vurgusu mevcudiyet ve zaman içinde nesneleşme sürecine girmektedir. Berger & Luckmann bu durumun mekansal ve zamansal vurguya sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Berger ve Luckmann mekansal ve zamansal olguların bireyler arasında farklı derecelere sahip olduğunu yani bireyler arasında farklılaştığını iddia etmişlerdir (Berger & Luckmann, 1991). Gündelik yaşam bireyden çıkarak toplumsal uzama yerleşmektedir, bu yerleşim noktasında gündelik yaşam farklı deneyimlerin ortak mekanına dönüşmektedir. Başka bir ifadeyle gündelik yaşam “ben” ve “onlar” arasındaki ilişkiler bütünüdür. Çünkü “ben”in mevcudiyetinin oluşması için “onlar”a ihtiyaç vardır. Her “ben” kendi mevcudiyetini karşındaki üzerinden var etmektedir. “Ben” olan aslında “onlar” olmayandır. Bu döngüsellik gündelik yaşamın gerçekliğini oluşturmaktadır.

Berger & Luckmann gündelik yaşamı deneyimler bütünü olarak ele almaktadır. Deneyimleri ise “ben” ve “onların” yüz yüze geldiği karşılaşma anları olarak görmektedirler. Onlara göre en önemli deneyim sosyal etkileşimdir, yüz yüze iletişimdir. Geriye kalan her bu etkileşimin bir türevidir (Berger & Luckmann, 1991, 43). Farklı bireylerin birbiriyle karşılaşma anları gündeliğin rutinini oluşturmaktadır, gündeliğin bilgisi bu iletişimin içinde saklıdır. İletişimi ortaya koyan ve ilişkileri nesneleştirme sürecine sokan unsur ise dildir (Berger & Luckmann, 1991, 51). Dil üzerinden nesneleşme inşa edilmektedir. Ancak bu noktada Berger & Luckmann nesneleşmenin önemli bir örneğinin anlamlama (signification) olduğunu belirtmektedirler. Bu ifade, nesneye yüklenen anlamın gündeliğin rutinini belirleyen bir unsura dönüşmesidir, ötekinin yaratımı ona yüklenen anlamla gündelik içine yerleşir ve bu yerleştirme dil

üzerinden gerçekleşmektedir (Berger & Luckmann, 1991, 50). Kısacası dil, gündelik içinde ötekiyi yani aslında bizi oluşturan bir anlamlandırma aracıdır.

Sonuç olarak Berger & Luckmann gündelik yaşamı bilinç ve gerçeklik üzerine kurmuşlardır, insan ilişkileri ve dil üzerinden şekillendirmişlerdir. Gündelik yaşam bir rutine bağlanmış ve bu rutin çerçevesinde “ben” ve “onlar” oluşmuştur. İnsan ilişkileri de bu ikilik üzerinden inşa edilmiştir. Bu ilişkinin en berrak örneği eril-dişil arasındaki ilişkinin belirlenmesidir. Başka bir ifadeyle gündelik yaşam içinde erkeklerin/erkekliğin kadına yüklediği her anlam aslında kendisini yaratmak için kullandığı bir nesneleşme sürecine dönüşmüştür. Berger & Luckmann’ın gündelik yaşamın gerçekliği ve bilinç vurgusu da bu noktada ortaya çıkmaktadır çünkü eril anlayış gündeliğin sınırlarını bilinçsizce ve gerçek üstü bir anlayışla değil bilinç odaklı bir gerçeklik olgusuyla çizmiştir. Ancak gündelik yaşam tartışması yapan bir başka teorisyen olan Benjamin Walter ise gündelik yaşamı sıradan insanın zihinsel ve bedensel yapısı üzerinden değil mekan tartışması üzerinden okumaktadır. Walter Benjamin tarafından kavram, hayatımızı yönlendiren bilgilerin bulunduğu devinim alanı olarak tanımlanmaktadır (Benjamin, 2002, 72). Sıradan olan her şey aslında bireyin hapsediği mekanın yansımasıdır; sokaklar, evler, tren istasyonları... Birey gündeliğin döngüsel mekanlarında yaşamını sürdürmekte ve o mekanı yaşam alanı olarak belirlemektedir. Benjamin bireylerin ilk yaşam alanlarının iş yerinin karşıtı olarak tanımlamaktadır (Benjamin, 2002, 96). Ona göre yaşam alanı iç mekandır ve bu mekan bireyin yaşamına dair her unsurla tamamlanmaktadır. Çünkü iç mekan olarak belirlenen yaşam alanı bireye dair tüm izleri içinde barındırmaktadır. Benjamin iç mekan ve birey arasındaki ilişkiyi şu şekilde tanımlamaktadır:

“İçmekân, bireyin yalnızca evreni değil, aynı zamanda mahfazasıdır. Bir mekânda yaşamak, orada izler bırakmak demektir. Bu izler, içmekânda vurgulanır. En sıradan kullanım eşyalarının izlerini yansıtan bir sürü kılıf, örtü, mahfaza ve kutu düşünülür.” (Benjamin, 2002, 98)

Benjamin’in iç mekan ve birey arasında kurduğu ilişkiyi mahfaza olarak tanımlaması aslında gündelik yaşama dair felsefesini ortaya koymaktadır. Çünkü mahfaza kelime

anlamı olarak içinde bir şey saklanan kaptır yani belli sınırları olan ve gizlenmesi gerekenlerin kabın içinde barınmasıdır. Bu bağlamda sıradanın oluştuğu iç mekan aynı zamanda ona dair gizleri de içinde barındıran bir kutuya dönüşmektedir. Bu gizler bireye ait olduğu kadar bireyi baskılayan unsurlara da dönüşmektedir. Örneğin bir kadının iç mekanı evdir, daha da özele inildiğinde mutfaktır. Ev kadına dair izleri içinde barındırmaktadır. Bu durumda evde her ne kadar kadının gizleri saklı olsa da kadını cinselliği üzerinden baskılayan bir görünmezliğe de dönüştürür. Benjamin'in daha önce ifade ettiği gündelik pratikler yaşam alanını belirlemekte ve bu yaşam alanı bir çeşit hapishaneye dönmektedir. Yaşam alanları, iç mekanlar bireyin kendisine özgü ancak onu sınırlayan nesnelere bütünüdür aslında. Bu çerçevede o gizi oluşturan "ben"dir, nesnelere dahil olamayandır yaşam alanında yabancı kalanlar ise ötekidir. Benjamin bu noktada görüngelerden bahseder, ona göre günlük yaşam görüngelere yani kendi deyiimiyle fantazmagoriye dayanmaktadır. Ancak fantazmagoriyi yansıtan iç mekan toplumsallıktan uzak bir uzam değildir aksine bireyin toplumsallığı iç mekanda kapitalist üretim ilişkilerinin şekillenmesiyle yaratılmaktadır. Benjamin üretim ilişkilerinin iç mekanda yansımalarını çalışma odaları olarak ele almaktadır. Çalışma odaları iç mekanı toplumsallaştıran fantazmagorilerin bütünüdür.

Fantazmagori aldatıcı görüntülerdir, göz yanıltmasıdır. Bu sebeple Benjamin, gündelik yaşamı fantazmagoriye dayandırmaktadır. Günlük yaşam bir fantazmagori içerisindedir ve iç mekan bu fantazmagorinin görüngesindedir (Benjamin, 2002, 99). Bu bağlamda iç mekan "olan" değil yansıyandır, asıl değil asıl olanın gölgesidir. Başka bir ifadeyle iç mekan, gündeliğin dış görünümünü oluşturmaktadır. Tiedemann bu ilişkiyi Benjamin'in Pasajlar adlı yapıtında şu sözleriyle ifade etmiştir:

"...Benjamin'i ilgilendiren nokta, ideoloji eleştirisinin derinliğine gözler önüne serdiği ideoloji içeriğinden çok, bu ideolojinin yanıltmayla vaatleri bir arada içeren yüzeyi ya da dış görünüşüdür. "Varlıklarını geçen yüzyıla borçlu bulunan, her şeyden önce mal üretiminden kaynaklanan yaratılar ve yaşam biçimleri", "dolaysız varoluşlarıyla duysal olarak 'yüceltilirler' Benjamin'i ilgilendiren, işte bu dolaysız varoluştur, Pasajlar Yapıtı"nda peşinden gittiği sır, görünürde olan bir sırdır. Fantazmagorik

olan, “mal üreten toplumun büründüğü parıltıydı” - bu parıltı, aslında hem idealist estetiğin “güzel görünüş”üyle, hem de malın fetişlik özyapısıyla bir bağlam içersinde bulunmaktaydı. Fantazmagoriler, “yüzyılın sihirli görüntüleridir”; fantazmagoriler, bu yüzyılın toplumunun “idealleridir”; sözü edilen toplum, bu ideallerin yardımıyla “gerek toplumsal ürünün eksikliklerini, gerekse toplumsal üretim düzeninin aksayan yanlarını hem gidermeye, hem de yüceltmeye” çalışmıştır.”
(Benjamin, 2002, 25)

Tiedemann’ın da ifade ettiği gibi fantazmagori bir parıltıdır ve bu parıltı bireyselliği değil toplumsallığı yansıtmaktadır. Benjamin'in bireyselliği ve toplumsallığı iç içe geçirdiği uzamın iç mekan olduğu düşünüldüğünde gündelik yaşam felsefesinin kapitalist toplumsal ilişkiler bütünü olduğunu ancak bu bütünün görüngelerden oluştuğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu noktada Benjamin’in gündelik anlayışını belirleyen temel unsur zamandır. Çünkü zaman fantazmagoriyi uzamla buluşturmaktadır. Tiedemann'ın fantazmagori ve parıltı arasında kurduğu bağ Benjamin için zamandır. Benjamin’in zaman şimdidir, andır, anın parıltısıdır. Gündelik yaşam, an üzerine kuruludur, gündelik yaşam iç mekanın şimdisi. Anın yansıması gündeliğin temelidir.

“Şimdi” ve “burada” kavramları Walter Benjamin’in felsefesinin temelleridir. Çünkü bu iki kavram fantazmagoridir. Benjamin bu iki temel kavramı sanat üzerinden oluşturmaktadır. Sanat eseri bir fantazmagoridir ve biriciktir. Onun biricikliği şimdi ve burada oluşundan kaynaklanmaktadır. Sanat eseri ana sabitlenir, buradadır ve biriciktir. Lefebvre’nin sanat ve gündelik yaşam arasında kurduğu ilişki, Benjamin’de fantazmagoriye dönüşmektedir. Benjamin için sanat yapıtı biricik olduğu kadar uzamın da görüngesidir. Örneğin bir ressamın yaptığı resmi ele alalım. O resim her şeyden önce bir çerçeve içindedir. Kendi sırrını içinde barındırır, ana çakılıdır ve mekanın kendisi yani toplumun “burada”lığının parıltısıdır. Bu döngüsellik içinde Benjamin’in gündelik yaşamın alanı olarak iç mekanı neden seçtiğini anlamlandırmak kolaylaşacaktır. Daha önce de ifade edildiği gibi Benjamin için iç mekan bireyin mahfazasıdır, tıpkı bir ressamın resmi gibi. Gündelik yaşam sihirli bir gizdir, fantazmagoridir, yani şimdiye çakılı bir parıltı, yansımadır.

Sonuç olarak gündelik yaşam teorisinin kavramsal tartışması kapsamında teorisyenlerin gündelik kavramına dair yaptıkları tartışma temelde sıradan olanın yaşamın detaylarıyla olan ilişkisine mercek tutmaktadır. Bu tez çalışması kapsamında özel alandaki gündelik yaşamın detaylarının kadın bakış açısından mercek altında olması bir yazın aracı olarak mektupların önemini ortaya çıkarmaktadır. Dergilerde yayınlanan mektuplar sıradan insanın hayatına odaklanmaktadır. İlk olarak eğitilmiş entelektüel kadınların dergiye yolladığı mektuplar, derginin yaygınlaşmasıyla birlikte taşrada, okuma yazma bilmeyen kadınlara kadar ulaşmıştır. Kadınlar, dergi etrafında kendi sınıflarından öte kendi cinslerine dair hak ve talepleri birlikte dile getirmişlerdir. Böylece özel alan ve kamusal alan geçişi sadece eğitilmiş üst sınıf kadınların gündelik yaşamında kalmamış taşradaki kadınların da okuma yazma bilme dahi hayatında yer edinmiştir. Bu bağlamda sıradan insan özel alanda yaşadıklarını dergi gibi kamusal alana açılan bir kapıda mektup şeklinde yayınlayarak özel alanın kapısını kamusal alana açmaktadır. Başka bir deyişle kamusal ve özel alan iç içe geçmekte ve mekanlar arasındaki geçişin keskinliğini ortadan kaldırmaktadır. Bu bağlamda tez çalışmasında Lefebvre'nin yazı yazmak ve gündelik yaşam arasında kurduğu bağ kadınların yazdığı mektuplar üzerinden tartışılmıştır. Daha önce ellerine kalem almamış kadınların kendilerine dair taleplerini, kendi düşüncelerini kalemleriyle ifade etmeleri gündelik yaşamla verilen mücadelenin örneği olmuştur.

1.2. GÜNDELİK YAŞAM MÜCADELESİNDE FEMİNİZM TARTIŞMASI

Gündelik yaşam, alışkanlıkların şekillendiği aynı zamanda alışkanlıkları şekillendiren bir uzamdır. Alışkanlıklar ise toplumsal paradigmalardan uzak değildir. Bu bağlamda, bahsi geçen alışkanlıkların cinsiyet normlarına göre şekillendiği, gündelik yaşam içerisinde standardize edilmiş şekliyle kaldığı ve alışkanlıkları değiştirmenin aynı zamanda cinsiyet normlarına karşı bir duruş haline geldiği tez çalışmasının temel argümanlarıdır.

Gündelik yaşam ve feminizm tartışmaları kadınların gündelik içerisinde yaptıkları mücadeleye odaklanmaktadır. Teorisyenler kadınların mekan, özel ve kamusal alan içerisinde yaptıkları mücadeleleri kavramlarla açıklayarak gündelik yaşam içerisindeki

mücadeleyi feminizm perspektifiyle tartışmışlardır. Örneğin Stewart, gündelik yaşam ve feminizm tartışmasında bağlantıyı sıradanlık ve duygulanımlar üzerine kurmuştur. Stewart'a göre sıradan olan yaşama dair pratik bilgiler bütünüdür. Sıradanlık kendi içinde canlı ama bir o kadar da tükenmişliği barındırır; hem bir kaçış imkanı hem de basit yaşamın tahayyülüdür (Stewart, 2007). Sıradanlık kavramı Stewart için gündelik yaşamı biçimlendiren bir kavramdır. Bu çerçevede Kathleen Stewart sıradan kelimesinden kastını daha da ortaya çıkarmak adına "Sıradan Duygulanımlar" (Ordinary Affects) kavramını ortaya atmıştır. Sıradan duygulanımlar çeşitliliği ve sürekli hareketliliği içinde barındıran bir kavramdır. Kavramın bu yapısı, Stewart'ın gündelik yaşama dair tartışmalarının da temelini atmaktadır. Ona göre gündelik yaşam, sabit değil; dinamik bir yapıdır. Gündelik çeşitli sahneleri, acil ve beklenmedik durumları barındıran, hayallerle, beklentilerle, duygularla çevrili bir yaşam formudur (Stewart, 2007).

Stewart'ın sıradan duygulanımların kendi içinde çeşitliliği barındıran bir kavram olduğu vurgusunu yapmaktadır. Ona göre sıradan duygulanımlar bir döngüsellik içinde yer alan kamusal duygulanımlardır. Sıradan olanlar, kamusal alanda dolaşarak bir yaşama form verirler. Yaşam formu verilirken buradaki temel unsur harekettir. Sıradan duygulanımlar hareketlidir, yaşamın kesişimlerini, yolunu belirleyen bir çeşit haritadır (Stewart, 2007).

Gündelik yaşam dalgalanan duygulanımların merkeze yerleştiği her değişimle küçük şeyler doğuran ve bu küçük şeylerle yeniden şekillenen yaşam alanıdır. Sıradan insanlar ise gündelikle ilişkisini sıkı sıkıya kuran ve ondan hem etkilenen hem de onu etkileyen, gündeliğin gizini içlerinde barındıran parçalardır (Stewart, 2007). Gündelik yaşam ikiliklerin mekanıdır. Hareketlilik her an bir sürprizi sıradanın karşısına çıkarabilir; ancak bu bilinmezliğe karşı gündelik yaşam temkinli bir yapıya da sahiptir. Gündeliğin gelişimi ikilikler arasında gerçekleşir. Tüm somut gerçekliğine karşın gündeliği oluşturan en kritik noktalardan birisi de sıradan insanların hayalleridir, o hayaller gündeliğin hareketini sağlayan temel yapı taşlarından birisidir. Stewart ikilikleri ifade etmek için sıradan duygulanımlar kavramını ortaya atmıştır, sıradan ama değişken duygulanım aynı zamanda somut duygulanım.

Gündelik yaşam hareketliliği bir sirkülasyona, döngüye dönüşmektedir. Dönüşüm ve değişim sadece sıradanla ilgili değil, güç kavramıyla etkileşim içindedir. Stewart bu etkileşimi ulus devlet kavramı üzerinden açıklamaktadır. Ona göre ulus-devlet, aile değerleri adına suça karşı sertleşir. Ölüm cezası, her seferinde bir kişi olmak üzere kötülüğün infazını temsil eder. Günlük yaşam, insanların birbirleriyle çatışan sürekli çatışmalarıyla ve ardından tüketen erdemli intikam hayaliyle sıcaktır (Stewart, 2007, 86). Ulus devlet anlayışı çerçevesinde değişen gündelik yaşam bir çatışma mekanına dönüşmektedir. Ancak bu çatışma yine gündelik üzerinden ortaya çıkarılacak çözümlerle çözülebilmektedir. Bu bağlamda Stewart'ın gündelik yaşam felsefesi “ya da” ve “her ikisi de” üzerine kurulu bir yaşama dönüşmektedir. Bu iki kelime tam da Stewart'ın ifade ettiği gibi döngüsellik ve hareketliliği içinde barındırmaktadır.

Stewart için gündelik yaşam bir süreçtir, bir şey olana kadar devam etmekte ve sonra tekrarlanama süreci başlamaktadır (Stewart, 2007). Bu gündeliği bir süreç olarak yaşam haline getirmektedir. Bu süreç içinde gündelik yaşamı özelleştiren ve farklılaştıran detaylar da ortaya çıkmaktadır ve onlar da sürece dahil olmaktadır. Böylece süreç hiç bitmeyen bir döngünün içine hapsolmektedir. Bu bağlamda gündelik içindeki farklılıklar gündeliği pürüzlü hale getirmektedir ve gündeliğin düzleminde çıkıntılar oluşturmaktadır (Stewart, 2007). Stewart buradaki çıkıntılar ve gündelik arasındaki en kritik bağın “tanıma” unsuru olduğunu vurgulamaktadır. Stewart, “Tanıma” kavramını bir dakika bile olsa tanıma varlığını kabul etme anlamına gelerek detayların gündeliğin unsuru haline gelmesi şeklinde ifade etmektedir (Stewart, 2007, 39). Bir azınlığı, cinsel seçilimi ya da herhangi bir kimliği tanıma varlığını kabul etmektedir. Tam da bu sebeple “yok öyle bir şey” ifadesi iktidarların gündeliğin pürüzü olanları yok etme çabasını ortaya koymaktadır. Çünkü her ne kadar görünür de olsalar tanınmadığı sürece iktidarlar tarafından gündelik yaşamda var edilmezler, ötekiler öldürüldüğünde, canice yakıldığında ya da sosyal medyada şiddet uygulanırken “cesurca” videolaştırılabildiğinde aslında o katiller bilirler ki bunun bir cezası olmayacaktır, çünkü iktidarın kabul etmediği bir kimlik mi? ... yok öyle bir şey. Bu noktada Stewart'ın tanıma kavramının önemi ortaya çıkmaktadır. Çünkü tanınan gündelik yaşam içinde var olandır. Tabii kimliklerin varlığı iktidarın iznine bağlı bir unsur değildir, burada vurgulanan gündelik içinde yaratılan çatışma ortamıdır. Çünkü güç unsuru baskılama hakkını da iktidarın kendinde görmesine yol açar böylece şiddet

meşru hale gelir ve gündelik içinde tanımlanır. Bu bağlamda gündelik tekrar bir döngüsellik içine girer, kimliklerin kendisini var ettiği ve iktidarın yok etme çabası arasındaki çatışma.

Sonuç olarak Stewart, sıradan duygulanımları kamusal alana taşımakta ve kamusalıktan üzerinden tanımlamaktadır. Ona göre gündelik yaşam ikilikler üzerine kuruludur. Gündelik yaşam açık bir yaşam olmasına karşın sıradanlık bir çeşit gizlilik yaratır ve bu gündelik içine yerleşir. Stewart gündelik yaşamı bu bağlamda çatışma alanı olarak belirlemektedir. Gündeliğ yaşamda çatışma kavramı tartışması yapan başka bir teorisyen ise Highmore'dur. Highmore'a göre çatışma ben ve onlar arasındadır. Highmore, *The Everyday Life Reader* adlı derlemesinde gündelik yaşamı belirsiz ve sorunlu bir kavram olarak tanımlamaktadır (Highmore, 2002, 1). Highmore gündelik yaşamı iki kavram üzerine kurarken gündelik yaşama dair kritik bir soruyu da sorar: kimin gündeliği? Ona göre gündelik yaşam insandan insana farklılaşan bir kavramdır tam da bu sebeple muğlak ve sorunludur (Highmore, 2001). Gündelik yaşam her şeyin göz önünde olduğu bir kavram olarak görünse de bu açıklık gizleri kapatmanın, onları örtmenin yolu olmuştur. Highmore'un ifadesiyle görünmez bir görünürlüktür (Highmore, 2002).

Gündelik yaşam üzerinden ortak bir kültür yaratılır ve bu kültür "biz" kavramını oluşturur. "Biz" ise politikacılar tarafından belirlenir, bize dahil olanın kuralları söylemler üzerinden belirlenir ve bizden olan ve olmayan belirlenir. Başka bir ifadeyle "biz" ve "diğerleri" gündeliği biçimlendirir. Highmore, gündeliğin biz ve onlar arasındaki çekişmesini İkinci Dalga Feminist Hareket üzerinden aktarır. Erkek egemen iktidar anlayışları bizi oluştururken odak noktasını hetero erkekler olarak belirler ve "ortak" kültürü de kimliği de onlar üzerinden belirler dolayısıyla biz olan ve olmayan hetero erkek ve diğerlerine dönüşür. Kamusal ve özel alan bunun üzerinden belirlenir. Böylece erkek egemen kültür "normalleşen", "olağan" ve "makbul" olana dönüşürken hetero erkek dışında kalan her kimlik anormal, olağanüstü ve makbul olmayana dönüşür. Kimlikler, erkekler/erkeklikler odak noktası alınarak yaratılır. Başka bir ifadeyle kadın artık erkek olmayandır, erkeğin belirlediği sınırlara hapsedilen ötekidir, gündeliğin sınırları da bununla çevrilidir. Tam da bu sebeple Highmore, İkinci Dalga Feminist Hareket üzerinden gündelikle savaşı anlatır çünkü hareketin odak noktası gündelik yaşam ile

verilen mücadeledir. İkinci dalganın “özel alan politiktir” sloganın yanı sıra bir başka önemli sloganlarından birisi olan “hiçbir kadın yerleri parlıyor diye orgazm olamaz” (Friedan,1997) gündelik yaşamla verilen mücadelenin en net örneklerinden birisidir. Mutfak vurgusu tesadüfi değildir çünkü Giard’ın da ifade ettiği gibi gündeliğin kalbi mutfakta atmaktadır (De Certau, Mayol & Giard, 2009). Highmore’un ikinci dalga feminizmini gündelikle verilen mücadele olarak görmesinin altında da bu sebep yatmaktadır.

Highmore gündelik yaşamı toplumsal ve siyasal olan üzerinden okumaktadır çünkü gündelik iki kavramın hem birbirini tamamladığı hem de birbiriyle çatıştığı alandır. Ona göre gündelik yaşam farklılıkları hem gizleyen hem de belirginleştiren bir alandır. Bunun temel sebebi ise farklılıkların ortaya çıkabilmesi için öncelikle ortaklık kavramının üretilmesi gerekmektedir (Highmore, 2001). Gündelik yaşam bu ortaklığın yaratılabileceği pratik bir alandır. Tam da bu noktada Highmore’un daha önce sormuş olduğu soru tekrar önem kazanmaktadır: Kimin gündeliği? Ortada iki önemli kavram vardır: farklılık ve ortaklık. Gündelik yaşam ortaklık üzerine üretilen bir “proje”dir (Highmore, 2002) bu noktada Highmore’un sorduğu soru kimin gündeliğinden kimin ortaklığı sorusuna dönüşmektedir. Farklılık kimi işaret eder, ortaklık kimin iktidarına dönüşmektedir? Bu noktada Highmore tekrar şu soruyu sorar “gündelik yaşam nedir?” ve bu soruya kesin bir cevabı olmadığını hatta gündelik yaşamın ne olmadığı sorusunun cevaplanmasının daha net olacağını iddia eder (Highmore, 2002, 4). Ona göre gündelik yaşam spekülasyon alanıdır, karmaşadır.

Highmore, De Certau’nun mikro analiz Foucault’nun ise makro analizini ele alarak gündeliğin alanını belirlemektedir. Ona göre gündelik makro ve mikro analizlerin sembolleştiği alandır (Highmore, 2002). Foucault her ne kadar mikro iktidar kavramını ele alsada Highmore onun bakış açısının makro boyutta olduğunu vurgular. Bunun temel nedeni Foucault’nun mikro iktidar anlayışını makro mekanlarda, iktidar yapılanmasının temelini atıldığı, hapisane, akıl hastanesi gibi mekanlarda incelemesidir. Foucault'nun söylem kavramı üzerinden tartıştığı iktidar kavramı Highmore’un gündelik yaşam tartışmasının önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Buna ek olarak Highmore, De Certau’nun mikro mekanlarda yaptığı gündelik tartışmasını direnme kavramı üzerinden

ele almış ve gündelik yaşamı, makro ve mikro analizlerin çarpıştığı bir uzam haline getirmiştir.

Highmore için gündelik yaşam sıkıcı, alışılmış ve tanıdık rutinler tarafından karakterize edilmiştir (Highmore, 2011). Gündelik yaşam sıradan olandır. Ancak bu sıradanlık olağan olandan daha çok bir çeşit bağlılığı ifade etmektedir. Bu bağlılık Highmore tarafından yaşamın önceden belirlenmiş gestaltına olan bağlılık olarak ifade edilmektedir. Başka bir ifadeyle sıradanlık bütünleştirici, tamamlayıcı bir etkiye sahiptir, önceden belirlenmiş parçaları bütün haline getiren bir bağdır. Bu bağlamda sıradanlık gündelik yaşamın alışılmış rutinlerini de tamamlayıcıdır. Highmore, gündelik yaşamı monoton ve tekrara dayalı rutinler birleşeni olarak ortaya koymaktadır (Highmore, 2011). Bununla birlikte Highmore gündelik yaşamın monoton durumundan çıkışı estetik kavramı üzerinden ortaya koymuştur. Bu noktada Lefebvre'nin sanat ve gündelik arasında kurduğu bağ Highmore'da estetik ve gündeliğin sıradanlığı arasında kurulmuştur. Ona göre gündeliğin sıkıcı sınırları estetik kavramıyla delinmektedir. Estetik kavramı gündeliğin, sıradan olanların içindeki iyiyi dışavurumudur (Highmore, 2002). Bununla birlikte estetik sanatla iç içe olan bir kavramdır. Lefebvre'nin sanat üzerinden sahnede kurduğu gündelik yaşam kavramı Highmore'da duygular üzerinden estetik kavramıyla ortaya koyulmaktadır. Estetik tamamen bir direniş aracı değildir ancak gündeliğin sıkıcı rutinleri estetik yardımıyla iyile ve güzelle buluşup duyguların dışa vurulduğu bir araç haline gelmektedir.

Sonuç olarak Highmore, gündelik yaşamı monoton rutinler üzerine kurduğu bir kavram olarak ortaya koymaktadır. Gündelik yaşamı baskılanan ve baskılayanlar olarak kutuplaştırmaktadır. Dolayısıyla gündelik yaşam nedir sorusu kadar kimin gündelik yaşamı sorusu da önem kazanmaktadır. Çünkü gündelik yaşam kiminse rutin de onun olacaktır yani yaşamın gestaltı baskılayanın rutinleriyle tamamlanacak pratikler üzerine kurulmuş olacaktır. Bu sebeple baskılanan grup için gündelik yaşam sıkıntılı bir kavram haline gelmektedir. Aktörler bu sıkıntılı kavramla bir mücadele içine girecektir. Highmore baskılanan grubu kadınlar, çocuklar, göçmenler gibi milliyetçi hetero erkek dışındakiler olarak konumlandırmaktadır. Bu bağlamda gündelik pratikler hetero erkeklerin rutinlerinin bir bütünü olarak yaşamın merkezine yerleşmektedir. Gündelik

yaşam, hetero erkekler dışında her kimlik için sıkıntılı hatta sorunlu bir kavram haline gelmektedir. Bu sebeple kadınlar mücadelelerini verirken ilk olarak gündelik pratikleri dönüştürmek üzerine kurulu bir mücadele yolu izlemektedirler. Highmore İkinci Dalga Feminist Hareket'in bu iddianın bir kanıtı olduğunu vurgulamıştır (Highmore, 2002). "Özel olan politiktir." sloganı gündelik yaşam pratiklerini erkek egemen sınırlardan kurtararak, kadın penceresine yöneltmiş ve gündelik pratikleri dönüştürmüştür.

Gündelik yaşam mücadelesini karşıtlıklar üzerine kuran teorisyenlerden birisi De Certau'dur. De Certau için gündelik yaşam yabancı olana karşı verilen bir mücadele alanıdır (De Certau, 2008). Buradaki yabancı kavramı salt bir bilinmezlikten ziyade bilinenin unutulması başka bir ifadeyle bilinir olanın bilinmezliğine karşılık gelmektedir. Gündelik pratikler bizim hayatımızın her anında olmasına karşın onlar bizim için önce alışkanlığa dönüşür sonra ise fark etmeden hayatımızın bir parçası haline gelirler. Bu nokta De Certau, gündeliğin sınırlarını mücadele alanı olarak belirlemektedir (De Certau, 2008). Mücadelenin biçimlendiği nokta gündeliğin sınırı olurken De Certau, mücadeleyi iki temel üzerine konumlandırmaktadır; strateji ve taktik.

De Certau, gündelik yaşam sosyolojisinin temellerini Foucault ve Bourdieu'nin tezleri üzerine kurmaktadır. Foucault'nun iktidar anlayışını gündelik yaşam içindeki üretim ilişkileriyle birleştirmektedir. Çünkü De Certau için gündelik yaşam üretim mekanıdır (De Certau, 2008). Bu üretim mekanı ise Foucault'nun ortaya koyduğu iktidar kavramı üzerinden şekillenmektedir. Foucault'nun panoptikon üzerinden biçimlendirdiği iktidar anlayışı De Certau'nun gündeliğin mekanını belirleyen stratejilere dönüşmektedir. Bununla birlikte panoptikon uzamın sınırlarını belirlerken delilik kavramı ise akli bir uzam olarak ele alarak bedeni panoptikon mekana entegre etmektedir (De Certau, 2008). Bu ilişkiyi De Certau şu şekilde ifade etmektedir:

"...Deliliğin Tarihi'nde ortaya koyduğu jest, aklın düzenini mümkün kılan bir uzam yaratabilmek için toplumdaki dışarı itilmiş, yalıtılmış olanı toplumdaki uzak ve ayrı bir yere kapatan epistemolojik ve toplumsal bir jesttir. Oysa burada söz konusu olan jest, bir yere egemen olanların, bu yer içinde, "gözlem" yapabilmesini ve "bilgilenmesini" sağlayacak olan,

görünür bir mekan yaratmayı ve bu mekanı çerçeveler içine almayı başaran her yerde yeniden üretilebilen, minicik, ufacık bir jesttir. Bu jesti yineleyen, yoğunlaştıran ve mükemmelleştiren prosedürler, insan bilimleri haline dönüşecek olan söylemi düzenleyenlerdir.” (De Certau, 2008, 129/130)

De Certau'nun da ifade ettiği gibi söylemi düzenleyen aynı zamanda içeriği ve dışarıyı düzenlemektedir. Neyin içselleştirilip neyin dışarı atılacağına karar veren iktidar, gündelik pratikler üzerinden kararlarını inşa etmektedir. Çünkü Foucault'nun iktidarı sadece gözlemleyen ve belirleyen değil aynı zamanda yaratan ve yeniden inşa edendir. Başka bir ifadeyle sadece bozucu değil yapıcı bir iktidar anlayışı vardır Foucault'nun (De Certau, 2008). İktidarın bu yapıcı özelliğini De Certau, strateji olarak ele almaktadır. Gündeliğin egemen tarafından belirlenişi ancak egemenin stratejileri aracılığıyla ortaya çıkmaktadır. Strateji statik değil dinamik bir unsurdur. Dinamizm iktidar ve sıradan arasındaki mücadelede saklıdır, iktidarın stratejisine karşın sıradan insanın taktiklerinin oluşudur. Gündeliğin hareketi içinde iki kavram birbirini etkileyerek dinamik bir yapıya bürünmektedir. Çünkü gündelik yaşam iktidarın stratejileri ve o stratejilere boyun eğmeyen ve bunun için taktik geliştiren sıradan insanın çatışma uzamıdır.

De Certau'nun Foucault üzerinden ortaya koyduğu strateji kavramı Bourdieu'dan ödünç alınmış bir kavramdır. Bourdieu, strateji olarak ortaya çıkardığı kavram daha çok üretim ile ilgilidir. Buradaki üretimden kasıt üretilir. De Certau, Bourdieu'nun temel meselesinin doğum olduğunu vurgular yani Bourdieu, ne üretildiğine değil neyin ürettiği ile ilgilidir. Bu noktada Bourdieu'nun temel kavramı *habitus* olarak karşımıza çıkmaktadır (De Certau, 2008). De Certau kavramı şu şekilde açıklamaktadır:

“...söylem habitus'a doğru taşınmıştır. Böylece habitus teriminin, eşanlamlıları (exis, ethos, modus operandi, "ortak bilinç", "ikinci doğa", vb.), tanımları ve doğrulamaları da çoğalmıştır. Birincilerden ikinciye geçişte kahraman değişmektedir. Pasif ve karanlık bir aktör, kurnaz pek çok stratejinin yerine geçmektedir. Bu hareketsiz mermere, aktörlerine olduğu gibi, bir toplum içinde saptanan görüngüler atfedilir olmuştur. Bu

kavram aslında, esas kişidir, çünkü kuramın döngüsel bir biçimde hareket etmesine meydan vermektedir: Bu tarihten sonra, kuram, "yapılardan" habitus'a geçer (bu terim her zaman italik yazılır); habitus'tan da "stratejilere" geçer, bunlar da "konjonktürlere" ayak uydururlar, konjonktürler de "yapılara" gönderilirler, çünkü konjonktürler yapıların sonuçları ve özel durumlarıdır. ...Aslında bu daire, oluşturulmuş bir modelden (yapı) varsayılan bir gerçekliğe (habitus) geçiş yapar ve buradan da gözlemlenen olguların yorumlamasına geçer (stratejiler ve konjonktürler).” (De Certau, 2008, 144)

Habitus bir geçiş kavramı, yabancıyı temsil olduğu yerdir. De Certau, *habitus* kavramının ev olduğunu ancak o evi dolduran değil sadece o evi belirleyen bir kavram olduğunu vurgulamaktadır. De Certau'nun ifadesiyle *habitus* dogma bir mekana dönüşmektedir, belleğe dönüşmektedir. Bourdieu, *habitus*'un stratejiye dönüştüğü anda ise “bilgin cehalet” adını verdiği kavramı ortaya koymaktadır. Bunu da şu şekilde ifade etmektedir:

“Öznel, tam olarak ne yaptıklarını bilmedikleri için, yaptıklarının, sandıklarından daha fazla anlamı vardır” “Bilgin cehalet” yani kendisinin farkında olmayan maharet. Böylece, en gelenekçi etnoloji, mekan olgusuyla idare edilen, bilgin ama bilinçsiz bu "stratejilerle" geri dönüş yapmış olur.” (De Certau, 2008, 141/142)

De Certau'nun Bourdieu üzerinden açıkladığı Bilgin cehalet kavramı, gündelik yaşam pratikleri ve iktidar arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır. De Certau, gündelik yaşamı bir oyun alanına çevirmektedir. Strateji ve taktik üzerinden gündelik uzamı ortaya çıkarmasının temel nedeni de budur. Onun için gündelik yaşam strateji ve taktiklerin çatıştığı bir uzamdır. Bu uzam bilinirlikle bilinmezlik arasında kaldığı için taktiklerin ve stratejilerin kolayca yapılabileceği bir mekan haline gelmektedir. Bu teorisini şu şekilde ortaya çıkarmaktadır:

“Günlük yaşam, düzenbazlık yapmak, dolap çevirmek yani işini kendince yürütmek için herkese binlerce yol yardım sunar insana.” (De Certau, 2008, 45)

De Certau'nun da söylediği gibi gündelik yaşam insanların kendi taktiklerini ortaya çıkarabildiği bir uzamdır ama her şeyden önce gündelik yaşam dinamik bir mekandır ve bu dinamizm üretimden bağımsız değildir. Tam da bu sebeple De Certau, Mayol ve Giard *Gündelik Hayatın Keşfi II* adlı eserde gündelik yaşamı sokaklarda ve evin içinde hatta mutfakta aramıştır. Mutfak ayrımındaki en temel unsur toplumdaki cinsiyet algıdır. Giard, mekanın eril dışıl olarak konumlandırılmadığını ancak aile kavramının orada şekillendiği vurgusunu yapmaktadır. Mutfak her şeyden önce bir üretim alanıdır. Evin içeriğini belirleyen ve aile olgusunu biçimlendiren, Giard için evin kalbini oluşturan mekandır (De Certau, Mayol & Giard, 2009). Bu sebeple mutfakta meydana gelen değişiklik gündeliğin merkezinde meydana gelen değişimdir. Mutfaktaki değişim önce aileyi evi sonra toplumu ve iktidarı değiştirmektedir. Bunun en kritik örneği mutfağın endüstriyellemesidir, mutfağın mekanikleşmesidir. Mutfak makinelerin bulunduğu bir alan oldukça kadın mutfaktaki emeğine yabancılaşmıştır (De Certau, Mayol & Giard, 2009). Giard bu durumu şu şekilde ifade etmektedir:

“...endüstriyel bir eşyayı düzgün kullanabilen herhangi bir kadın, makinenin, kendisinin yerine çalışmasına bakan niteliksiz bir izleyici haline gelir. İki şeyden yoksundur: Kendisine ait görgül beceriden (geçmiş bakımından) ve aleti üreten kuramsal ya da teknolojik bilgiden (bugün bakımından).” (De Certau, Mayol & Giard, 2009, 252/3)

Giard'ın da ifade ettiği gibi evdeki değişim her şeyi basitleştirirken kadının kendi emeğine yabancılaşmasının da önünü açmıştır. Bu durum kadının yeri mutfaktır anlayışının bir yansıması değildir. Aksine kadın emeğini yok saymanın bir yolu olarak eril anlayış içinde yerini almaktadır. Belki de her evde babalar tarafından söylenen “ev işinde ne var sanki bulaşığı, çamaşırını makine yıkıyor zaten bir de benim yerime çalış da görelim” cümlesinin temelini oluşturmaktadır. Toplumsal algının kadın emeğini görünmez kılmasının önünü açmaktadır. Kısacası gündeliğin üretildiği alanlar

değişimlere ev sahipliği yapan mekanlardır. Bu değişim dinamiktir. Kadınların mutfakta geliştiği taktikler de mutfakın mekanikleşmesiyle değişmektedir. De Certau, gündelik yaşam ve kadın arasındaki bağlantıyı mutfak mekanında şekillendirerek kadının mücadele alanını betimlemektedir. Kadının gündelik yaşam mücadelesinin tanımlamasını yapan bir başka teorisyen ise Felski'dir. Felski gündelik yaşamı tanımlarken onun fazlasıyla açık bir kavram olmasına karşın kafa karıştırıcı bir özelliği olduğunu vurgular. Bu bağlamda kavram onun için hayatın her alanında olan ama hiçbir yerde olmayan "anahtar" kelimeye dönüşmektedir (Felski, 2000). Felski için gündelik yaşam bir çeşit ölçüdür, bu tanımlamayı Guy Debord'un "gündelik yaşam her şeyin ölçüsüdür" iddiasından almaktadır (Felski, 2000, 78). Ölçü beraberinde muğlaklığı da getirmektedir çünkü her şeyin ölçüsü olması aynı zamanda hiçbir şeyin de ölçüsü olmadığı gerçeğini içinde barındırmaktadır, sınırı yoktur. Ona göre gündelik yaşam çatışmaları içinde barındıran ve karşıtlıkların birbirini biçimlendirdiği bir alandır. Bunun en net örneği özel-kamusal alan çatışmasının gündeliğin merkezinde yer almasıdır (Felski, 2000). Bu karşıtlıklar, kavramın net bir tanımının olmaması kavram üzerinde tartışmaları yoğunlaştırmaktadır. Felski için gündelik yaşam, mikroskop altında incelenen irdelenmiş bir kavram, uzun bir tarihsel süreçtir. Gündeliğin uzun soluklu tarihsel süreci çeşitli teorileri de beraberinde getirmektedir. De Certau için gündeliğin kalbi mutfakta atarken Lefebvre için tiyatro sahnesi gündeliğin merkezidir ve gündelik yaşam hem iktidarın baskısının hem de sıradan olanın başkaldırısının kesişim alanıdır. Felski, bu tanımlamaları ele alarak gündelik yaşamı kavramsallaştırmaktadır.

Felski, gündelik yaşam tartışmalarına farklı bir boyut getirerek gündelik yaşamı hem seküler hem de demokratik bir kavram olarak ele almaktadır. Gündeliğe atfedilen olağan dışılık vurgusu (Hegel, Lefebvre) Felski tarafından üstünlükten sızan dünyevi duygu olarak çevrilmiştir, gündelik yaşam, seküler olarak tanımlanmaktadır (Felski, 2000). Ona göre gündelik büyümlü olanla bağlı değildir, olağanüstü değildir aksine olağanın ta kendisidir. Gündelik yaşam sıradanın tüm gerçekliğidir, herkesi kapsayan alışkanlıkların bütünüdür, herkesin yemek yemesi, uyuması gibi herkese ait olanın birleşimidir gündelik (Felski, 2000). Ona göre gündelik yaşam sadece sıradanı içinde barındıran değil her yaşamın sıradanın bir unsuru olduğu alandır, olağana çakılı kalman her andır (Felski, 2000). Bu bağlamda Felski, Lefebvre eleştirisini yapmaktadır.

Lefebvre, gündelik yaşamı kapitalist üretim ilişkileri içinde incelemektedir ancak Felski bu incelemenin gündeliğin bedensel ve ritimsel bir olgu olduğu gerçeğini örttüğünü iddia etmektedir (Felski, 2000). Ona göre gündelik yaşam tarafsız ve biçimsizdir tam da bu sebeple demokratiktir.

Felski demokrasi ve sekülerizm üzerinden okuduğu gündelik yaşamı üç ana hat üzerine kurmuştur; zaman, mekan ve biçim. Gündelik yaşamın en sıkı bağının zaman olgusu olduğunu iddia etmektedir (Felski, 2000). Zaman, “ben” ve “öteki” arasındaki ilişkinin biçimlendiği ve güç ilişkisinin belirlendiği kavramdır. Felski zamanı iki temelde incelemektedir; zamanın oku ve zamanın döngüsü. Ok ve döngü kavramları gündeliğin içinde güç kavramını yani ben ve ötekiyi belirleyen iki temel unsurdur. Ok ileriye işaretken döngü geleceği geçmiş yapan bir rutindir. Bu bağlamda Felski ok ve döngü arasındaki ilişkinin eril-dişil ilişki olduğu vurgusunu yapmaktadır. Kadın gündelik yaşamı bir rutin içinde yaşamaktadır, dairesel bir zamanın içinde mutfak ve yatak odası arasında sınırları belirlenmiştir. Kadına atfedilen roller herhangi bir değişimi ya da yaratıcılığı içinde barındırmamaktadır, anne olmak, eş olmak ama hep evde olmak üzerine kurulu bir yaşam içine hapsedilmiştir kadınlar. Bu bağlamda kadınlar en büyük direnişi gündelik yaşama karşı vermektedir çünkü döngüsel zaman içinde kadın asla bir geleceğe sahip olamamıştır. Bu durum Felski tarafından kadının geleceği geçmişinin kopyasıdır olarak tanımlanmıştır (Felski, 2000). Kadının yaşamı tekrar üzerine kuruludur. Belli rutinler kadının yaşamını tekrara bağlayan alışkanlıklar bütünü olarak kadının gündeliğini oluşturmaktadır. Kadınlar bu durumu yaşamlarının her noktasında yaşamaktadırlar. Kadınlar döngüsel zamanın içine hapsedilmiştir (Felski, 2000). Dolayısıyla kadınların erkek egemenliğe mücadelesinin olduğu alan gündeliğin ta kendisidir, yaratılmış tüm olağanlara karşı kadın direniş içindedir.

Felski, gündelik yaşamı zaman, mekan ve biçim üzerine kurarken gündelik yaşamın zamanla ilişkisi olduğunu ancak mekanla aynı ilişki içinde olmadığını vurgulamaktadır (Felski, 2000). Felski, mekanı Lefebvre gibi kapitalist üretim üzerinden ele almaz, onun için mekan doğrudan doğruya evdir. Ev kavramsal olarak özel alanın sembolüdür, gündelik yaşamın özel alanla ilişkisinin yansımasıdır. Ev kavramı tamamen cinsiyetleştirilmiş bir kavramdır, kadın ile özdeşleştirilmiş ve kadının yaşamının

belirlendiği sınırlar olarak gündelik yaşam içinde görev almıştır. Felski bu özdeşliği Freud'un kadın bedeni ve ev arasında kurduğu ilişki üzerinden ortaya koymaktadır (Felski, 2000). Freud kadın bedeninin tüm insanlığın biçimlendiği bir ev olduğunu iddia etmektedir (Felski, 2000, 86). Bu bağlamda kadın bedeni üzerinden şekillenen güç ilişkisinin ev kavramı üzerinden sembolleştiğini iddia etmek yanlış olmayacaktır. Tam da bu sebeple ev kavramı cinsiyet ilişkilerinin belirlendiği bir mekan ve özel-kamusal alan arasındaki sınırın duvarı olmaktadır. Ev (home), kadın bedeninin nesneleştiği mekandır. Felski kadının rutininin ev sınırlarında döngüsel zamana hapsoldüğünü iddia etmektedir.

Gündelik yaşamı belirleyen temel unsurlardan bir diğeri ise gündeliği biçimlendiren alışkanlık kavramıdır. Felski gündelik yaşamın bir çeşit süreç olduğunu vurgulamaktadır, alışkanlıkların oluştuğu süreç. Başka bir ifadeyle gündelik yaşam rutinler bütünüdür. Ancak rutinler salt ezbere dayalı sistemsel döngüden ibaret değildir, bu rutinin içinde kırılmış kalıplar, değişimler de vardır. Bununla beraber, rutin kavramından kasıt sadece hareketler değil tutumlardır da. Bu bağlamda Felski gündelik yaşamın soyut olandan sıyrılıp somut bir kavrama dönüştüğü vurgusunu yapmaktadır (Felski, 2000). Felski'nin gündelik yaşam sekülerdir iddiasının temelini oluşturan, gündelik yaşam somuttur fikri, gündeliğin rutinler üzerine biçimlenmesiyle karşılık bulmaktadır. Kısacası Felski için gündelik yaşam büyü, sınırlarla çevrili bir kavramdan ziyade rutin davranış ve tutumların somutlaştırdığı somut bir zaman ve mekan ilişkisidir. Sonuç olarak tez çalışması kapsamında gündelik yaşam, kamusal ve özel alanın şekillendiği ve kadınların mücadele alanı haline gelen uzam olarak ele alınmıştır. Gündelik yaşam bağlamında kadınların alışkanlıklarını değiştirmesi kendi hayatlarında yaptıkları küçük değişimlere yol açarken küçük değişimler özel alandan kamusal alana geçerek toplumda kendisine yer edinmiştir. Alışkanlıkların değişimi ve gündelik yaşama etkisi çalışma kapsamında kadınların dergilere yolladıkları mektuplarda gizlidir. Bu bağlamda mektup/mektuplaşma ile gündelik yaşamın özel-kamusal alanları arasında bir bağ oluşmaktadır.

1.3. MEKTUPLAŞMANIN GÜNDELİK YAŞAM BAĞLAMINDA ÖNEMİ

Mektup, haberleşme ve karşılıklı paylaşımında bulunmak amacıyla yollanan yazılı kağıt anlamına gelmektedir (TDK online sözlük). Ancak buradaki karşılıklılık kelimesi sadece iki bireyden ibaret değildir.

“Mektup, insanların toplumsal hayattaki yaşantısını, sorunlarını, duygu ve düşüncelerini birbirlerine bildirme ihtiyacı sonucunda ortaya çıkan bir türdür.” (Özer, 2019, 11)

Özetle, mektup, TDK'deki anlamının yanı sıra insanların duygularına tercüman olan ve bireylerin kendilerini dilediği gibi ifade etme alanı sunan bir edebi türdür. Mektubun insanların duygularına tercüman oluşu ve kullanımının yaygın hale gelmesi Bihter Dereli tarafından şu şekilde açıklanmıştır:

“...mektubun bu kadar çok kullanılmasının sebebi, sadece uzaktaki insanların iletişimini sağlaması değil, insanların kendilerini en iyi şekilde ifade etme aracı olarak tercih edilmesidir. Böylece mektup yaşamın parçası haline gelerek aynı evde yaşayan insanların bile birbirlerine yazdıkları bir tür olur. Mektup sadece bilgi veren bir haberleşme aracı olarak görülmez, duyguların samimi ve insanların içlerinden geldiği gibi ama özel bir üslupla kâğıda döküldüğü bir türdür. Mektup, sadece mesafe olarak ayrı olan insanları değil, psikolojik veya toplumsal olarak bir engel yüzünden görüşemeyen insanları da birleştirir.” (Dereli, 2010, 1)

Mektup, sözlük anlamıyla haberleşme aracıyken tarih içerisinde insanların kullanım şekline göre yeni boyutlar kazanmış ve bireylerin yaşamına bu anlamıyla dahil olmuştur. İletişim ve haberleşme mesafelerden sıyrılarak insanın kendisini ifade etme gereksinimine dönmüştür. Mektup dolaysız, doğrudan bireyin ifadelerini gösteren başka bir yönüyle de bireyin o anki duygusunu o anda gösteren yazılı eserdir. An kelimesi burada önem arz etmektedir çünkü an, gündelik yaşamın temel bileşenidir. Bu bağlamda

mektup ve gündelik yaşam arasında doğal bir bağ olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Gündelik yaşamın içinde kalmış, önemsiz gibi görünen; ama yaşamın akışı içerisinde bireyin hayatına etki eden olaylar, yazılmadığında o an içerisinde hapsolür ve aktarılması olanaksızlaşır. Yazı yazmanın gündelik yaşam pratiklerini gösterme ve değıştirme imkanı vardır. Yazının kişiselleşmesi gündelik yaşamla bağı güçlendirir ve bireylerin yaşamını dönüştürmeye etki eder. Mektup ile birlikte insanlar ana hapsolmaya mahkum duyguları dışa vurabilirler. Kamusal alana dahil eder ve görünür kılarlar. Bu açıdan özel alanın temel öznesi olan kadınlar/kadınlık halleri açısından mektubun gündelik yaşamla olan bağının daha da kritik olduğu iddia edilebilir. Çünkü özel alan içerisinde kaybolan hayatlar, kadınların ardında bıraktıkları yazılı eserlerle yeniden nefes alma imkanı bulmaktadır.

Kadınlar, mektuplar aracılığıyla gündelik hayatlarına dair öznel görünen ama kamusal ve politik hak taleplerini dillendirebilirler. Nitekim, Osmanlı Kadın Dergilerine yazılmış kadın okuyucu mektuplarının bu tür bir işlevi olduğu söylenebilir. Osmanlı kadın hareketi, kadınların kitleler olarak dergi ve dernekler etrafında örgütlendiğı ve hak ve taleplerini bu mecralarda dile getirdiğı bir kadın hareketi olarak Modernleşme döneminde ortaya çıkmıştır (Demirdirek, 2011). Kadın dergilerinde, kadınlar yazılar yazarak kadınlık, kadının toplumsal konumu, eğitimi, ekonomik durumu gibi konular üzerine tartışmalar yaparken bir yandan da dergilere gelen mektuplarla derginin yönetim kurulunda yer almayan ama taleplerini, yaşadıklarını dile getirmek isteyen kadınlara aracı olmuşlardır (Demirdirek, 2011). Kadınlar, kadın dergilerine yolladıkları mektuplarda kendi gündelik yaşamlarını dile getirerek kendi hayatlarına dair kişisel sorunlarını ve taleplerini dile getirmişlerdir. Kişisel olanın politiklığı üzerinden bu sorun ve taleplerin kolektif birer yönü de olduğu anlaşılmaktadır.

Dolayısıyla bu tez kapsamında, Hanımlara Mahsus Gazete'ye gelen mektuplar üzerinden kadınların gündelik yaşamları temelindeki sorun ve hak talepleri mektupların analiz edilerek kişisel alanın kamusal alana taşınması ile ataerkiye karşı direnme ve/veya uzlaşma arayışları anlamında politikleşen kadın söylemleri değerlendirilecektir.

Çalışmanın konusu olan Osmanlı kadınlarının gündelik yaşamlarını eğitim odağıyla birleştirmesi toplumsal bir değişime yol açmış ve kadınların hayatları yeniden kadın eliyle biçimlenmiştir. Bu bağlamda Osmanlı kadının değişimi teorik çerçevenin tamamlanması adına önem arz etmektedir.

2. BÖLÜM: OSMANLI DEVLETİ'NDE MODERNLEŞME SÜRECİ, KADINLAR VE KADIN DERGİLERİ

2.1. OSMANLI DEVLETİ'NDE MODERNLEŞME, KADINLAR VE KADIN DERGİLERİ

Modernleşme, tartışmalı bir kavram olmakla birlikte genel anlamıyla sanayi devrimi sonrası değişen ve gelişen birey ve toplum yapısının tanımlanması için kullanılan bir kavramdır (Bauman, 2015). Bu bağlamda 18. ve 19. yüzyıllar, toplumsal paradigmaların yeni formlar kazandığı kırılma anlarının bütünü olarak değişimlere ev sahipliği yapan süreç olmuşlardır. En kritik unsur ise ekonominin sermayeden emeğe kaymasının kitleler üzerinde oluşturduğu siyasal etkidir. Fabrikalarda başlayan ekonomik yapıdaki değişim, bireyleri ortak paydalarda birleştiren kamusal mekanları yeniden biçimlendirmiştir. Böylece bireyler kitlesel oluşumların dinamik yapı taşları olmuşlardır ve iktidar yapısında da önemli değişikliklerin yaşanmasını sağlamışlardır (Kaya, 2009). Değişimlere ev sahipliği yapan toplumlardan biri de Osmanlı Devleti'dir. Modernleşmenin getirdiği değişimler Osmanlı Devleti'nde kendine gündelik hayat içerisinde yer bulmuş ve gündelik yaşamı etkilen paradigmalara etkileşimde bulunmuştur. Etkileşimin başında eğitim, giyim-kuşam, aile hayatı, çalışma hayatı gibi gündelik yaşamı biçimlendiren unsurlar gelmektedir. Özellikle eğitim hayatındaki değişim, eğitilmiş, entelektüel kadınların gündelik yaşamlarını doğrudan etkilemiş olmakla birlikte İstanbul dışında açılan okullarla birlikte taşradaki kadınların da yaşamlarına etki etmiş ve gündelik içerisine yerleşmiş alışkanlıkları dönüştürmüştür. Bu bağlamda Osmanlı modernleşmesi, tarihsel ve teorik arka planda tartışılarak kadınların gündelik yaşamlarına etkisi tartışılacaktır.

2.1.1. Osmanlı Modernleşmesinin Tarihsel ve Teorik Çerçevesi

19. yüzyılda dünyada yaşanan ekonomik ve kültürel hareketlenme Osmanlı Devleti'nde "modernleşme ve demokratikleşme" olarak kendisini göstermiştir ve Osmanlı monarşisi çözülmeye başlamıştır (Kaya, 2009). Gökhan Kaya'ya göre bu çözümlenin temel sebebi imparatorluğun kapitalizme eklemlenmesi ve Fransız Devrimi'nin sonuçlarının

imparatorluğun hem iç hem de dış dengelerini yeniden şekillendirmesidir (Kaya, 2009). Bu gelişmeler Osmanlı Devleti'ni sadece ekonomik anlamda etkilememiştir. Ekonomik tabanlı gelişen dinamikler, yükselen milliyetçilik hareketlerinin de etkisiyle imparatorluğu siyasal ve toplumsal olarak etkilemiştir. Bu süreçte modernleşme talepleri Osmanlı aydınları ve saray bürokratları arasında ele alınmaya başlanmıştır. 1839 tarihli Tanzimat ve 1856 tarihli Islahat Fermanlarıyla toplumsal yaşamı etkileyen modernleşme temelli ilk düzenlemeler yapılmış ve 1908 tarihli İkinci Meşrutiyet ilanı ile birlikte bu değişimler yönetim alanına da sirayet etmiştir. Tanzimat Dönemi ile başlayan modernleşme pratikleri toplumun eğitim yapısından aile hayatına kadar insanların gündelik yaşamına etki edecek her noktaya etki etmiştir. Böylece gündelik yaşam teorik olarak bahsedilen modernleşmeyi pratiğe döndürmüş ve aydın kesimin modernleşme tartışmasını halka yansıtmıştır.

Yukarıda da ifade edildiği gibi Osmanlı'da modernleşme süreci Tanzimat Fermanı ile başlamıştır. Erik Jan Zürcher tanzimat dönemini, ekonomik konjonktürden bakıldığında dönemin tam olarak anlaşılamayacağını dönemi anlamak için kültürel alandaki değişimlere bakmak gerektiğini iddia eder (Zürcher, 2000,101). Ona göre Tanzimat dönemi kültürel bir devrimdir. Nitekim bu süreçte, kalemiye sınıfı içindeki bürokratlar, modernleşme fikrini benimsemiş, giyimlerini batılılaştırmış, Avrupa dillerine hakim olup yaşam felsefelerini devletin içine entegre etmeye başlamışlardır (Zürcher, 2000,101). Osmanlı'da yaşanan kültürel devrim sadece devletin üst kesiminde değil, halkın içinde toplumun içerisinde rol almıştır. Başka bir ifadeyle reaya vatandaşa dönüştürmüş ve birey kavramı biçimlenmiştir. İnsanlar müslim-gayrimüslim ayrımından sıyrılarak birey olarak tanımlanma ve hak ve özgürlükleri bu çerçevede belirlenmeye başlamıştır (Aşçı, 2018, 54). Birey kavramının yerleşmesi ve baskılanmaya karşı tepki gelişmesi, insanların dernekler, dergiler ve cemiyetler etrafında kitlesel olarak toplanmaya başlamasının önünü açmıştır. Bu dönemde yayıncılık faaliyetleri hız kazanmış ve yayınlar toplumu bilinçlendirme amacı taşımıştır. Yayın konuları, Doğu-Batı çatışması, bu çatışmanın getirdiği kültürel değişim, evlilik-aile, eğitim gibi temel konulardır. Yayıncılık faaliyetleri içerisinde dergi sayısındaki artış yayıncılık faaliyetlerinin amaçları doğrultusunda ilerlediğini göstermiştir. Sayısı artan dergiler arasında kadınların yayıncı olarak buldukları dergiler de yerini almıştır. 19. yüzyılım

içerisinde yayınlanan kadın dergileri kadınların hak ve taleplerini dile getirmiş ve bu talepleri gündelik yaşam içerisine entegre etmiştir. Kadınların eğitim hakkından sağlık hakkına kadar her konu dergilere konu olmuştur. Dergilerde yer alan konular Osmanlı modernleşme pratikleri ile paraleldir.

Osmanlı modernleşmesinin Batılılaşma, reayadan bireye dönüşen toplum yapısı ile ortaya çıkan yeni toplum niteliği kadınların ve erkeklerin gündelik yaşamını da etkileyen bir içeriği olduğu ifade edilebilir. Burada dönemin yaşam pratiklerinin dolaşımını sağlayan ve kamusal bir tartışma ortamı sunan kadın dergilerinin, bu tez çalışması kapsamında, önemli bir yeri olduğu da anlaşılmaktadır (Çakır, 2015; Demirbilek, 2011). Kadın dergileri söz konusu modernleşme pratiklerinin gündelik yaşamda yer edinmesi noktasında özellikler şehirli kadınların hayatına dokunmuştur. Kadınlar hak ve taleplerini dergiler aracılığıyla dile getirmiş ve yazdıkları yazılarla geleneksel kadın imajından farklılaşmaya çalışmışlardır. Bu bağlamda kadınların hak ve taleplerini nasıl dile getirdikleri bir sonraki başlıkta tartışılacaktır.

2.1.2. Osmanlı Modernleşmesinde Kadınlar ve Talepleri

Osmanlı Modernleşmesinin kadınların yaşamını erkeklere göre daha fazla etkilediği iddia edilebilir; çünkü eğitimden, çalışmaya, kıyafetten, evliliğe dair hak ve reform talepleri modernleşme ile gündeme gelmiştir. Kadınların hak ve taleplerini gündeme getirmesindeki temel nedenlerden biri Osmanlı Modernleşmesinin niteliği olan bireyleşme kavramıdır. Kadınlar sadece kadın oldukları için değil; birey oldukları ve toplumdaki her birey kadar hakları olduklarını savundukları için taleplerini dile getirmişlerdir. Çünkü birey kavramı aynı zamanda eşitlik prensibini de içinde barındırmaktadır. Kadınlar toplum içerisinde birey olduklarını vurgulayarak erkekler kadar haklarının olması gerektiğini modernleşme pratiğinin getirdiği birey kavramının öncülüğünde göstermektedirler (Toprak, 2015). Bu gelişmeler gündelik yaşam pratiklerinden uzak kalmamış ve modernleşme fikri evlerin içinde teoriden pratiğe dönüşmüştür. Ev mimarisinin değişimi, kadınların kendilerine alan açma isteği modernleşme ve özgürleşme fikrinin yansımasıdır. Kadınlar ev ile sınırlı kalmamış ve toplumsal tabandaki statülerini değiştirecek talepler geliştirmişlerdir (Çakır, 2015). Bu

doğrultuda gündelik yaşam içinde öncü olmayan “sıradan” kadınların sokak deneyimleri, öncü kadınların (Fatma Aliye, Halide Edib, Nezihe Muhiddin) basın organları aracılığıyla yürüttüğü kadın hareketinin gündelik yaşamdaki yansımaları olmuştur.

Osmanlı modernleşme sürecindeki önemli toplumsal değişimlerden birisi kadınların kamusal mekanlarda görünürlük kazanması olmuştur. Örneğin, yanında bir erkek olmadan evden çıkamayan kadınlar modernleşme ile birlikte kendi cinsleri ile mesire alanlarında, alışveriş yerlerinde belirli saatler arasında dışarı çıkabilmiş ve kamusal mekanlarda görünmeye başlamışlardır (Meriç, 2000).

Kadınların kamusal olarak kendilerine yer edindikleri ilk yerler; mesire alanları ve alışveriş noktalarıydı. Bu iki alanın kadın ve kamusal ilişkisindeki bağı tesadüfi değildir. Her iki mekan da zaten kadın ile iç içe geçmiş ve özel alanın kamusalda yansıması olmuştur. Mesire alanları bir nevi evin misafir odası gibidir; kadınların toplanma ve yiyip içtikleri mekanlar. Alışveriş ise günümüzde dahi kadın ile özdeşleşen bir kavramdır. Alışverişin “boş”, “sıradan” ve “düşünmeye ihtiyaç duymayan eylem” olarak görülmesi, eril sistemde alışveriş ve kadın arasında kurulan bağın sebebini de açıklamaktadır. Kadınların kamusal deneyimleri yine kadına yüklenen roller çerçevesinde olmuştur; ancak bu durum kadınlar için bir bastırılma hali değil; kamusal alana çıkış halidir. Kadınların kamusal mekandaki gündelik pratikleri mesire, park ve alışveriş mekanlarında şekillenmiştir.

Kadınların talepleri ve değişen toplumsal yapı, Osmanlı kadının hayatını farklı noktalara evirmiştir. Kırkpınar, Osmanlı kadının hayatının başka bir renge büründüğünü; ancak bunun salt olarak *batılı gibi* olmaktan ziyade klasik Osmanlı aile yapısında çözülme ve kırsal alanlardaki değişim olarak görmek gerektiğini vurgulamaktadır (Kırkpınar, 1998, 78). Çözülmenin ve değişimin somut olarak kadınlar tarafından çıkarılan dergiler ve kadınların aktif bir şekilde rol aldığı dernekler-üzerinden görülmektedir. Diğer bir deyişle, Osmanlı modernleşmesinin yürütüldüğü önemli mecralar olan yayıncılık ve örgütlenme kadınlar ayağında daha da etkili olmuştur. Kadın dergileri ve dernekleri Osmanlı Kadınlarının hak arayışlarında ve seslerini duyurmalarında iki önemli araç olarak işlev görmüşlerdir. Dernekler kadınların kamusal alanda fiziki anlamda daha da

görünür hale gelmesini sağlarken dergiler kadınların düşüncelerini, sorunlarını, taleplerini ve deneyimlerini anlattıkları, paylaşp öğrendikleri bir mecra olmuştur. Kadınlar dergilerde yazarak kendi fikirlerini beyan etmeye başlamışlardır. Meşrutiyet ilanıyla birlikte oy hakkı mücadelesi, eğitim hakkı, giyim-kuşamını kadının kendisinin belirleme isteği Osmanlı kadının değişinin örnekleridir.

Kadınların hak ve talepleri hem özel alanlarıyla hem de kamusal alanlarıyla bağlantılı ilerlemiştir. Kadınlar aile yaşamlarının tekrar düzenlenmesi, çok eşlilikten tek eşliliğe geçilmesi, boşanma hakkı gibi ev içerisini düzenleyici ve kendi yaşamlarının değerinin ortaya koyulduğu düzenlemeleri talep etmekle birlikte kamusal alanda görünmek ve toplumsal zeminde yer edinmelerini sağlayacak haklarını da dile getirmişlerdir. Örneğin çalışma hakkı talebi kadınların dile getirdikleri ve kamusal alanın içerisinde özne olarak var oldukları temel taleplerden biri olmuştur. Çalışma hakkı ile birlikte kadınlar, ekonomik bağımsızlığını elde ederek bireysel hak ve özgürlüklerini daha yüksek sesle dile getirmişlerdir. Bunun temel sebebi hem ekonomik olarak bir erkeğe bağılı kalmamaları böylece ekonomik anlamda bir korkuları kalmamaları hem de kamusal alan içerisinde görünürlüklerinin gün gün artmaya başlamasıdır. Ancak çalışma hakkıyla bağlantılı olarak kadınlar yeteneklerinin sivrilmesi için eğitimin şart olduğunu söylemişlerdir. Bu bağlamda hak arayışında en önemli vurgulardan birisi eğitim hakkıdır. Eğitim hakkı, dergilerde ve derneklerde kendisine geniş bir tartışma alanı bulmuş ve hak talebi, kadının eğitilmiş olmasının gerekliliği, modernleşme için kadının eğitim almasının şart olduğu vurguları sıkça dile getirilmiştir. Bu bağlamda dönemdeki en önemli değişiklik Osmanlı kadınının yüksek öğretim imkanına ulaşabilmesidir (Dişbudak, 2008). İkinci Meşrutiyet'in öncesinde var olan eğitim hakkı mücadelesi, meşrutiyet ortamında daha nitelikli sonuçlar doğurmuştur. Tanzimat döneminde açılan Darülmuallimat isimli kadınlar için açılan öğretmen okullarının ardından Meşrutiyet dönemi ile birlikte kadınların kamusal alanda daha da görünür olacağı farklı meslek gruplarına dahil olacağı okullar da Osmanlı kadının hayatına girmiştir (Solmaz, 2019). Bu değişim eğitim almış ve daha çok kentlerde yaşayan Osmanlı kadınının özel alanından çıkıp kamusal alana dahil oluşundaki en kritik dönüm noktalarından birisi olmuştur. Kadınlar yazı yazarak kendilerini ifade etmiş, taleplerini dile getirmiş ve haklarının aramışlardır. Bu yazınsal hareketlilik dergiler aracılığıyla ortaya çıkmış ve dergicilik faaliyetleri kadınların

gündelik yaşamıyla entegre olarak bu süreç içerisinde devam etmiştir. Kısaca, kadın dergileri kadınların kendilerini ifade edebilecekleri birer mecra olmuştur.

2.2. OSMANLI MODERNLEŞMESİNDE KADINLAR İÇİN BİR MECRA: KADIN DERGİLERİ VE KADINLARIN GÜNDELİK HAYATININ KAMUSALLIĞI

Modernleşme pratikleri Osmanlı Devleti'nde zihinsel bir dönüşüm olarak da kendisini göstermiştir. İnsanların fikirlerindeki değişim, yazılı basın ile yayılmaya başlamıştır (Çakır, 2011). Dergi, gazete gibi basın araçları Osmanlı aydınının o dönemde kendisini ifade edebileceği araçlar olarak işlev görmüştür. Bu çerçevede Osmanlı Kadın Hareketi'nin özellikle neden dergiler çerçevesinde şekillendiği de ortaya çıkmaktadır. Dergiler Osmanlı kadınlarının bir kimlik olarak yansıtıldığı ve toplumsal sorunların kimlik üzerinden dile getirildiği mecralar olmuştur. İlk olarak ek halinde erkekler tarafından yazılan ve çıkarılan kadın dergileri yayınlanmıştır. Zaman içinde kadınlar tarafından yönetilmeye, yayınlanmaya ve yazılmaya başlanmıştır. Bu dönemde Hanımlara Mahsus Gazete (1895-1908), İnci (1919), Kadınlar Dünyası (1913-1921), Kadın (1908-1909) gibi yazın hayatına katılan kadın dergileri, kadınların yönettiği ve yazdığı dönem dergileridir (Çakır, 2015; Demirdirek, 2011). Kadınlar, kendi sorunlarını kendi kalemleriyle anlatmak istemişlerdir. Kadınlar kendilerine ait olan sorunlarını, haklarını kendi seslerini yükselterek dile getirmeyi kendilerine bir yol olarak belirlemişlerdir. Bu hızlı değişim ve dönüşümde kadınlar birer sembol haline getirilmiş, yok sayılmışlardır (Çakır, 2011). Bu bağlamda kadınlar, seslerini, dergiler ve dernekler aracılığıyla isyanlarını ve özlemlerini de dile getirecek şekilde yükseltmişlerdir. Dergiler kadınların eğitim, ekonomik, sosyal ve siyasal haklarını aradıkları mekanlara dönüşmüştür. Nitekim, dergiler hem kadın kimliğini oluşturan hem de o kimliği kamusalılaştıran bir yapıya bürünmüştür.

Dergiler hem politik, sosyal ve toplumsal yapının kadınlarla etkileşimini ortaya çıkarmış hem de gündelik yaşama etki ederek kadınlar arasında bağı kuvvetlendirmiştir. Başka bir ifadeyle Osmanlı modernleşmesi ve kadınlar arasındaki etkileşim dergiler üzerinden daha somut bir olguya dönüşmüştür. Kadınlar dergiler aracılığıyla erkek

egemen modernizm anlayışını değiştirmişlerdir (Çakır, 2011). Erkek egemen modernizm anlayışı ile birlikte toplumsal kalkınma ve modernleşme ön planda tutulmuş ancak bu modernleşme erkeklerin bakış açısıyla çerçevenmiştir. Kadınların toplumsal konumu da değişen çerçevede yer almış ancak bu yer edinme erkeklerin bakış açısıyla biçimlenmiştir. Bu durumu tersine çeviren ise kadınların kamusal alanla olan ilişkisi olmuştur. Değişen toplumsal olguyla birlikte ‐Osmanlı vatandaşlığı‐ kavramı oluşmuş ve oluşan vatandaşlık çerçevesinde kadın kimliği Osmanlı’nın yeni vatandaşı olarak sahnede yer almıştır (Enis, 2012). Ayşe Zeren Enis, yaratılan bu yeni kimliği, batı ve doğu arasındaki yenilik ve geleneksellik iç içe geçtiği yeni bir form olarak adlandırmıştır. Yeni form kendisini dergiler aracılığıyla toplumsal zeminde göstermiştir. Serpil Çakır, kadınlar için dergilerin önemini şu sözleriyle ifade etmiştir:

‐Kadınların kendilerini ifade etmeleri, tanıtılmaları ilk kez basın kanalıyla gerçekleşmiştir. Basında kadınlara ait imzalara dönem gazetelerinde, bazı gazetelerinde çıkardıkları kadınlara yönelik sayfa ve eklerde, özellikle de kadın dergilerinde rastlamak mümkündür. Kadın dergileri, her kesimden kadının yazma üretkenliğini, çekimserliğini gidermede taleplerini iletmede önemli bir görev üstlenmişti.‐ (Çakır, 2011, 60)

Çakır’ın da ifade ettiği gibi Osmanlı Devleti’nde kadınların kitlesel ve sistematik olarak kendileri adına, kendi kimliklerini belirginleştirecek biçimde konuşmaları ve kamusal alana çıkmaları ilk olarak dergiler aracılığıyla olmuştur. Kadınlar ilk olarak kadınlığa atfedilmiş geleneksel rolleri sorgulamışlardır. Bu rollerin kadınların doğasında olmadığı, kadınlara toplum tarafından biçildiği fikri dergiler aracılığıyla tartışılmıştır (Atlı, 2019, 24). Dergilerin ilk sayılarında isimlerini açıkça belirtmeyip takma isimlerle yazan kadınlar zaman içinde kendi isimlerini belirterek bu yolda devam etmişlerdir. Örneğin Fatma Aliye Hanım Fransızcadan çevirdiklerini ‐Bir Kadın‐ imzasıyla yayımlamış ancak sonraki yazılarında kendi adını kullanmıştır (Toprak, 2016, 19). Bu durum kadınların zaman içinde birey kavramını kendilerinin içselleştirmesini de göstermektedir. *Bir kadın* gibi belirsiz bir ifadede Fatma Aliye’ye uzanan bir kimlik yolculuğudur.

Kadınların kendilerini ifade etmesi bir ihtiyaç haline geldikçe, talepler ve ilgi arttıkça, dergilerin sayılarında artış görülmüş ve Geç Osmanlı Döneminde (18. ve 19. yüzyıl) 30'un üzerinde kadın dergisi yayınlanmıştır (Demirdirek, 2011). Dergilerde işlenen konular, modernleşme dönemi Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu dönüşümün izlerini taşımakta ve dönemin tartışmalarını aktarmaktadır. Diğer bir deyişle dergi/gazeteler, basit anlamıyla bir iletişim aracı değildir. Bunlar hem değişimden etkilenen hem de toplumsal, siyasal, sosyal ve ekonomik dönüşümü belirleyen bir role sahiptir. Dergilerin dönüşümü belirleme gücü kendisini özellikle İkinci Meşrutiyet dönemi ile artan kadın dergilerinde göstermektedir. Dönem içerisinde otuzu aşkın kadın dergisi yayın hayatına girmiş ve kadınlara ulaşmayı başarmıştır (Demirdirek, 2011; Çakır, 2011). Aynur Demirdirek *Osmanlı Kadınının Hayat Hakkı Arayışının Bir Hikayesi* isimli eserinde bu dönemde çıkan gazetelerden bazılarını inceleyerek kadınların dönem içerisinde kendi yaşamlarına dair taleplerinin bulunduğunu ve taleplerini dergiler aracılığıyla sesli bir şekilde ortaya koyduğunu ifade etmiştir (Demirdirek, 2011).

Kadınların, dergiler aracılığıyla bir araya gelmeleri kitleler olarak birlikte hareket etmelerinin ilk adımı olmuştur. Bu doğrultuda çıkarılan ilk kadın dergisi, Terakki gazetesinin çıkardığı "Muhadderat -Müslüman Kadınlar- için gazetedir" ekiyle verilen Terakki-i Muhadderat gazetesidir (Çakır, 2011, 60). Dergiye gönderilen mektuplar kadınların sorunlarını kendi ağızlarından, mektuplar aracılığıyla dile getirerek kadınların seslerini duyurmasında önemli bir araç olarak gündelik yaşamın içine girmiştir. Dergilerde kadınların sorunlarına ve taleplerine yer verildikçe dergilerin kadınlar için önemi ve anlamı da aynı oranda artmaya ve kendilerini ifade etme biçimleri de güçlenmeye başlamıştır (Çakır, 2011).

Ayrıca dergiye gelen mektuplarda dikkat çeken bir unsur daha vardır. Çakır'ın da) ifadesiyle kadınlar yolladıkları mektuplarda ilk isimlerini kullanarak imzalamışlardır; toplum tarafından betimlenen "binti" ile başlayan bir erkeğin adıyla değil; doğrudan kendilerini tanımlamak ve tanıtmak istedikleri ilk isimleriyle: Rabia, Samiha, Meryem, Belkıs... (Çakır, 2011).

Çıkarılan ilk dergiden sonra dönem içerisinde kadın dergilerinin sayısı giderek artmıştır. Kadın dergilerinin öne çıkan özelliği, kadınların taleplerini dile getirirken kadınların eğitimlerine de katkı sağlayarak kadınları bilgilendirme amacıyla yazılan yazıların dergilerde yer almasıdır. Kadınların yaşamının geri dönülmez şekilde çok yönlü değişime girmiş olduğu vurgusu Terakki Muhadderat dergisine gelen bir mektupta “...artık eski kadınlar gibi öyle hocaların şeytanlıklarına aldanmayacaklarından bu san’ata sulük eden alem-i ızrardan feragat eylemeleri lazım gelir.” (Çakır, 2011, 61) şeklinde dile getirilen sözlerden anlaşılmaktadır. Mektupta “artık” ve “eski kadınlar” vurgusu kadınların eskiye dair olanları, yeni yaşamlarının bir parçası haline getirmeyeceklerinin göstergesi olmuştur.

Dergiler aracılığıyla yaşanan gelişmeler Osmanlı tarihinde Osmanlı Kadın Hareketi olarak yer almıştır (Çakır, 2011). Hacer Yıldız’ın ifadesiyle dergiler etrafında kendilerini ifade etmeye başlayan kadınlar bireysel hak ve taleplerini toplumsal bir örgütlenmeye dönüştürmüştür. Kadınların örgütlenmeye başlaması hayatlarının politizasyon sürecini hızlandırdığının da göstergesi olmuştur (Özçelik, 2017). Bu zamana kadar evlerinde kafes arkasında oturmuş kadınlar, yaşamlarını kendileri değiştirme isteğiyle ses yükseltmiş ve kalemlerine sarılmıştır. Çünkü dergilerin yaygınlaşmasına kadar sesini kamusal alanda duyuramayan kadınlar, seslerinin kamusal mecrada yankı bulduğunu keşfetmiş ve sustuklarını dile getirme isteği hissetmişlerdir. Dergi sayının artması ve dergilerin süreklilik arz etmesi bu ihtiyacın sonucudur. Bu süreçte bir çok dergi kapanmış ancak yerine yenileri açılmıştır kadınlar dergilerle kendi yaşamlarının ve varlıklarının önemine varmış ve kendilerini özel hissetmeye başlamışlardır. Çünkü o zamana kadar dinlenmemiş, söyledikleri cinsi sebebiyle yok sayılmıştır. Ancak Osmanlı Kadın Hareketi içerisinde cinsiyeti sebebiyle dinlenmeyen kadınlar, cinsleri için ses olmuş ve mücadele etmiştir. Osmanlı Kadın Hareketi, kadınların dergiler ve dernekler etrafında toplanarak kendi hak ve taleplerini, kendi yaşamları içerisinde değişen ve gelişen olaylara karşı fikir beyan etmeyi istedikleri ve bu doğrultuda çabalayarak dergiler etrafında kitleler halinde ses yükselttikleri bir hareket olarak karşımıza çıkmaktadır (Çakır, 2011). Bu durum kadınların gündelik yaşamlarına yansımış ve kendi aralarındaki konuşmaları dahi dergilere aktarma isteği ortaya çıkmıştır. Bu nedenle dergilere okur mektupları gitmiş ve kadınlar sıradan görülen hayatlarının döngüsünü kırmışlardır. Başka

bir ifadeyle dergiler sadece yayın organlarının fikirleri çerçevesinde kalmamış okurların yazdıklarıyla da zenginleşmiştir. Tam da bu sebeple Osmanlı Kadın Hareketi eğitilmiş, kentli kadın kimliğinden ibaret olmamıştır. Örneğin Hanımlara Mahsus Gazete'ye gelen Sinop'tan Tiflis'ten Kafkasya'dan gelen mektuplar ve mektuplarda okuma bilmeyen kadınların dahi dergiden haberdar oluşu ve okuma bilenlere dergiyi okutturuyor oluşu hareketin geniş kitlelere yayıldığına göstergesi olmuştur. Osmanlı Kadın Hareketi ile birlikte kadınlar yeni bir yola başlamış ve o yolu örgütlü bir şekilde yürümüşlerdir. Bu yol, kadınlar için geriye dönülmesi mümkün olmayan bir yolun başlangıcı olmuştur. Başka bir ifadeyle Osmanlı kadınları, eskiye sırt dönmeye başlamış ve yeni kimlikleri başlattıkları hareket çerçevesinde ortaya koymuşlardır. Bu hareketi gündelik yaşamlarında yarattıkları kırılımlarla içselleştirmişlerdir. Bu bağlamda dergiler, Osmanlı Kadın Hareketinin gündelik yaşam ile bulunduğu mekan olarak tanımlanabilmektedir.

Lefebvre, yazıyı gündelik hayata geçmiş kayıt şeklinde tanımlamaktadır; çünkü yazı, referans olarak gündeliği ele almaktadır (Lefebvre, 2007, 17). Yazı yazmak gündelik yaşamın merkezine konuşularak kendine ait olanı kamusalallaştırmaktadır. Bu çerçevede dergilerin gündelik yaşamla en net bağının yazı yazmak olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Yazıların konusunun belirlenmesi ise kadınların kendi gündelik yaşamlarındaki rahatsızlık duyduğu konularla ilgilidir. Bu bağlamda kadınların eğitim, giyim-kuşam/moda, çalışma ve aile-evlilik-çocuk hakkındaki yazılarının sıklığı dikkat çekmektedir.

Sonuç olarak dergiler ve gündelik yaşam arasındaki bağ doğrudan doğruya dergilerin kendisi ve bu mecra yoluyla yazı yazma eylemidir. Özellikle Osmanlı gibi kadınların yazı yazmasının, okumasının, bir şeyler üretmesinin ve fikir beyan etmesinin olağan karşılanmadığı topraklarda kadınların kendi hayatlarına dair yazı yazarak fikir beyan etmeleri gündelik yaşamın olağan akışının yönünü değiştirmekte ve iktidara karşı mücadeleyi belirlemektedir. Buna ek olarak dergilerde gerek reklamlarla gerek yazılarla giyim konusunun, eğitimin, çalışma yaşamının, ev içi ilişkiler ve evlilik meselelerinin tartışılması da kadınların gündelik yaşamına dair tartışmalardır. Bu tartışmalar bu kişisel ve özel meseleleri kamusal bir zemine ve tartışma alanına kadın dergileri ve buradaki yazılar yoluyla taşıyarak gündelik yaşam ve kadın dergileri arasındaki bağı güçlendirmektedir. Bu bağlamda kadın dergileri ve gündelik yaşam arasında ilişkiyi

anlayabilmek için bu dergilerde en çok tartışılan dört temel konu olduğu ve bunların yukarıda belirtildiği gibi Osmanlı modernleşme sürecindeki kadınları hak talepleriyle ilgili olduğu dikkat çekmektedir. Bu amaçla aşağıdaki alt başlıklarda eğitim, çalışma hayatı ve aile-evlilik-çocuk hayatına dair dergiler ve gündelik yaşam ilişkisi kısaca anlatılmaya çalışılacaktır.

2.2.1. Bir Varoluş Mücadelesi: Eğitim

Eğitim modernleşme pratiklerinde kimliğin belirlenmesi için önemli bir araçtır. Kavram, modernleşmenin bireyle olan ilişkisini belirlemektedir, modernleşmeyle değişen zihinsel dönüşüm eğitim aracılığıyla bireye yansımakta ve gelecek nesillere aktarılmasını sağlamaktadır (Demirdirek, 2011). Başka bir ifadeyle, eğitim yeni nesli şekillendiren dolayısıyla geleceği biçimlendiren bir iktidar alanıdır. Dolayısıyla doğrudan doğruya kamusal alanın biçimlenişinde rol oynamaktadır. Özellikle Osmanlı modernleşme sürecinde eğitim ayrıca önem arz etmektedir. Yeni Osmanlı için ilk adım eğitim sisteminin değişmesi ve eğitimin yeniden biçimlenmesi olmuştur. Eğitim konusunda en kritik adım hem erkek hem de kız çocuklar için II. Mahmud döneminde ilkokulun zorunlu hale getirilmesidir (Zürcher, 2000). Kadınların eğitim hayatına girmesi iktidar tarafından kadının kamusal alanına dahil olması amacıyla yapılmamıştır. Buradaki en temel argüman kadının annelik rolü dolayısıyla gelecek nesilleri yetiştirirken cahil değil; eğitilmiş olmasıdır. Ancak Osmanlı kadını bu durumu kamusal alanda kendilerini göstermek için kullanmış ve yüksek sesle dile getirmişlerdir. Çünkü eğitim çalışma hayatına, diğer deyişle kamusal alana açılan bir kapıdır. Kadınların ekonomik bağımsızlığını sağlayacak ve birey olarak toplumdaki yerlerini alacakları en kritik dönüm noktası eğitim hakkıdır. Kadınların eğitim talebi temelinde kadın dergileri kadınların tam anlamıyla ortak buluşma alanı olmuştur. Kadınlar için eğitimin bu denli önemli olmasının sebebi de zihinsel değişimin kadınlar tarafından içselleştirilmesinde ve kadınların ilerleyişinde aktif bir role sahip olmasıdır. Başka bir ifadeyle eğitim talebi, kadınların kendilerini gerçekleştirme ve kendilerini ifade etmesi için en önemli araç olarak görülmüş ve kadının özgürleşmesi için temel adımlardan birisi olarak nitelendirilmiştir. Örneğin Emine Semiye, değersizleştirilen, baskılanan ve yıllarca cahil bırakılan kadınların, kendilerine ait olanları alması için eğitilmiş olmaları gerektiğini vurgulamaktadır; çünkü ona göre eğitilmiş kadın

aydınlanacak ve kimliğine sahip çıkabilecek bir konuma gelecektir. Böylece kadınlık kaybedilmiş gururunu geri kazanacaktır (Zihnioğlu, 2003, 45).

Eğitim vurgusu, kadınların kurtuluş yolunda eğitim en önemli basamak olarak görmelerinden kaynaklanmaktadır. Eğitim, toplumsal statüyü yeniden şekillendiren ve kadınların toplumda kendi seslerini yükseltmelerine yardımcı olacak en temel araçlardan birisi olarak görülmüştür. Bu sebeple dönemde kadınlar tarafından yazılan yazılarda eğitim vurgusu yazıların ana başlıklarından birisi haline gelmiştir. Özellikle Fatma Aliye, Nezihe Muhittin, Emine Semiye gibi dönemin öncü kadınlarının eserlerine bakıldığında eğitimin kadınların yaşamına olan dokunuşları net bir şekilde göze çapmaktadır. Karakter oluştururken eğitimli kadın imajı, toplumda kendisini ifade edebilen, güçlü, kimseye ihtiyaç duymadan kendi ayakları üzerinde duran bireyler olarak simgeleşmiştir. Örneği Fatma Aliye'nin Udi romanında Bedia karakterini betimlerken çalışma hayatına dahil olan ve kendi ayakları üzerinde duran kadın tasviri yapmıştır. Eserlerde verilmek istenen mesaj, yaratılan eğitimli kadın karakterler üzerinden aktarılmıştır. Güçlü kadın eğitimli kadındır düşüncesi toplumsal paradigmaları eğitim üzerinden yeniden biçimlendirme olgusunu ortaya çıkarmaktadır. Buna ek olarak eğitim, terakkinin ilerlemenin en önemli aracı olarak görülmüştür. Bu durumu Hacer Yıldız şu sözleriyle ifade etmiştir:

“Modernleşme süreci kadın ile bütünleşmişti, bir taraftan kurulan eğitim kurumları, diğer taraftan basın yoluyla “terakki” kadın ile birlikte anılıyordu. Diğer taraftan sınırlı sayıdaki bu eğitim kurumları II. Meşrutiyet ile artacak, bu eğitim kurumlarından mezun olacak kadınlar basın, edebiyat ve cemiyetler vasıtasıyla seslerini duyuracak, kamusal görünürlüklerini arttıracaklardır. Eğitim gören ve sosyal hayatta yer alan kadınlar yazılı basında seslerini duyururken, hak taleplerini de daha geniş kesimlere ulaştırma imkanı kazandılar. Bunu da siyasi haklar için de mücadele vermek takip edecektir.” (Yıldız, 2015, 11)

Yıldız'ın ifade ettiği gibi eğitim talebi sadece çalışma hayatına etki etmemiştir, eğitim hakkı beraberinde siyasal haklar için mücadele etme isteğini de getirmiştir. Bu sebeple kendilerini feminist kimlik üzerinden tanımlayan dergiler siyasal haklar mücadelesini

eğitim vurgusuyla yazılarına yansıtılmışlardır. Eğitimi kadının bilinçli kadın olduğu, çalışan kadının en az erkekler kadar toplumsal ve siyasal gelişmelerde söz hakkı olduğu vurgusu dönemin dergilerinde önemli yer tutmaktadır. Bu sebeple kadınlar dünyada yaşanan olaylar, Osmanlı'daki gelişmeler hakkında bilhassa yazılar yazmıştır. Bununla beraber dergilerdeki en dikkat çekici unsur eğitim vurgusunun bilmece yoluyla da yapılmasıdır. Ayşe Zeren bilmecenin zihni geliştirdiği düşüncesiyle dergilerde yer aldığını ve bunun eğitim vurgusunun bir uzantısı olduğunu iddia etmiştir. Dergiler kadınların bilincini arttırmak ve kadın kimliğini oluşturmak için eğitim vurgusunu hemen hemen her sayılarında yapmış ve sürekli olarak kamuoyunun gündeminde tutmaya çalışmıştır. Kadınların bu isteği De Certau'nun gündelik yaşam tanımlamasında yer alan Taktik kavramı ile ilgilidir. Kadınlar gündemde kalarak erkek hegemonyasına karşı taktik geliştirmiş ve hak taleplerini diri tutarak unutulmamayı sağlamışlardır. Böylece eğitim tartışması gündelik yaşam içerisinde bir çeşit mücadele alanına dönerek kadınların ben burdayım deme biçimlerinden biri olmuştur. Gündelik yaşam pratiği okuma yazma bilmeyen kadınlar, alışkanlıklarını değiştirerek önce evlerini sonra toplum dinamiklerini değiştirmişlerdir. Bu değişim sadece okuma yazma bilme ya da öğrenme ile ilgili değildir. Söz konusu durum kamusal alana çıkıştır, kamusal alanda tanınmaktır. Stewart'ın da ifade ettiği gibi gündelik yaşam içerisinde bir dakika için bile tanımak, tanınanların gündelik yaşama içerisine ve kamusal alana dahil olduğu anlamına gelmektedir. Osmanlı kadını dergiler aracılığıyla eğitim hak ve talebini dile getirirken bu duruma karşı olan erkeklerin karşı çıkışlarını ifade etmeleri de bir tanımadır, kamusal alanda kabullenіřtir. Bu nedenle kadınların sürekli olarak eğitim talebini dile getirmesi bu durumu kamusal alanda biçimlendirmesi, kamusal alanda var oluşlarının temel dinamiklerinden biridir.

Sonuç olarak eğitim hakkı talebi sadece kadınların okuma-yazma isteğinden ibaret değildir. Eğitim kamusal alana açılan bir kapı görevinde olduğu kadar kadının siyasallaşmasını ve özgürleşmesini sağlayacak bir çatı görevi de görmektedir. Eğitim hakkı içinde kadının çalışma yaşamını, siyasal hak talebini, giyim-kuşamını, aile yapısını kısacası kadının toplumsal ve siyasal yaşamdaki yerini değiştirecek bütün unsurları içinde barındıran bir çatı kavram olarak hareketin merkezine yerleşmiştir. Buna ek olarak kadınların gündelik yaşamlarını değiştirmenin önünü açmaktadır. Erkek iktidarlara karşı

eğitim bir taktik konusu olmuştur. Kadınlar kamusal alanda varlıklarını kamuoyu yaratarak ve tanınarak ortaya koymuşlardır.

2.2.2. Kadınların Kamusala Çıkışı: Çalışma Hayatı

Dünya tarihinde kadınların kitleler halinde çalışma yaşamına girmesi 19. ve 20 yüzyıldaki kitlesel savaşların ve sanayi devrimiyle şekillenen ekonomik yaşamın etkisiyle gerçekleşmiştir. Bunun temel sebebi savaşlarda ölenlerin büyük çoğunluğunun erkek olmasıdır. Başka bir ifadeyle çalışacak erkek olmaması kadınlara çalışma hayatının kapısını aralamıştır. Elif Burcu Özkan Osmanlı'da kadınların kitleler halinde çalışma yaşamına girmesinin başlangıcının Balkan Savaşlarıyla kadınların erkeklerle birlikte seferber olarak ilk kez kitleler halinde toplantılar düzenlemesi olarak görmüştür. Bunun akabinde Balkan Savaşı sonrasında ortaya çıkan Birinci Dünya Savaşının kadınların kamusal alana dahil olarak çalışma yaşamına girme sürecinin başladığını ifade etmiştir. Başka bir ifadeyle Balkan Savaş'ı ile başlayan süreç, I. Dünya Savaşı ile daha keskin dönüşümlerle ilerlemiştir. Ayşe Bozkurt, Osmanlı modernleşmesi ile birlikte kadınların ev içindeki işlerinin kamusal alana dahil edildiği ve piyasa ekonomisinin bu doğrultuda yeniden şekillendiğini iddia etmiştir. Modernleşme ve ekonomi arasındaki sıkı toplumsal bağ düşünüldüğünde kadınların modernleşme ile birlikte ekonomik hayata ne şekilde katıldıkları aynı zamanda kadınların toplumdaki pozisyonlarını da açığa çıkarmaktadır. Osmanlı'nın modernleşme öncesinde ekonomisi tarıma dayalıdır. Tarımsal ekonomide kadın, tarlada çalışmıştır. Modernleşme öncesinde kadın üretim sürecinden tamamen soyutlanmış değildir; ancak tarımsal üretim kamusal alana tamamen entegre olan bir üretim biçimi olmamıştır. Tarımsal alanlar evin bir parçasıdır. Ancak modernleşme ile birlikte gelen çalışma pratikleri kamusal alanda varlığını sürdüren ve yönetsel bir tarafı olan meslek gruplarıdır.

Kadınların kamusal alanda çalışma hayatına girmesi toplumda tartışmalara yol açmıştır. Bu ikilik kadının kamusal alanda görünür olmasını savunan modernleşme yanlısı insanlarla kadının evde oturması gerektiğini söyleyen muhafazakar kesim arasındadır. Kadınlar belli bir zamana kadar kadın cinsine atfedilen roller üzerinden meslek seçimlerini yapmaya zorlanmışlardır. Bunlardan ebelik, hemşirelik ya da

öğretmenlik gibi meslekler olmuşlardır. Çünkü kadına özel alanda atfedilen bakım ve öğretim işinin devamı olarak bu meslekler görülüyordu. Mesele kadının cinsine atfedilmeyen roller doğrultusunda meslek sahibi olmak istemeleriyle başlamıştır. Bu durumu Fatma Kurt şu anekdotla açıklamıştır:

“...Telefon memuresi olmak istediklerinde karşılaştıkları muamele bu muameleye maruz kalan Bedra Osman ve arkadaşlarıyla birlikte dönemin tüm kadınlarını ve erkeklerini kendi ülkelerinde uğradıkları ayrımcılığı düşündürmeye sevk etti. Kadınlar Dünyası Yazarı Ulviye Mevlan'ın ‘İslam kadınlarına karşı gizlenen bir taassup’ olarak nitelediği muamele yine bir kadın gazetesinde gündeme getirilmiş ve toplumun gündeminde kalmasını sağlayarak sorunun varlığından haberdar etme ve tüm Osmanlı kadınları adına hesap sorabilme yetkisini kendilerinde bulduklarını göstermişlerdir. Posta ve Telgraf ve Telefon Nezareti'nin sıkıştırması sonucunda Özel bir Şirket olan İstanbul Telefon şirketi Kadınlar Dünyası aracılığıyla bütün Osmanlı kadınlarından özür dilemek zorunda kalmıştı. Buradan da anlaşılacağı üzere Kadınlar Dünyası, Müslüman Osmanlı Kadınlarının bir temsilcisi muamelesi görmüş ve kadınlara Şirketlerinde çalışabilme konusunda Kadınlar Dünyası Dergisi'nden arabuluculuk etmesini istemişti.” (Kurt, 2020, 157-158)

Kurt'un aktardığı anekdottan da anlaşılacağı üzere kadınlar daha kamusal olarak görülen alanlarda daha fazla mücadele etmek durumunda kalmışlardır. Mücadelelerin kazanılması kadınlara giderek daha da cesaret vermiştir. Memuriyet hakkını elde ettikten sonra neden aynı işi yapmalarına karşın erkeklerden daha az ücret aldıklarını sorgulamaya başlamışlardır. Dergilerde bu konulara yer ayrılmaya başlanmıştır. Şikayetler sadece memurlardan değil aynı zamanda işçilerden de gelmeye başlamıştır. Hatta Fatma Kurt 1911 yılında halı fabrikasında çalışan kadınların aldıkları ücretin düşüklüğünü ve bunun haksızlık olduğunu grev yaparak gösterdiklerini ifade etmiştir (Kurt, 2020, 157). Sümeyra Yarış Topal kadının çalışma yaşamına girişini şu şekilde özetlemiştir:

“...kadının çalışma hayatına girmesi; eğitimin sağladığı donanım, ülkenin içinde bulunduğu şartlar ve sosyal hayatta dile getirilen “özgürlük” taleplerinin birbirine paralel ilerlemesi sonucunda gerçekleşmiştir.”
(Topal, 2019, 26)

Topal'ın da ifade ettiği gibi kadınların hak talepleri birbirinden bağımsız değildir. Kadınların talepleri kendi hayatlarını değiştirecek ve özgür hissettirecek şekilde biçimlenmiştir. Bu sebeple de her talep birbiriyle paralel ve birbirini destekler niteliktedir. Tüm bu değişim kadının öncelikle gündelik yaşamını ve genel anlamda toplumdaki yerini değiştirmektedir. Kadınlar gündelik yaşam içerisinde evlerinde ve toplumun genelinde erkek iktidar yapısı altında baskılanmaktadır. Hak talepleri bu baskıyı kırarak kadınlara kendilerini ifade edebilecekleri, kendi hayatları hakkında özgürce karar alabilecekleri bir alan yaratmak ile ilgilidir. Bunun için kadınlar, gündelik yaşam içerisinde mücadeleye girmişlerdir ancak bu bilinçsizlikle yapılan bir hareket değildir. Çalışma hayatı kadınların gündelik yaşamla verdikleri mücadelede bilinç odağına yerleşmiştir. Sıradan alışkanlıkların ötesinde Berger ve Luckmann'ın ifade ettiği gibi gündelik yaşam mücadelesini bilinç odağına yerleştirerek hareket etmişlerdir. Kadınlar öylesine çalışmak yerine, para kazanma dürtüsü ve kamusal alanda var olma isteğiyle çalışma mekanlarına dahil olmuşlardır. Ancak her kadın çalışma yaşantısını kadınlara uygun ve para kazanmak olarak görmemiştir. Örneğin Fatma Aliye, Nigar Hanım gibi dönemin ileri gelen kadınları çalışmayı kadının zorda kaldığında başvurması gereken bir yol olarak görmüşlerdir. Onlar için kadın için en güzel çalışma alanı evleridir. Yine de kadınların dönem içerisinde kadınların çalışma taleplerinin olduğu, savaşların etkisiyle birlikte kadınların fabrikalarda çalışmaya başladığı ve savaş bittikten sonra da evlerine dönmediği gerçeği tarih sayfalarında yerini almıştır (Toprak, 2015).

Sonuç olarak, kadınlar kamusal alanda çalışma hayatına girerek görünür kılmışlardır. Çünkü çalışma hayatı sürekliliği ve görünürlüğü olan bir alandır. Bu nedenle kadınlar için önem arz etmektedir. Özellikle gündelik yaşam içerisinde kadınların verdikleri mücadele bakımından çalışma hayatı önemlidir. Çünkü çalışma düşüncesi bilinçli yapılan bir harekettir, alışkanlık ya da farkında olmaksızın yapılan bir hareket değildir. Berger ve Luckmann'ın ifade ettiği gündelik yaşam ve bilinç arasındaki ilişki Osmanlı kadının çalışma hayatında kendisini göstermektedir.

2.2.3. Aile ve Evlilikte Yeni Talepler: Hayat-i Aile

Aile için yapılan en basit tanım, organizmacı bir yaklaşım temelinde yapılan ailenin toplumun çekirdeği olmasıdır. Bu basit tanım içinde pek çok unsur barındırmaktadır. Toplumun çekirdeği olması topluma dair her unsurun ilk olarak ailede şekillendiği gerçeğini ortaya çıkarmaktadır. O zaman mikro düzeyde aile içinde şekillenen cinsiyet rolleri makro düzeyde toplumsal paradigmaları yaratmaktadır. Bu bağlamda kadın üzerinde özel sınırlar içinde babasının ve/veya abi/kocasının tahakkümü kamusal alanda eril devlet ve iktidarların tahakküm görevini ele almasına yol açmaktadır. Kısacası aile toplumu biçimlendirdiği kadar kadını baskılayan ve denetim altına alan bir kurum olarak karşımıza çıkmaktadır. Tam da bu sebeple modernleşme pratikleri en çok aile üzerinde etkisini göstermiştir; çünkü ailenin değişimi toplumun değişimi anlamına gelmektedir. Bu durumu Elif Burcu Özkan şu şekilde ifade etmiştir:

“Tanzimat sonrası başlayan modernleşme süreci; devletin siyasi mekanizmasında meydana gelen değişimlerle birlikte, kadının aile içi ve toplumsal rollerinin değişmeye başlayıp daha önceleri aslında tarih sahnelerinde var olup adları duyulmayan Osmanlı kadınının varoluş ve sesini duyurma mücadelesi verdiği bir dönem olarak da kabul edilmiştir. Bir taraftan kadının eğitim ve öğretim yoluyla statüsünün yükseltilmesi ve kadınların bir şekilde kamusal alana dâhil edilmesi desteklenirken, diğer taraftan bu değişim ve dönüşümün geleneksel aile hayatı ile kamusal alan/özel alan sorunsalını nasıl etkileyeceği ve bunun nasıl aşılacağı tartışma konusu olmuştur.” (Özkan, 2019, 26)

Özkan’ın da ifade ettiği gibi modernleşme döneminde kadının statüsüne dair tartışmalar öncelikle aile içindeki statüsüne dair tartışmaları beraberinde getirmiştir. Bu süreçte aile kurumu modernleşmenin etkisiyle çeşitli yapısal dönüşümler geçirirmiştir. 1917 yılında çıkarılan Hukuk-ı Aile Kararnamesi bahsi geçen yapısal dönüşümün yansımalarından birisidir. Devlet, aile hayatını düzenleyerek modernleşme ile gelen değişimleri aile hayatına yansıtmıştır (Toprak, 2015, 12/13). Bu kararname ile kadının toplumsal rolünde değişimler yaşanmıştır. Devlet ilk defa evlenme ve boşanma durumlarına müdahil olmuş

ve kadının evlilik, boşanma hakları devlet aracılığıyla garanti altına alınmıştır. Zafer Toprak'ın aktardığı üzere kararname ile konak yuvaya dönüşmeye başlamıştır. Geleneksel aile yapısı kadınların talepleri çerçevesinde dönüşmeye başlamıştır. Örneğin kadının elde ettiği evlenme, nişanlanma, miras, boşanma hakları geleneksel aile yapısına dair en temel dönüşümlerdir. Ancak devlet bir yandan da ailenin geleneksel yapısını korumak istemektedir. Ancak Osmanlı kadını sadece toplumdaki statüsünü değil; aile içindeki statüsünü de sorgulamaya başlamıştır. Bu durumun en net göstergesi dergilerde yazılan yazılarda evliliğin çözüm aranacak bir sorun haline gelmesidir. Çözüm daha çok eşler arasındaki ilişki olarak dergilerde yerini almıştır. Evlilik ve ailenin kadınlara özdeşleşmesi ev içinde erkeğin konumuna ilişkin boşluğa sebep olmaktadır. Dergilere bakıldığında da bu boşluk doldurulmaya çalışılmıştır. Aile içinde erkeğin konumuna ilişkin tartışmalar yer almıştır. Çakır, kadınların aile içindeki konumlarını sorgulamalarının ilk olarak her bir kadının ev içinde kendi şahsi konumunu sorgulamasıyla ortaya çıktığını söylemiştir. Şahsi sorunlarını paylaşan kadınlar bunun toplumsal bir sorun olarak kamuoyunu duyurulmasını dergiler aracılığıyla gerçekleştirmiştir. Çakır'ın aktardığı bir dergi yazısında bu durum şu şekilde ele alınmıştır:

“Türkiye’de hiçbir şey yok demiyorum... Her şey var. Mektebler de var cemiyetler de var. Tenevvür etmiş [aydın] efendiler, hanımlar da çok... Fakat hayat-ı aile yok. Bu millette en evvel aranılacak şey, aile hayatıdır. Ne kadar hanımlara mahsus sultaniler, sanayi mektepleri, darülfünunlar açılın. Hanımlar Avrupa’ya gidib de tahsil etsinler. Aile hayatını esasen islah etmedikçe, kadınlar hayat-ı ictimaiyye, hürriyet-i ictimaiyye tahsil edemeyeceklerdir. Ne vakit hayat-ı aile teşekkül ederse hürriyet-i ictimaiyye, hürriyet-i şahsiye ile beraber kendiliğinden husule gelecektir.”
(Kabataş, 1911(1329), 2; Akt. Çakır, 2011,265)

Çakır'ın da aktardığı gibi kadınlar, eğitim alanında veya iş yaşamında ne kadar gelişme olursa olsun aile hayatında düzelme olmadığı sürece gerçek bir hürriyetin varlığından söz edilemeyeceğini söylemişlerdir. Bu sebeple kadınlar kamusal alandaki statüleri kadar özel alandaki statüleri için de mücadele etmişlerdir. Çünkü kadınlar için kamusal alan

özel alandan bağımsız değildir. Aksine kadınlar için kamusal alan özel alanın bir yansımasıdır. Bu konudaki temel taleplerde görücü usulü babanın karar verdiği evlilik ilişkilerinin sorgulanması, büyük baba/aile evine gelin gidilmesinin eleştirilmesi konuları üzerinden yapılmaktadır.

Sonuç olarak aile olarak ele alınan yapı kadınların gündelik yaşamlarını belirli kalıplara sıkıştıran bir çeşit araçtır. Çünkü Lefebvre'nin sahne olarak betimlediği gündelik hayat, kadınların aile içerisinde toplumsal görev olarak atfedilen rollere bürünmesinin önünü açmaktadır. Aynı zamanda bu sahne kadınların kendi rollerini belirleyebilecekleri bir mekana da dönüşmektedir. Bu bağlamda Highmore'un kadınların verdikleri mücadelede ilk olarak gündelik yaşamlarını değiştirme fikri Osmanlı kadının aile hayatında vücut bulmuştur.

3. BÖLÜM: ARAŞTIRMANIN TASARIMI, METODOLOJİK YAKLAŞIMI VE YÖNTEMİ

3.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE AMACI

Bu tezin konusu, Osmanlı Modernleşme döneminde Osmanlıdaki kadın hareketinin önemli dergilerinden birisi olarak kabul edilen Hanımlara Mahsus Gazete örneği üzerinden Osmanlı kadınının gündelik yaşamının incelenmesi ve söz konusu kadın hareketinin gündelik hayat tartışması temelinde bu kadınların yaşamlarına yansımalarının anlaşılmasıdır. Osmanlı'da kadın hareketi, dergiler ve dernekler üzerine inşa edilmiş ve kadınlar kendilerine sorun edindikleri konuları dergiler ve dernekler üzerinden kamusalılaştırmışlardır (Çakır, 2015, Demirdirek, 2011). Özellikle dergiler, kadınların kendilerini ifade etmesine olanak sağlayan temel araçlardan birisi olmuştur. Bu dergilerde yayınlanan yazılar aracılığıyla kadınlar, bir açıdan kendi kamusal alanlarını yaratarak hayatlarına dair önemli gördükleri meseleleri kamusal bir alanda tartışmaya açmışlardır. Kadınların kendi sözleriyle ve yazdıklarıyla, uğradıkları ayrımcılığı, hayatlarına dair problemlerini ve hak taleplerini özellikle kadınlarla paylaşmalarına olanak sağlaması açısından bu dergilerin önemli olduğu bu tezin temel argümanını oluşturmaktadır.

Kadın dergilerinin sayısı özellikle Tanzimat Fermanı ile birlikte hızlanan modernleşme döneminde artış göstermiştir (Kırkpınar, 1998; Çakır, 2011, Demirbilek, 1993). Bunlardan bazıları; Hanımlara Mahsus Gazete, İnci, Kadın, Aile, Kadınlar Dünyası gibi belli bir okuyucu kitlesi olan ve düzenli çıkan dergilerdir (Çakır, 2011; Toprak, 2015). Dergiler, özellikle kadınların eğitim hakkı konusunda aynı düşünce etrafında toplanmışlardır. Yazın dünyasında kadınlar eğitim hakkı taleplerini sık sık dile getirmişleridir. Bunun temel sebebi kadınların aydınlanmasının eğitim ile mümkün olacağı düşüncesidir. Ancak eğitim talebi dışındaki hak ve taleplerde farklılıklar gözlemlenmektedir. Örneğin Aile Dergisi, diğer dergilere göre daha muhafazakar bir yapıdadır ve kadının kamusal alan deneyimlerinin görünür olacağı çalışma hakkını savunmamaktadır. Çünkü kadınların asıl işlerinin ev ve aileleri olduğunu vurgulamaktadır. Buna karşın Kadın Dergisi, kadın erkek eşitliğini vurgulamaktaydı. İnci Dergisi ise kadın erkek tartışmalarına daha magazinsel bir bakış açısıyla eğilmiş ve daha

çok halkın nabzını ölçecek şekilde anketler, bilmeceler düzenleyerek yayın hayatında yer almıştır. Kadınlar Dünyası dergisi, kendisini feminist olarak tanımlamış ve kadınların siyasal hak mücadelesi konusunda makaleler, haberler yayınlamıştır. Kadınların çalışma hakkını savunmuş, aile içerisindeki konuma eleştirel bir gözle bakmıştır. Tüm bunlar içerisinde Hanımlara Mahsus Gazete kendisine ait yolunu dergi yayın yönetiminde yer alan kadınların sosyoekonomik durumlar etrafında çerçevelemiştir. Derginin yayın organının Fatma Aliye, Nigar Hanım, Makbule Leman, Emine Semiye gibi dönemin ileri gelen bürokratların kızları, eşleri, kardeşleri gibi dönemim eğitilmiş ve şehirli kadınlarından oluşmaktaydı. Eğitim hakkı diğer tüm dergilerde olduğu gibi Hanımlara Mahsus Gazete için de vazgeçilmez olmuştur. Ancak çalışma hakkı ve aile içerisinde kadına biçilen rol diğer dergilerden ayrılmıştır. Çalışma hakkını kadının zorda kaldığında kullanması gereken bir güç olarak görmüşlerdir. Fatma Aliye'nin Refet romanında yer alan Refet karakteri gibi başına gelen zorlu bir durumda, babası öldüğünde ya da çalışamaz duruma geldiğinde, başka bir ifadeyle çalışma sırası kadına geldiğinde kadının çalışma yaşamına adım atması beklenmiştir. Ancak bu adım kadınlık kimliğinden ayrı bir çalışma yaşamı olarak görülmemiştir. Öğretmenlik, hemşirelik, güzel sanatlarla ilgilenmek gibi kadınların özel alanlarıyla bağlantılı işlerde çalışması desteklenmiştir. Bunun haricinde kadının en önemli işi evi olarak görülmüştür. Aile hayatı içerisinde ise tamamen pasifize edilmiş ya da tamamen kadın üstünlüğü üzerine kurulmuş bir aile resmi çizilmemiştir. Kadının aile içerisinde güçlü olduğu vurgulanmıştır. En büyük gücünün de çocuk yetiştirmek olduğu vurgulanmıştır. Yetiştirdikleri çocuklarla topluma istedikleri formu verecekleri vurgulanmıştır. Bu çerçevede Hanımlara Mahsus Gazetenin diğer dergilerden ayrılan en temel özelliği her zaman her mekanda kadın ve erkeği denge politikası üzerinden konumlandırmalarıdır. (Çakır, 2011; Toprak, 2015).

Osmanlı'da çıkan kadın dergileri içinde çalışmada kullanılacak dergi hem modernleşme döneminin ilk kadın dergilerinde biri olan hem de en uzun süreli ve düzenli yayın yapan dergilerden olan Hanımlara Mahsus Gazete'dir (Çakır, 2011). Osmanlı Devleti sınırları içerisinde Hanımlara Mahsus Gazete kadın dergiciliğinin başlangıcı olarak kabul edilebilir. Hanımlara Mahsus Gazete 1895-1908 yılları arasında 13 yıl süreyle yayın yapmıştır (Çakır, 2011; Demirdirek, 2011). Tez kapsamında odaklanılan bu derginin seçiminde üç özellik ön plana çıkmıştır:

- i. yayın hayatının sürekli ve uzun olması
- ii. yönetici kadrosunun ve yazarlarının kadınlardan oluşması
- iii. dergiye okuyuculardan mektuplar kabul edilmesidir.

Tez çalışmasının ana sorusu, Osmanlı modernleşme dönemi sürecinde kadınların, özellikle gündelik yaşam içindeki konumlarını nasıl gördükleri, sorunlarını ve taleplerini nasıl tanımladıkları ve bunu kadın dergileri üzerinden nasıl yansıttıklarıdır. Kadın dergilerine dair Serpil Çakır'ın Osmanlı Kadın Hareketi, Aynur Demirdirek'in Osmanlı Kadınlarının Hayat Hakkı Arayışının Bir Hikayesi, Melissa Bilal ve Lerna Ekmekçioğlu'nun Bir Adalet Feryadı: Osmanlı'dan Türkiye'ye Beş Ermeni Feminist Yazar isimli çalışmalar, kadın dergilerinin tarihsel ve teorik arka planının açıklamakta ve dergilerin genel özelliklerinin tartışmaktadır. Kadınların kamusal yaşam ve dergi arasında kurdukları köprünün tartışılması çerçevesinde kadınların kamusal yaşam deneyimleri, yazı yamak ve kendilerini ifade etme taleplerinin kitlesel olarak yankı buluşlarına odaklanmaktadır. Bu çalışmaların ışığında ve onların bulgularını tamamlayacak şekilde tezin ana araştırma sorusu kadınların özel yaşamlarına kendi mektupları üzerinden odaklanmaktadır. Dolayısıyla çalışma dergilerin özel alanla bağının tartışılması açısından onlardan farklılaşarak ve kadın dergiciliği ve kadınların gündelik yaşam ilişkisini ele alarak kadın tarihi çalışmalarına katkı sunmayı amaçlamaktadır.

Bu amaç doğrultusunda, özellikle okuyucu olan kadınların kişisel deneyimlerini ve gündelik hayatlarına dair önceliklerini içereceği düşünüldüğünden, dergide yayınlanan okuyucu mektuplarına odaklanılmıştır. Dergiye gelen mektuplar aracılığıyla kadınların gündelik yaşam içinde kadın deneyimlerini kadın gözüyle analiz etmenin anlamlı olacağı düşünülmüştür. Dönemin kadın dergilerinin kamusalılığı açısından dergiye gelen mektuplar üzerinden kadınların kişisel deneyimine dair bir gündelik yaşam okumasının kolektif kadın deneyimini de anlamak açısından katkı sunacağı düşünülmektedir.

3.2. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI

Çalışmanın kadın tarih çalışmalarına katkı sunma amacı çerçevesinde tezin kapsamı kadın deneyimlerine dair gündelik yaşam içerisinde kişisel ve kolektif deneyim temel

alınarak Hanımlara Mahsus Gazete'ye gelen mektupların incelenmesidir. Okuyucu kadınların kendi kalemleriyle kendilerini ifade etmesi mektuplara odaklanılmasının önemli bir sebebidir. Tez çalışması kapsamında gündelik yaşam kavramı, kısaca sıradan olanın yaşamına ve yaşamın detaylarına odaklanan bir mücadele mekanı olarak tanımlanmaktadır. Bu açıdan, mektupların gündelik yaşam ve kadın deneyimi ilişkisini anlamakta önemli olduğu varsayılmaktadır.

Hanımlara Mahsus Gazete gündelik yaşam ile mektuplar ve haberler üzerinden bağ kuran, ana kadrosu haricinde okuyucularının fikirlerini gazetesinde yayınlayan ve kadınların yaşamına odaklanan bir yayın organıdır. Hanımlara Mahsus Gazete'nin yapısı gereği kadınlarla kurduğu bağ, tez çalışmasının kapsamının belirlenmesi konusunda önemli veriler sunabilme imkanı sağlamaktadır. Bu bağlamda dergi ve dergiye gelen mektuplar, kadınların modernleşme pratikleri ile gündelik yaşam bağının anlamlandırılması açısından önemlidir ve kadın tarih yazımına katkı sunacaktır. Derginin, tez çalışmasında odak nokta olmasının sebebi genel anlamıyla ifade edildiği şekildedir.

3.3. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Metodolojik perspektifinden, bilimsellik kavramı, pozitivist anlayış içinde uzun bir dönem nesnellik ve değerlerden bağımsızlık ilkesiyle araştırmacının pozisyonunun çizilmesiyle ilişkilendirilmiştir (Mullings, 1999). Bu çerçevede bilimsellik kavramının nesnellikle olan ilişkisi feminist araştırmacılar tarafından eleştirilmiştir.

Pozitivist anlayışın nesnellik unsuruyla çevrelediği bilimselliğin temeli bilme eylemiyle ilgilidir ve bilme eylemi otoritenin, gücün yansımasıdır. Bilen ve bilinen arasındaki katı hiyerarşi bilme eylemiyle bilimsellik adı altında akademik çalışmalarda ataerki sistematik olarak pekiştirmektedir (Letherby, 2003). Başka bir ifadeyle pozitivist anlayışın ortaya koyduğu bilimsellik dürtüsü üzerinden inşa edilen değerlerden bağımsız, tarafsız, nesnel olma kavramları araştırmacının metinle olan ilişkisini belirli sınırlara hapsetmektedir. Bu sınırlar, ortak tek bir doğrunun da tanımını yapmaktadır. Tek doğru ise özel alanın kapısının kapatıldığı anı belirlemektedir. Feminist akademik perspektifin sosyal bilimlere geçirdiği en önemli açılım klasik pozitivist anlayışta yer edinmiş

nesnellik ilkesini sorgulayarak reddetmesidir Çünkü tarafsız, nesnel bilimsel çalışmalar, kadınlara ve kadın deneyimlerine yer vermeyen kadınların yaşamını görmezden gelen patriarkal zemin haline gelmektedir. Bu zemini aşmak ise feminist araştırmacılar tarafından kadın deneyimleriyle temellenecek yeni yöntemler bulunmasının kapısını açmaktadır. Değişimin gerekliliğini Mies, “Yeni şarap eski şişelere doldurulmamalıdır.” şeklinde özetlemektedir (Mies, 1995 içinde Alver, 2017, 6). Gayle Letherby ise feminist metodolojiyi şu şekilde ifade etmektedir:

“Pek çok feminist için feminist araştırma, eylem halindeki feminist teoridir. Feminist teori, kadınların (ve erkeklerin) günlük deneyimlerini tanıttığı ve bunlara dayandırdığı siyasi amaçlara sahiptir ve deneyime odaklanarak ana akım/erkek akımına meydan okuyabilir. Ayrıca, Scott’ın (1998: 1.6) belirttiği gibi, teori ve deneyim arasındaki ilişki dinamiktir: ‘Feminist araştırma için deneyim başlangıç noktası olabilir, ancak değişim potansiyelinin metnin arkasında hayatlar olduğunu inkar etmeden deneyimin analizinde yatmaktadır.’” (Letherby, 2003, 62, çev. bana aittir)

Letherby’nin de ifade ettiği gibi feminist metodolojik yaklaşımın temeli kadınların deneyimlerine dayanmaktadır. Feminist araştırmalardaki metodolojik tartışmalara kadar bilimsellik çerçevesinde kadın deneyimlerine yer vermeyen çalışmalar, feminist teori ile ilgili çalışmalar odağında kadın deneyimlerinin ön plana çıktığı yeni bir “bilimsellik” zemini ortaya çıkarmıştır. Bu süreçte postmodernizmin ve post yapısalcı kuramların etkisini de göz ardı edilemez. Neuman postmodern araştırmada tek bir doğru yerine doğrular olduğuna vurgu yapar (Neuman, 2014). Tek doğrudan kopup doğruların varlığıyla hareket etmek feminist metodolojinin üzerine tartıştığı deneyim noktasında önem kazanmaktadır. Bu kopuşun en net göstergelerinden birisi “ben”in çalışmaya dahil edilmesi olmuştur (Letherby, 2003). “Ben” ile birlikte çalışma ve yazar arasındaki hiyerarşi yok olmaya başlamaktadır. Feminist yaklaşımların “ben” noktasına dikkat çekmesindeki temel neden ise geleneksel anlamda yazar ve çalışma arasında ortaya çıkan hiyerarşik düzenin patriarkal sistemin bir yansıması olduğu düşüncesidir. Çünkü çalışma ile yazar arasındaki duvar aynı zamanda bilen ve bilinen arasındaki resmediliştir. Bilen kişi otoritedir, hükmetme hakkını da kendinde bu güç ile görür. Yazar ve çalışma

arasındaki ilişki de bilen ve bilinen ilişkisidir. Nesnellik kavramı, bu noktada kendisini belli etmektedir. “Ben”in dahil olması araştırmayı nesnel olmaktan uzaklaştırarak yaratılan hiyerarşiyi yıkıp hiyerarşik olmayan bir araştırma biçimi sunmaktadır. Berger’in araştırmacının kendisini stabil konumdan akışkan konuma çekmesi fikrini anımsamak gerekir (Berger, 2015, 231). Bu akışkanlık nesnellik kavramının yarattığı hiyerarşik konumlandırmayı aşacak “ben” ile sağlanmaktadır. Metnin içine “ben”in dahil olmasıyla birlikte aslında yazar bilen konumdan, bilinen konuma da kendisini getirmektedir. Böylece metin ve yazar arasındaki katı sınıflandırma belirsizleşmektedir. Bu kavramsallaşmayı Letherby şu şekilde aktarmaktadır:

“Morley’in (1996) iddia ettiği gibi, "Ben"i kullandığımızda, "biz", "yazar" ve "o"nun mesafe ve nesnelliği temsil etmesi gereken geleneksel akademik yazı stillerini sorgularız. Dolayısıyla 'ben' geleneksel akademik 'otoriteye' meydan okumanın bir yoludur. Fleischman'ın (1998) belirttiği gibi, yazarın kendisinden 'yazar' veya 'biz' olarak bahsettiği yazı, yazarın kendisine yapılan herhangi bir referansı dışlar ve yazdıklarıyla hiçbir ilgisi ve sorumluluğu olmadığını ima eder. 'Ben' olarak yazdığımızda yazdıklarımızın sorumluluğunu üstleniriz.” (Letherby, 2003, 7, çev. bana aittir.)

Morley ve Fleischman’ın da ifade ettiği gibi “ben”in metne dahil oluşu hem gelenekselleşmiş olana karşı bir duruş hem de metinle bağ kurduğumuz bir yöntemdir. Gelişen ve değişen toplumsal paradigmanın yöntemsel çalışmalara yansımalarıyla birlikte feminist teori kendine özgü bir çalışma alanı yaratmış ve epistemolojinin yönünü de değiştirmiştir. Bilme eylemi Leavy’nin de ifade ettiği şekliyle salt bir “olan” değil “deneyim” kavramı üzerinden belirlenmiştir (Hesse-Biber & Leavy, 2007). Deneyim kavramı feminist epistemolojinin temel dayanaklarından birisidir; çünkü bilginin yönünü daha geniş ve bütüncül alana yayma imkanı sağlamaktadır. Letherby feminist epistemolojiyi kadın deneyimi epistemolojisi, kültürel feminizm şeklinde tanımlamakla birlikte feminist epistemolojinin patriyarkal anlayış içerisinde ilerleyen bilimsel paradigmanın eleştirisiyle başladığını ve sosyal bilimlerde yer edinmiş dominant paradigmalara karşın bir ardıl bilimin gelişmesi açısından önemine vurgu yapmaktadır

(Letherby, 2003, 44/45). Ataerkil anlayış içerisinde gelişmiş ve hakimiyetini kurmuş paradigmlar, bilgiyi deneyimden kopararak ayrıştırır. Millen'in ifadesiyle feminist metodolojik yaklaşım bilgiyi bütünsel, entegre ve deneyimlerle bağlantı kurarak ortaya koymaktadır (Millen, 1997 içinde Letherby, 2003). Başka bir ifadeyle feminist metodoloji kadın deneyimlerini esas alarak toplumsal, siyasal ve ekonomik sistemi kadın bakış açısıyla kuramsallaştırır ve nesnellikten uzak görülen kişiselliği bilimselliğin içine yerleştirir (Letherby, 2003). Böylece doğru kavramı deneyimlerle harmanlanır. Millen'in da söylediği gibi feminist epistemoloji, bütünsel bir bilgi imkanı sunar (Millen, 1997 içinde Letherby, 2003). Bilginin, deneyim odaklı olması ve "özel ya da kişisel" olana yönelmesi ise farklılıkları içinde barındırarak bütünsel bir resim çizmekte ve bu bütünsellik bir ayrışma biçimi değil; aksine bir mozaik oluşturma şeklidir. Bu çerçevede Hesse-Biber ve Leavy'nin de ifade ettiği gibi feminist araştırma feminist mücadelenin bir uzantısı olarak yaşamımızda yer edinmektedir (Hesse-Biber & Leavy, 2007).

Feminist bilgi felsefesi yaklaşımı ve metodolojik tercihler ve geleneksel bilgi üretimine karşı koyuşlar çerçevesinde ilerleyen feminist çalışmalar ağırlıklı araştırma yöntemi olarak nitel araştırmalara dayanmaktadır. Bryman nitel araştırmayı sözcüklerin kullanıldığı yorumlayıcı ve tümevarım yönteminin kullanıldığı, konstrüktivist yapısalcı bir araştırma yöntemi olarak tanımlamaktadır. Buna ek olarak Bryman nitel araştırma ve feminist metodoloji arasında doğal bir bağ olduğunu iddia eder (Bryman, 2012). Nitel araştırmanın yorumlayıcı bir yöntem oluşu feminist metodolojik yaklaşımın "kişisel/özel" olanı tartışmasına ve bilimselliğin zeminini değiştirilmesine yardımcı olmaktadır. Bryman, Skeggs'e referansla feminist metodolojinin geleneksel yöntemleri yeniden formüle ederek kadın deneyimlerine yer vermesinin ve kadınlar arasındaki ortaklık kurulmasının nitel araştırma yönteminin kullanılmasının önünü açtığını ifade etmektedir (Skeggs, 2001 içinde Bryman, 2012, 411). Bryman, feminist araştırma ile nitel araştırma arasında doğal bir yakınlık olduğunu iki ana çerçevede toplamaktadır. Nitel araştırmanın feminist duyarlılığı öne çıkarması ve nicel araştırmanın feminist perspektifle uyumsuz olması (Bryman, 2012, 410).

Nicel araştırma feminist metodoloji için uyumlu bir araştırma yöntemi olmakla birlikte bu durum nicel araştırmayı hiç kullanılmayan bir araştırma yöntemi haline

getirmemektedir. Scott cinsiyet eşitsizliğini dile getiren bazı araştırmalarda anket kullanımını gibi nicel araştırmanın parçası olan yöntemleri kullanmanın araştırmanın yorumlanmasında belli noktalarda önem arz ettiğini vurgulamaktadır (Scott, 2010 içinde Bryman, 2012). Bu durum araştırmayı feminist perspektiften uzaklaştırmamaktadır. Kısacası nitel araştırma feminist metodolojik perspektiften analizler için uygun zemini hazırlamaktadır; ancak bu durum nicel araştırmanın yok sayılması anlamını taşımamaktadır.

Sonuç olarak feminist metodolojik yaklaşım nesnellik ve tarafsızlık olarak lanse edilen tek doğru sistemine ve sistemin temelinde yatan patriyarkal anlayışa karşı çıkmaktadır. Gelenekselleşmiş yöntemlere karşı tutumu feminist metodolojiyi ikilikler üzerinden tartışmamıza imkan sağlamaktadır. Westkott'un da ifade ettiği şekliyle feminist metodoloji:

“...sosyal bilgiye diyalektik bir yaklaşımdır. Benlik ve öteki, kişi ve toplum, bilinç ve etkinlik, geçmiş ve gelecek, bilgi ve pratik diyalektiklerini vurgulamak, toplumsallıktan uzak, kategorik ve insan kontrollü olgular yerine toplumsal bilgiyi açık, olasılıklı ve etkili olmaya yaklaştırmaktadır.”
(Westkott, 1990: ed. Nielsen, 65, çev. bana aittir.)

Feminist bilgi üretiminin akademik ve bilimsel çalışmalarda yaygınlaşarak kabul görmesi eleştirel kuramsal çerçevelerin etkisiyle genişlemiştir. Bu doğrultuda kadınları birer sayı olmaktan uzaklaştırıp deneyimler üzerinden araştırmalar ortaya koymak bilimin eril yapısıyla verilebilecek temel mücadelelerden birisi olmuştur. Bu sebeple tez çalışmasında kadınların deneyimlerine, gündelik yaşamlarına odaklanılarak feminist metodolojik yaklaşıma dayanan ve onun temelinde oluşturulan kaygılar ve analizin araştırma birimi ve sorunsalını belirlemektedir.

Özetle bu tez kapsamında, feminist metodoloji kullanılmasının en önemli nedenlerinden birisi feminist bilgi üretime katkı yapma isteğidir. Çünkü bir kadın olarak kendi tarihimize katkı yapmak cinsime ve bu zamana kadar kendi cinsi için mücadele veren kadınlara ödenecek bir borç ve minnettir. Bu bağlamda mektup analizlerini salt bir

okuyucu olarak değil büyükannelerimden tarafından bırakılmış bir vasiyet olarak değerlendirdim. Çünkü, yazılan her yazı kaybolan bir hayatın yeniden filizleneceğinin inancını ortaya çıkarmaktadır. Her mektup büyük bir hazinenin en nadide parçası ve geleceğimize bir sesleniş olarak görülmüştür. Bu sebeple Letherby'nin de ifade ettiği gibi “ben” kavramı metne dahil edilmiştir. Çünkü her şeyden önce bir feminist olarak nesnel ve objektif olarak dayatılan ataerkil bilgi üretime karşı çıkma dürtüsü, kadınların yazdığı mektupları ve yaşadıkları deneyimleri metnin ana unsuru olarak konumlandırılmasının önünü açmıştır. Sonuç olarak, metin bir kadın gözüyle kadınların tarihine ışık tutma isteği ve bugünlerimize aydınlık bir yol olmak için çalışmış büyükannelerimize teşekkür etmek için yazılmıştır.

3.4. VERİ TOPLAMA VE ANALİZİ

Tez çalışmasının odağını Hanımlara Mahsus Gazete'ye gelen mektuplar oluşturmaktadır. Bu doğrultuda çalışma için öncelikle derginin sayılarına ulaşmak için arşiv taramaları yapılmıştır. Ulaşılan dergiler toplanmış, sıralanmış ve ön inceleme sonunda içindeki mektuplar ayrıştırılmıştır. Mektuplar içerikleri üzerinden değerlendirilerek örneklem oluşturulmuştur.

Hanımlara Mahsus Gazete'nin ilk elli sayısı haftada iki kez yayınlanmış ve sonraki sayılar haftada bir şekilde çıkmıştır. Buna ek olarak ilk yirmi beş sayı için gazetenin “Genç Kızlara Mahsus” olarak adlandırdığı bir bölüm gazeteye ek olarak dahil edilmiştir. İlk sayı 19 Ağustos 1311 (hicri) Cumartesi günü çıkmıştır ve aynı sayıya ek Genç Kızlara Mahsus da dergiye dahil edilmiştir. Daha sonra dergi pazartesi ve perşembe günleri yayın hayatına devam etmiştir. Pazartesi günleri yayınlanan son sayı ellinci sayı olmuştur, elli birinci sayıdan sonrası sadece perşembe günleri yayınlanmıştır.

Hanımlara Mahsus Gazete 1895-1908 yılları arasında 13 yıl süreyle 624 sayı çıkmıştır (Demirdirek,2011). Ancak tüm sayılara sayıların bir arada olmaması, söz konusu dergi sayılarının derlenmemesi, kütüphanelerde tüm sayıların bulunmaması nedenleriyle dergiye bütünüyle ulaşmak mümkün olmamıştır. Dergiye ulaşmak için Kadın Eserleri Kütüphanesi, Milli Kütüphane ve Bilgi Merkezi Vakfı, İSAM (İslam

Araştırmaları Merkezi) ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kütüphanesi ile iletişime geçilmiş ve dijital arşivler taranmıştır. 1895-1908 yılları arasındaki 100 sayıdaki dergi, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı tarafından 2009 yılında Hanımlara Mahsus Gazete Seçki ismiyle kitap şeklinde yayınlanmıştır. Seçki’de sayılar sıralı olarak yayınlanmamış ve ayrı bir bölümde de mektuplar başlığıyla dergiye gelen mektuplar derlenmiştir. Hanımlara Mahsus Gazete Seçki’de toplamda 19 mektup yayınlanmıştır. Dergiye ulaşmak için taranan ve ulaşılan diğer arşivler, İstanbul Büyükşehir Belediyesi’ne bağlı dijital Atatürk Kitaplığı ve Milli Kütüphane dijital platformudur. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığının web sitesi üzerinden Hanımlara Mahsus Derginin ilk yüz sayısına sıralı bir şekilde ulaşılmıştır. Sonrasında Milli Kütüphane’nin dijital platformunda ilk yüz sayısı haricinde on iki sayıya daha ulaşılmış ve çalışmaya eklenmiştir. Bu sayılar, 101, 111, 112, 115, 116, 128, 131, 150, 329, 358, 361 ve 365’tir. Bunlara ek olarak Ulusal Tez Merkezi aracılığıyla tezler taranmış ve Erzurum Atatürk Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programında Hale Gürbüz’ün ilk 100 sayıyı tarayarak metinleri transkript ettiği görülmüştür. Ancak transkript edilen metinlerin dergide yayınlanan makalelerden oluştuğu anlaşılmıştır.

Arşiv ve kaynak toplama süreci sonucunda toplamda Hanımlara Mahsus Derginin 1895-1901 yıllarını kapsayan 112 sayı dergiye ulaşılmıştır. Bunların ilk 101 sayısı sıralı, diğerleri düzensiz aralıklarla ulaşılabilen sayılardır. Buna ek olarak Seçki’de yer alan yazılar Osmanlı Türkçesinden Latin harflerine transkripsiyon edilmiş biçimde yayımlanmıştır. Elde edilen diğer sayılara Osmanlı Türkçesi olarak ulaşılmıştır. Daha öncesinde aldığım Osmanlı Türkçesi eğitimi bu süreçte bana katkı sağlamıştır. Tez çalışması kapsamında sıralı olması ve araştırma kapsamının sınırlılığının nedenleriyle ilk 100 sayıda çıkan 73 mektup incelemeye dahil edilmiştir.

İncelenen dergilerdeki mektuplar nitel içerik analizi yoluyla değerlendirilmiştir. İçerik analizi, materyalin anlamlandırılması, detaylandırılması ve temalarının ortaya konulabilmesi için detaylı inceleme yapılmasını ön gören bir çalışma biçimidir (Demirel, 2020, 71). Bu bağlamda çalışmanın içerik analizi mektupları konu bazlı ayırarak gündelik yaşam ile bağı kurulmuştur. Her bir alt başlık gündelik yaşam teorileri ile bağlantı

kurularak tartışılmıştır. Bununla birlikte konular gündelik yaşam kapsamında tartışılan kavramların kadınların özel ve kamusal alan deneyimleriyle olan ilişkisi göz önüne alınarak kategorize edilmiştir. Osmanlı Modernleşmesi ile birlikte kadınların gündelik yaşamına etki eden temel konuların aile, evlilik, eğitim, çalışma hayatı olduğu ortaya çıkmaktadır. Tezin 4. bölümde mektuplara dair detaylı tablo ve tema incelenmesi yapıldığından burada detaylandırılmamıştır.

3.5. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI VE KATKISI

Araştırma sürecinde en çok zorlanılan konu derginin sayılarına ve orijinallerine ulaşmak olmuştur. Özellikle Kovid-19 sürecinde kaynaklara ulaşmak zorlu bir sürecin yaşanmasına sebep olmuştur. Ancak aynı dönemde dijitalleşmenin de hız kazanması kayalara dijital yolla ulaşılabilmiştir. Dergi sayılarına İBB Atatürk Kütüphanesi ve Milli Kütüphanenin dijital arşivi üzerinden ulaşılmıştır. Derginin transkripsiyonlarının tamamına ulaşmak mümkün olmamış, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Vakfının derlediği Hanımlara Mahsus Gazete Seçki eserinde dergide yayınlanan bazı mektupların transkripsiyonuna ulaşmak mümkün olmuştur. Bununla birlikte Hale GÜRBÜZ'ün yüksek lisans tezi olan Hanımlara Mahsus Gazete'nin ilk yüz sayısının bazı metinlerinin transkripsiyonunun yapılmış olması sebebiyle tez özenle incelenmiştir. Ancak yapılan çevirilerin tamamı dergide yayınlanan makale tarzı yazılardan oluşmaktadır. Bu çalışmada analiz edilecek veriler ise dergide yayınlanan mektuplardır. Çeviri olan makaleler derginin genel çerçevesinin sunulmasında ve anlamlandırılmasında katkı sağlamıştır.

Dergide yayınlanan mektupların çerilerine ulaşmak mümkün olmamıştır. Ancak daha öncesinde aldığım Osmanlı Türkçesi eğitimi tez çalışması sürecinde çalışmaya katkı sağlamış ve dergi çevirilerinin çalışma kapsamında yapılması kolaylaşmıştır. Yine de derginin yayın tarihi itibarıyla yıpranma payının yüksek olması ve dijitale aktarılırken taramaların bu yıpranmalar sebebiyle çözünürlüğünün düşük olması sebepleriyle net bir şekilde okunması her daim mümkün olmamıştır. Bu nedenle araştırmada zorluklar yaşanmış ve transkripsiyon süreci uzamıştır. Bütüncül bir bakış açısı yakalamak adına

dergiler tek tek incelenmiş ve hangi sayıda mektupların olduğu analiz edilerek çalışma verileri ortaya çıkarılmış ve teze entegre edilmiştir.

Yapılan araştırmalar sonrasında dergi üzerine yapılmış çalışmalar içerisinde doğrudan mektuplara odaklanılarak gündelik hayatı mektuplar üzerinden tartışılan çalışmaya rastlanmamıştır. Yapılan çalışmanın literatüre 2 önemli katkısı olacağı n görülmektedir. Birincisi, okur mektupları üzerinden kadınların kendilerini, kendi düşünceleri üzerinden nasıl ifade ettiklerini ve gündelik yaşamlarını nasıl dönüştürdüklerini ortaya koymaktır. İkincisi, eğitimi kadınların nc olduğu Osmanlı Kadın hareketinin tabanda da bir hareketliliğe yol açtığı, İstanbul dışında, taşrada yaşayan kadınların da dergiler aracılığıyla harekete dahil olduğu, kendi yaşamlarına dair fikir beyan etmekten kaçınmadığı hatta okuma yazma bilmeyen kadınlara dahi dergiden haberdar olarak okuma yazma bilenler aracılığıyla bu harekete dahil olduğudur.

4. BÖLÜM: HANIMLARA MAHSUS GAZETE'YE GÖNDERİLEN MEKTUPLAR VE KADINLARIN GÜNDELİK YAŞAMIN POLİTİĞİ

Yukarıdaki III. Bölümde detaylı olarak ele alınan Osmanlı kadın dergileri içerisinde en uzun soluklu olan dergi 1895-1908 yılları arasında yayınlanan Hanımlara Mahsus Gazete'dir (Demirdirek, 2011; Çakır, 2011). Dergi uzun yıllar yayınlanmış ve kadınların taleplerini dile getirme konusunda etkin bir rol oynamıştır. Yayın kadrosunda Fatma Aliye, Makbule Leman, Nigar Hanım gibi dönemin aydın bürokrat kesiminin kızları ya da eşleri olan entelektüel kadınların yer aldığı dergi (Çakır, 2011), ilk elli sayısı haftada iki kez yayınlanmış ve sonraki sayılar haftada bir şekilde çıkmıştır (Demirdirek, 2011). Ancak Demirdirek'in dergiyle ilgili dikkat çektiği nokta uzun soluklu yayın hayatından ziyade dergi gelirlerinin %5'lik kısmının gelinlik kızlara padişah koruyuculuğunda çeyizlik parası olarak verilmesidir. Demirdirek padişah vurgusunun dönemin konjonktürünü göz önüne getirdiğini iddia eder. Ona göre dergide, kadınlar, İslamiyetten kopmayan ve devlete karşı gelmeyen bir duruşla kendilerinin de en az Osmanlı topraklarında yaşayan erkekler kadar insan olduklarının vurgusunu yaparak kendilerini açıklamış ve talepleri temellendirmişlerdir.

Dergi ilk yirmi beş sayısında, Hanım Kızlara Mahsus isimli bir ek yayınlamış ve genç kızların ne şekilde davranması, giyinmesi, iş yaşamına dahil olması gibi konularda öğütler verilmiştir. Bunun yanı sıra dergide yer alan konular genellikle eğitim hakkı, çalışma yaşamı, sağlık, moda/giyim-kuşam, çocuk yetiştirmenin incelikleri, aile yaşamı gibi konulardır. Bunun yanı sıra dünyadaki, özellikle Batı'daki kadınlarla ilgili bilgiler verilmiş ve kadın hareketleri hakkında yazılar da yazılmıştır (Çakır, 2011,73).

Derginin genel çerçevesi, derginin öncü kadınlarından Fatma Aliye'nin fikirleri ve felsefesi ile paralel gitmektedir. Ona göre kadınlar geleneklerine sırt dönmemelidir. Hatta Fatma Aliye gerçek İslamı ve İslamın kadına verdiği değeri görmek için geçmişe bakmak gerektiğini iddia eder. Bu doğrultuda Fatma binti Abbas örneğini Nisvan-ı İslam adlı eserinde dile getirmektedir (Akşit, 2010). Fatma binti Abbas tarikatlarında çalışmış, gerektiğinde vaazlar vermiş bir kadın figürü olarak tarihteki yerini almıştır. Fatma Aliye,

Fatma binti Abbas üzerinden İslamın kadını değersiz kılmadığı vurgusunu yapmaktadır. Tam da bu sebeple geleneksel değerlerine sırt dönmemekte; ancak eğitim, çalışma hakkı gibi kadını toplumda güçlü kılacak hakların elde edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Özellikle eğitim hakkı Fatma Aliye'nin sıklıkla dile getirdiği, eserlerine konu ettiği bir taleptir. Ancak Fatma Aliye kadınların eğitim almasına fikrine nasıl tutkuyla bağlıysa çalışma fikrine de neredeyse bir o kadar uzak bakar. Fatma Aliye Hanım için çalışmak kadınların zorunda kaldığı zaman başvuracağı bir yoldur (Canbaz, 2010). Fatma Aliye için kadınların aldığı eğitim ileride kadınlar zor duruma kaldığında kullanabileceği yeteneği sivriltilmesidir. Bununla birlikte eğitim kadın için yaşamın zorlu şartları karşısında dik durmalarını sağlayacak en temel unsurdur. Eğitim alan kadın kendini geliştirir. Bu gelişim topluma da yansır çünkü eğitilmiş kadınlar anne olduğunda eğitilmiş çocuklar yetiştirir bu da toplumun ilerlemesinin anahtarıdır. Hatta Udi romanında Bedia'nın "bu hanenin artık çalışacak, kazanacak erkeği kalmamıştır." ifadesi bir erkeğin olmaması durumunda kadının çalışma yaşamına zoraki gireceğinin altını çizer. Refet isimli romanda ise cumhuriyetten sonra da göreceğimiz ve kadının öğretici rolünün de görüldüğü öğretmen imgesi çizilmiştir. Refet, kadının yoksulluğunun vurgulandığı ve öğretmen olaya mecbur kalmış bir karakter olarak çıkar karşımıza. Tüm bununla birlikte öğretmenlik mesleğinin seçilmesi tesadüfi değildir. Öğretmenlik saygın ve kutsaldır. Aynı zamanda vatan için çocuklar eğiten, yetiştiren kişidir. Tam da bu sebeple bir kadın için en uygun mesleklerden birisi öğretmenliktir Fatma Aliye için. Refet onun tek öğretmen karakteri değildir, Udi isimli romanında da Bedia ders vererek para kazanır yani öğretme üzerine bir meslek edinir. Toparlayacak olursak Fatma Aliye romanlarında kadınları merkezine almış ve güçlü kadın karakterler yaratmıştır, yarattığı kadınlar üzerinden topluma dair aileye, evliliğe, eğitime ya da çalışmaya dair fikirlerini ve kadının konumunu tartışmıştır (Canbaz, 2010).

Özetle Fatma Aliye'nin fikirleri ışığında yeni kadın imajı, geleneksel yapısından tamamen kopmayan ve İslami değerleri yok saymayan; ama eski kadınlara dayatılan toplumsal normların kabullenişine sahip olmayan hakkını bilen ve arayan kadın olarak çizilmiştir (Demirdirek, 2011). Derginin adında geçen "hanım" kelimesi, derginin fikir dünyasının yansımasıdır (Enis Zeren, 2012, 121). Hanım, hem eskiyi anımsatan, kibarlığı elden bırakmayan bir ses hem de kadınlık kimliğini ortaya koyan bir kelime olarak

derginin düşünsel biçimlenişini de yansıtmaktadır. Bu yansıma derginin öncü isimlerinden Fatma Aliye'nin eserlerinde ve fikirlerinde gün yüzüne çıkmaktadır.

Hanımlara Mahsus Gazete, kadınların taleplerini ve haklarını dile getirirken gündelik yaşamla bağını koparmamış aksine gündeliğin içerisinden kendisini var etmiştir. Kadınların çalışma yaşamlarından giyim kuşamına kadar kadına dair her konuda yazı yazılan dergiden yazıların her biri gündelik yaşamla ilişkili haldedir. Örneği derginin 4. sayısında yayınlanan “Moda Hakkında Bir İki Söz” adlı yazının bir bölümünde;

“...bu mevsimin modasında kollar yine boldur. Bolluğa dirsekten aşağı bir sarkıklık verilmeye başlanmıştır. Etekler nakus biçimini muhafaza ediyor; pek sade yapılmakta idi, fakat sonbahar ve kışta biraz harçla ziynetlemeye başlayacakmış. Göğüste kurdele ve frenk bağı modası çıkmıştır...”
(Hanımlara Mahsus Gazete Seçki, 2009, 33)

Moda kadınların gündelik yaşam ile bağının görünür olduğu temel alanlardan birisidir. Yine aynı yazıda;

“...etekler için biraz kısaltılacak deniliyor. Yazın açık mavi ve pembe renkler moda idi. Bu kışın solgun renklerin moda olacağı söyleniyor...” (Hanımlara Mahsus Gazete Seçki, 2009, 33) cümlelerinden de anlaşılacağı üzere yapısal değişimlerin kadınların giyimlerine ve bunun üzerinden doğrudan gündelik yaşamlarına yansıdığı anlaşılmaktadır. Ancak Gazetenin gündelik yaşamla kurduğu yegane bağ moda ya da kadınların giyim kuşamları üzerinden değildir. Gazete kadınların yaşamlarına çok yönlü bir bakış açısı getirmek istemiştir. Ekonomi de bu konulardan birisidir. Dergi özellikle ev ekonomisi konusunda kadınlara çeşitli yollar göstermiştir. Örneğin Derginin 12. sayısında “Kadınların Para Kesesi” adlı yazıda;

“...kadınla erkekten biri israfı dalacak olursa, heman ikisinin neticesi de aile için sefalettir. Kadın ailenin te'min-i maişetini erkekten intizar ederek müsrif olursa, israfına had çekemez, vesait-i israfı ise erkek kadar çok değildir.

...kadın vezaif-i tabiiyeye ve aile arasında mevki ve mertebesi iktizasınca erkeğin israfından daima şikayete haklıdır, lakin her bir ihtiyaca yetiştikten sonra kendi zevkine sarf edeceği paradan mahrum bırakması için zevcini itab etmekte haklı olmaz.” (Hanımlara Mahsus Gazete Seçki, 2009, 55)

Derginin gündelik yaşamla bağı sadece yazılar üzerinden şekillenmemiştir. Dergide yer alan haberler ve ilan bölümü de derginin gündelikle olan bağı yansıtmaktadır. Örneğin derginin 43. sayısında haber bölümünde yer alan;

“Dilsiz ve amalar mektebinin Maarif Nezaret-i celilesince programı tanzim olunmuş ve bu program mucibince dilsiz mektebi için beş ve amalar mektebi için de dört sene müddet-i tahsil vaz edilmiştir.” (Hanımlara Mahsus Gazete Seçki, 2009, 357) şeklindeki ilandan da görüldüğü üzere eğitim ve gündelik yaşam arasındaki bağ gazeteye taşınarak bilgi verilmesi gerekli konulardan birisi haline gelmiştir.

Dergi dünyadan da haberleri kadınlara getirerek kadınları dünyada olup biten gelişmelerden haberdar etmek istemiş ve kadınların her konuda bilgilenmesi gerektiğini bu şekilde aktarmıştır. Örneğin derginin 15. sayısında yer alan;

“Paris ’te kadınlara münhasır olmak üzere bir cem ’iyyet-i edebiyeye teşkiline karar verilmiştir. Cem’iyyet-i mezkurenin kitaphanesinde yalnız kadın muharrirlerin asarı bulunacak ve resim mahalli dahi kadın resimleriyle müzeyyen olacaktır. Bu cemiyete Romanya Kraliçesi haşmetli Elizabet hazretleri riyaset edecektir” (Hanımlara Mahsus Gazete Seçki, 2009, 347) şeklindeki habere göre Osmanlı kadını Paris’te olup bitenden haberdar etmek isteğinin Dergi tarafından önemsendiği anlaşılmaktadır. Kadınların kendilerine ait bir kütüphane kurma isteğinin de oluştuğunu haberin veriliş biçiminden de anlaşılmaktadır.

Derginin gündelik yaşamın içerisinden gelen haberleri ve ilanları doğrudan yansıtması ve yazılan yazıların kadınların gündelik yaşamla ilişkisini yansıtması, derginin gündelikle iç içe olduğunun ve gündelik yaşamdan hem etkilenen hem de gündelik yaşamı etkileyen bir pozisyonda olduğu görülmektedir. Ancak derginin kadınların

gündelik yaşam deneyimleriyle doğrudan olan bağı dergiye gelen okuyucu mektupları üzerinden de inşa edilmektedir. Bu bağlamda, dergi, kendi yazı kadrosunun yazdığı yazılar dışında, dergiye farklı şehirlerdeki kadınlardan gelen okuyucu mektuplarını içermektedir. Bu mektupların farklı kadınların gündelik yaşamına dair kişisel hikaye ve taleplerini kamusallaştırarak dergideki fikir çeşitliliğini arttırdığı düşünülmektedir. Aşağıdaki bölümde söz konusu mektuplar üzerinden bu tartışma ele alınacaktır.

4.1. HANIMLARA MAHSUS GAZETE'YE GELEN MEKTUPLAR VE ANALİZİ

Hanımlara Mahsus Gazetenin yayımlandığı 1895-1908 yıllarında dergiye hem derginin yönetici kadrosundan hem de derginin takipçilerinden ve farklı coğrafyalardan kadınlardan mektuplar gelmiştir. Derginin ulaşabilen sayıları ve bu sayılardaki mektup bilgileri aşağıdaki iki tabloda belirtildiği gibi dergiye gelen mektuplar incelenmiştir.

Atatürk Kütüphanesinden Ulaşılan Hanımlara Mahsus Gazetenin İlk 100 Sayısı ve Mektuplar

Hanımlara Mahsus Gazetenin İlk 100 Sayısı ve Mektuplar		
Tarih	Derginin Sayısı	Gelen Mektup Sayısı
19 Ağustos 1311	1	5
24 Ağustos 1311	2	5
28 Ağustos 1311	3	3
31 Ağustos 1311	4	5
4 Eylül 1311	5	1
7 Eylül 1311	6	3
11 Eylül 1311	7	3
25 Eylül 1311	11	1
12 Ekim 1 1311	16	2
16 Ekim 1311	17	1
23 Ekim 1311	19	1
26 Ekim 1311	20	1

30 Ekim 1311	21	2
11 Nisan 1312	59	3
2 Mayıs 1312	62	1
24 Mayıs 1312	64	2
30 Mayıs 1312	65	4
6 Haziran 1312	66	1
14 Haziran 1312	67	5
20 Haziran 1312	68	2
28 Haziran 1312	69	3
11 Temmuz 1312	71	3
18 Temmuz 1312	72	2
8 Ağustos 1312	75	3
26 Eylül 1312	81	1
24 Ekim 1312	85	1
31 Ekim 1312	86	2
14 Kasım 1312	88	2
26 Aralık 1312	94	1
Genel Toplam		68

Milli Kütüphaneden Ulaşılan Hanımlara Mahsus Gazetenin Sayıları ve Mektuplar

Milli Kütüphaneden Ulaşılan Hanımlara Mahsus Gazetenin Sayıları ve Mektuplar		
Tarih	Derginin Sayısı	Gelen Mektup Sayısı
22 Ramazan 1314	101	2
18 Zilhicce 1314	111	1
11 Cemaziyelevvel 1314	131	1
26 Ramazan 1315	150	1
Genel Toplam		5

İncelenen sayılar kapsamında dergiye ilk yüz sayıda 68, Milli Kütüphane kaynaklarından ulaşılan 12 sayı içinde de 5 adet olmak üzere toplamda 73 adet mektuba ulaşılmıştır. Bunlardan 3 tanesi şiir biçimde yazılmıştır. Diğer 70 mektup düz yazı şeklindedir. İlk 7 sayıdaki 24 adet mektup, daha çok dergiyi tanıtmaya ve derginin şeklini ve içeriğini belirlemek adına Fatma Aliye, Makbule Leman gibi derginin çıkarılmasında rol alan

kadınlar tarafından dergi için yazılmıştır. Geriye kalan 49 mektup okuyucu kadınların tarafından dergiye gönderilen mektuplardır.

Gelen mektuplar, Osmanlı Modernleşmesi ve kadın literatüründeki tartışmalardan da faydalanılarak konularına göre ayrıştırılmış ve analiz edilmiştir. Bu konular aile, eğitim, çalışma hayatı gibi kadınların gündelik yaşam pratiklerini belirleyen temalardır. Osmanlı Modernleşmesindeki temel çatışma alanı yeni ve eski kadın ayrımıdır. Bu nedenle bu mesele de “kadınlık kimliği” konusu altında bir tema olarak ele alınmıştır. Eski kadın eğitimsiz, çalışma hayatına dahil olmayan şekilde betimlenirken yeni kadın eğitilmiş, kendinin farkında olan ve haklarını talep eden şekilde tanımlanmaktadır. Ancak yeni kadın imajı eskiden tamamen kopmamaktadır. Eski kadın ile yeni kadın olarak betimlenen fark özellikle dergiye gelen Kızıma Mektup isimli 3 mektupta ortaya çıkarmaktadır. Söz konusu mektuplarda kadınlar içinde buldukları andan çok gelecek nesillere nasihatler vermektedir. Bahsi geçen nasihatler eskinin iyi değerlerini koruyarak yeniyi inşa etmektir. Örneğin iyi anne olma ve evlatları iyi yetiştirme vurgusu eskiye aitken eğitimin önemine yapılan vurgu yeni kadın imajını biçimlendirmektedir. Başka bir ifadeyle kadınların kızları ve sonraki nesiller için talep ettikleri geleceğe dair taleplerinin ve değişim isteğinin dillendirilmesidir. Bu açıdan da hem politik hem de kolektiflik içerecek bir niteliği olduğu düşünülmektedir.

Dergiye gelen mektuplarda betimlenen kadın imajı gündelik yaşam içerisinde arzu edilen ideal kadındır. Bu doğrultuda mektupların temaları, eğitim, çalışma hayatı, aile-evilik gibi kadının gündelik yaşam pratikleriyle paralel konulardır. Böylece mektuplar aracılığıyla kadınlar taleplerini dile getirerek kendi ideallerinde olması gerekeni de dillendirmişlerdir. İstekler mektuplar aracılığıyla kamusal alana iletilmiş ve kadınların talepleri kamusal mecrada yankı bulmuştur.

4.1.1. Yeni/İdeal Kadın Kimliği: Osmanlı'nın Yazı Yazan Kadınları

Dergiye gelen mektuplar konularına göre analiz edildiğinde yeni kadın kimliğine yönelik yapılan tartışmalar, idealize edilen kadın kimliğinin betimlenmesi çatı konu konumundadır. Dergide ana hatlarıyla çizilen ve ifade edilen yeni kadın, eski geleneksel

değerleri tam anlamıyla reddetmeyen, islami değerlerden, aile bağlarından uzaklaşmayan; ancak yine de kadına biçilen rolleri tam anlamıyla kabullenmeyen ve eğitim talepleriyle geleneksel kadın imajından sıyrılan bir kimlik olarak kendisini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda derginin hem yeni/ideal kadın iskeletinin oluşturulmasında hem de bir kimlik olarak kadınlık olgusunun ortaya koyulmasında derginin ana yazarları tarafından dergiye mektup olarak gönderilen yazılar önem arz etmektedir. Özellikle ilk 7 sayıda mektup olarak gelen ve derginin yazı kadrosunda yer alan Fatma Aliye, Nigar Hanım, Makbule Leman, Emine Semiye gibi imzalara ait olan yazılarda yer almıştır. Bu sayılar içerisinde derginin kadın meselesine bakış açısını ve yeni ideal kadın tasavvurunu ortaya koymaya çalışan bir içeriği olduğu görülmektedir. Örneğin, 1. sayıda Nigar Hanım tarafından dergiye yazılan mektupta;

“Terakkiyat-ı nisvaniyyemiz hakkında gösterilen asar-ı gayret gerçekten şayan-ı takdirdir. Kemal-i muhalisatla tebrik ve sa’yunuzun meşkur olmasını Cenab-ı Hak’tan temenni ederim.

Evet! Cem’iyyet-i beşeriyye içinde kadınların vazifesi pek büyüktürü zira evlat ilk terbiyeyi valideden alır; teallüm ve tefennün ile vazifedir.” (Hanımlara Mahsus Gazete, 1. sayı, sayfa 5) şeklinde beyan edilen ifadelerde de görüldüğü üzere resmedilen ve istenilen kadın biçimi toplumsal rollerini eğitim çerçevesinde yeniden biçimlendiren ancak o rollerden sıyrılmayan ve değerlerine sırt dönmeyen kadındır. Bununla birlikte, derginin öncü kadınlarından biri olan Nigar Hanım’ın kadının toplumsal konumuna yönelik belirlediği yol, aslında derginin yeni/ideal kadın profilinin de belirlendiğinin işaretidir. Çünkü, dergi, yazın kadrosunun fikirleri etrafında şekillenmekte ve bu şekilde yayın hayatına devam etmektedir. Kendi imzalarıyla yazdıkları mektuplar ve yazılar arasındaki paralellik, yazın kadrosunun mektuplar üzerinden tazarru ettiği gündelik yaşamları göz önüne alındığında ilk sayılarda çıkan mektupların hem gazeteye hem de okuyucuya yol çizdiği gerçeğini ortaya koymaktadır.

Derginin 2. sayısında yayınlanan ve M. T. Refiki imzalı başka bir mektupta ise genç kızlar için derginin önemli olduğunun vurgusu yapılmaktadır. Genç kızlar için derginin yol gösterici olduğu, doğruyu kızlara anlattığı ve cahil kalmamaları için derginin

önemli olduğunu vurgulamıştır. Mektuptaki “genç” vurgusu yeni ve ideal olana açılan kapıdır. Çünkü hayata henüz adım atmaya başlayan genç kızlar, derginin kadınlar için idealize ettiği yaşama da ilk adım atanlar olarak görülmektedir. Yeni başlangıçlar ideal olan kimlikle birleştirilerek adıma dönüştürülmüştür. Derginin ideal kadın portresi olarak oluşturulan eskiden sıyrılan, kendisini ifade edebilen, eğitilmiş kadın imajı, henüz gelenek ve görenek bilgileri yüklenilmemiş taze zihinlerde filizlendirilmek istenmiştir. Bu sebeple derginin genç vurgusu ve vurgunun dergiye gelen mektuplarda da yer bulması önem arz etmektedir. Gençlerin yaşamları konusunda onlara destek olma desteği de mektupta ifade edilen başka bir konudur. Genç kızlara gazete aracılığıyla maddi destek sağlanacağı ve hayatlarının yoluna koymaları için desteklenecekleri ve kabul görülürse desteğin ara sıra tekrarlanacağı ifadeleri yer almaktadır. Dönemin şartları göz önüne getirildiğinde kadınların çalışma hayatına yeni girmesi ve ekonomik özgürlüğünü tam anlamıyla elde edememesi durumları kadınlar arasındaki dayanışmaya farklı bir yön daha eklemiştir. Bu sebeple bahsi geçen maddi destek vurgusu aslında birine muhtaç olmadan genç bir kadının hayatını kurabilme imkanının yine kadınlar tarafından verilmesi anlamına gelmektedir.

Gençlik vurgusu mektuplarda ana unsurlardan birisi olmuştur. Çünkü gençlik yeşeren umutların vücut bulması olarak görülmüş, geleceği kadınlık mefhumu ile aydınlatmanın bir şekli olarak algılanmıştır. Bu düşüncenin en net yansıdığı mektuplardan birisi de “Kızıma Mektup” isimli Muallime Nazmiye adıyla imzalı mektuptur. Öncelikle mektubun “Kızıma” hitabetiyle başlaması önem arz etmektedir, çünkü okurun kızım olarak bahsettiği kişi kendi öz kızından ziyade geleceğin mimarı olarak gördüğü gençlerdir. Bu sesleniş geleceği inşa edecek genç kadınlara yapılmıştır.

“...sen efkarını envar-ı hakayıkla ne kadar tenvir edersen insanlığa o derece yaklaşmış, mahiyet-i hayatı o mertebe anlamış olursun.” ifadesi kadınların fikirlerini beyan ettikçe toplumsallığın içerisinde kendisine yer edineceğini ve yaşamın gerçek manada bir parçası olacağını vurgulamıştır. Bu mektubun en kritik özelliği bir kadının geleceğe ulaşabilme çabasıdır. Mektup bugünü anlatarak geleceğe nasihatlerde bulunmaktadır. Bir kadın olarak hayatının şekillendirilmesinin kendi elinde olduğu vurgusunu yapmaktadır. Mektup bugün ve gelecek arasında bir bağ kurmuş ve bağı

eğitim fikri ile güçlendirmiştir. Bu durumda geleceğin kadınlarına şu şekilde seslenmiştir;

“Herhalde çalışıp cehl-i nisvaniyyeni gidermeyi, fazl ü kemalat ile tenvir-i fikr ü vicdan etmeni arzu ederim, nur-ı aynım, saadet-i hayatım, evladım.” diyerek aslında gelecekten beklentisini kadınların cahil kalmadan, onlara yüklenen bu cehaleti üzerlerinden atarak hayatlarına devam etmesini öğütlemiştir. Kadının içinde bulunduğu cehalet peçesini aşmayı yine kadının çabası ile mümkün görmüştür. Mektup kadınlara yol göstermesi ve bir eğitimci tarafından imzalanmış olması ile kadının cehaletten kurtuluşunu eğitim ile mümkün kılarak yeni kadın imajını geleceğe taşıma görevini gençlere vermiştir. Mektup, gençliğe dair umudunun ideal kadın portresiyle sunmuş ve eski-yeni sıklıkliğı içerisinde geleceğe seslenerek kurtuluş yolu aramıştır.

Bir başka örnek olan Fatma Fahrünnisa imzalı mektupta da “dişi kuş yapar yuvayı” şeklinde kadınların aile içindeki rollerine islami referansla yer verilmiştir. (Hanımlara Mahsus Gazete, 6. sayı, 5. sayfa). Ancak mektupta bu söze ek olarak yuvayı yapacak dişinin cahil olmaması, çocuklarını cehaletle büyütmemesi vurgusu yapılmaktadır. Beklenen ve belirlenen kimliği, genel anlamıyla betimleyen mektupta kadınlık rollerinin kadına güç kattığı, kadının kendi toplumsal yerini belirleyebilme gücünü vurgulamaktadır. Buradaki güçten kasıt çocuk yetiştirebilme ve ev düzenini kadının belirleyebilme gücüdür. Bu alıntılardan da görüldüğu üzere buradaki ideal yeni kadının temel nitelikleri ailedeki annelik ve eşlik pozisyonlarının sorumlulukları olan tutumluluk, evin düzeni sağlayıcılığı yuvayı yapan ve evlat yetiştirme konusunda önemi atfedilen kadın şekilde tanımlanmaktadır. Ancak mektupta bir yandan da kadınların cahillikten kurtulması gerektiği ve bunun kabul edilemeyeceği vurgusu yapılmaktadır. Böylece ideal kadın yine ev içerisinde kendisine yer bulan ancak farklı bir yolla o sorumluluğu yerine getiren kadındır.

Mektuplarda kadının toplumsal yeri tartışılmış ve ilerleme fikri ve kadın arasında bir bağlantı kurulmuştur. Örneği Fatma imzalı bir mektupta toplumsal gelişimin ve ilerlemenin kadınsız olmayacağının vurgusu da yapılmaktadır.

*“Kadın güler, görür adem o yüzde nur-i felah
Demek budur ki, bu alemde varsa, nisvandır
Mesaib-i beşerin alet-i telafisi
Hayat dağının en hoş ilacı, şafisi...
Hayat cisimdir, ancak nisa ona candır!”*

Mektupta da görüldüğü üzere kadın bir kurtarıcı olarak çizilmiş ve toplumun ötekisi olarak değil; canı olarak betimlenmiştir. Burada kadını yok sayan erkeklere “Adem” imgesi ile seslenilmiştir. Başka bir ifadeyle mektup sadece kadınlara değil; erkeklere de seslenmiştir. Kadının ikincil bir kimlik olmadığına yaşamın canının kadın olduğu vurgulanmış, kadın iyileştirici, toparlayıcı olarak görülmüştür. Mektupta direkt olarak kadına görev yüklenilmemekle birlikte kadının var oluşunun değerine vurgu yapılmıştır. Mektubun şiir olarak yazılması ayrıca önemlidir. Çünkü Lefebvre, gündelik yaşam ile mücadeleyi şiir üzerinden kurmaktadır. Ona göre şiir, gündelik yaşamın sınırlılığının hayal gücüyle delinmesi, zihinde canlananların gerçek yaşama ve gündelik pratiklere aktarılma şeklidir. Böylece Fatma imzalı mektup üzerinden bir kadının gündelik yaşam içerisindeki sıkışmışlığı karşısında şiir mısraları ile mücadele etmesi görülmektedir. Mektup da kadınların içinde bulunduğu sıkışıklığı şiirle anlatmış ve kadının hayatın çekirdeği olduğunu söylemiştir.

Dergide yayınlanan mektuplarda da belirtildiği üzere Osmanlının yeni kadını olarak nasıl olmalıyız sorusu dönemin temel meselelerinden birisi olmuştur. Bu sorunun cevabı “kadın dediğin...” gibi başlayan cümlelerden ziyade modernleşme ile gelenekleri arasında sıkışmış kadınların kendi yollarını belirleme çabası şeklinde ortaya koyulmaktadır. Zafer Toprak yeni kadın imajını moda üzerinden şu şekilde aktarmıştır:

“Ünlü kadın dergileri İnci ve Yeni İnci, Cumhuriyet öncesi "milli moda"nın öncülüğünü yapıyordu. İlginç bir diğer yön, Ruslardan esinlenilse ya da Paris'e, Londra'ya özenilse de dergilerde bu yeni kadın giysisinin adı hala "çarşaf"tı.” (Toprak, 2016, 273)

Toprak burada moda konusundan aktarım yapmış olsa da dönem kadınlarının içinde bulunduğu ikilemi ve sıkışıklığı gözler önüne sermiştir. Hanımlara Mahsus Gazete'nin idealize ettiği kadın tam olarak modernleşme esintileri gelenek ve göreneklerden tamamen sıyrılmış, üzerlerinden atılmış değildir, ancak bahsi geçen çarşaf artık siyah da değildir. Kadınlar hayatlarını değiştirmeye önce küçük değişimlerle başlamıştır. Yazı yazmak bu değişimin temel dinamiği olmuş, çarşafı siyah renkten diğer renklere döndürmüştür. Kadınların hayatlarında küçük değişimler onların gündelik yaşamlarının da dönüşmesinin önünü açmıştır. Gündelik yaşam içerisinde kalıplara sıkışmış kadın, yazı yazarak o kalıpları yıkmaya başlamıştır. Yazı yazmak hem kendi ifade etmenin hem de eski kadınlar ile yeni ideal kadınlar arasında çekilen çizginin yansıması olmuştur. Lefebvre'nin yazı yazmak ve gündelik yaşamla mücadele arasında kurduğu bağ Osmanlı Kadının varoluş mücadelesinde kendisine yer bulmuştur.

Kadınlar yazdıkça var olduklarını ve var oldukça kendilerini daha da iyi ifade edebildiklerini, toplumda kendilerine yer bulduklarını görmüşlerdir. Dergiye gelen mektuplar bunun en önemli kanıtıdır. Kadınlar, ev işinden öteye görülmeyen gündelik yaşamlarının kapılarını mektuplar aracılığıyla aralamış ve gündelik alışkanlıkları içerisinde mücadeleye dönüştürmüştür.

Sonuç olarak, yazı yazmak ve gündelik yaşam arasındaki mücadele Osmanlı Kadınının kendi kimliğini yaratmasında en büyük etkidir. Kadınlarının sorunlarının kendilerine özgü olmadığını, sorunları dile getirerek dayanışmayla üzerinden gelineceğini dergi kadınlara göstermiştir. Kadınlar, yazılan mektupları gördükçe ses çıkarmaya devam etmiş ve mektuplar yazın ekibinin kendi arasındaki döngüden sıyrılarak diğer kadınlarla da bağ kurmayı sağlamıştır. İdeal kadın kimliği de kolektif bir şekilde dile getirilmiştir. İdealize edilen kadın, derginin adında gizlidir. Zeren'in Hanımlara Mahsus Gazete incelemesinde ortaya koyduğu "hanım" ve "kadın" arasındaki farklılık, Hanımlara Mahsus Gazete'nin ideal kadın portresinde de kendisini göstermektedir. Dergide ideal kadın eskiyle bağını koparmayan; ancak kendisini ifade edebilen, bunu asilikle değil; kendi gündelik yaşamı içerisinde kırdığı zincirlerle ortaya koyan kadındır.

4.1.2. Yeni Bir Yol: Eğitim

Kadın tarihinde haklar üzerindeki ilk taleplerden birisi eğitimidir. Ataerkil paradigmlar kadınları cehalet, bilgisiz, deneyimsiz olarak sınıflandırırken kadınlar bu sınıflandırmayı eğitim ile aşabileceğini düşünmüş ve eğitim talebi kadınların kendilerini ortaya koyabileceği ve ataerkil sınıflandırmaya karşı durabileceği bir alan haline gelmiştir. Örneği Wollstonecraft 1792 yılında yayınlanan *A Vindication of The Rights of Woman* isimli eserinde eğitim ve akıl arasında elmas-kömür ilişkisini kurar ve aklın eğitimle işlendiğinde değerleneceğini iddia eder. Kadınların erkekler tarafından kendilerinden daha akılsız görmelerinin temelini de kadın ve erkeğin eşit şartlarda eğitim almamalarının sonucu olarak görmektedir. Wollstonecraft kadınların eğitim alması ile kendilerine toplumda yer edineceklerini ifade etmektedir.

Eğitime dair tartışmalar, kadın erkek eşitsizliğinin dikkat çekildiği yerdir. Kadınların eğitim talepleri Osmanlı kadınının da önemli konularından birisi olmuştur. Çünkü kadınlar, ataerkinin kadın üzerinden yarattığı cehalet baskısını eğitim ile kalkacağını ön görmüş ve bunun için özellikle eğitim taleplerini dile getirmişlerdir. Böylece daha önce bahsi geçen yeni/ideal kadın imgesinin de yolu eğitilmiş kadın olmaktan geçmiştir. Kadınların yazı yazabilmesi dolayısıyla kendilerini ifade edebilmelerinin yolunu dönemin kadın hareketi eğitim hakkında bulmuştur. Talep, biz aslında fikir sahibiyiz, toplumda yerimiz var ama erkeklerle eşit eğitim alındığında bu durum günyüzüne çıkacak demenin bir yolu olmuştur. Osmanlı kadını eskide bırakmak istediği her sıfatı aşmanın imkanını eğitimde bulmuş ve kadınlar için eğitim, kendilerine yüklenen anlamı aşmak için bir imkan, çıkış yolu olmuştur.

Dergide yer alan eğitim hakkı tartışmaları, ideal kadın imajını biçimlendirme yolunun mihenk taşlarından birisidir. Dergide eğitim talepleri hem makalelerin hem de mektupların ana konularındandır. Bu bağlamda kadınlar eğitim taleplerinin diğer hak taleplerine göre daha ön plana çıkarmış, aciliyeti ve önemi üzerinde fazlaca durmuşlardır. Kadınlar eğitim taleplerini dile getirirken eğitime duydukları saygıyı, alınan her eğitimin kadının ve toplumun gelişmesine olan katkıyı da bilhassa dile getirmişlerdir. Örneğin, derginin 3. sayısında yayınlanan Zehra imzalı mektupta eğitime duyduğu sevgiyi dile

getirerek, menzume maarifperverlerinin parlaklıklarından, onlara duydukları saygıdan bahsetmektedir. “Menzume” düz yazı olarak bilinen anlamının dışında yapı, küçük yer anlama gelecek şekilde kullanılmıştır. Burada emek veren eğitimcilere vurgu yaparak işlerine duyduğu saygıyı ve işlerinin önemini vurgulamıştır. Buna ek olarak gazetenin kadınlara mahsus olmasının, kadınlara yol göstermesini de memnuniyetle karşıladığının altını çizmektedir.

Dergide yayınlanmış *Rana binti Saffet* imzalı mektupta ise,

“Ben dünyaya âmâ olarak gelmişim. Kendimi bildiğim zamandan beri geceyi, gündüzü, yazı kışı hep karanlık, hep bir zulmet içinde bilirim. Gündüz olur güneş doğar, gece olur ay doğar ve gökte bir çok ecram parıl parıl parlamış. Yaz gelir çiçekler açılır, kış gelir karlar yağar, ortalık beyaz bir giysiye bürünürmüş. Ben bunları heç göremedim.” (Hanımlara Mahsus Gazete Seçki, sy. 285)

Ancak bu ifadeler mektubu imzalayan kişiye değil onun görme engelli kız kardeşi Şefika Hanıma ait olduğunu mektupta belirtilmiştir. Şefika Hanım’ın görme engeli sebebiyle okuma yazma bilmediği bu sebeple mektubun kardeşi tarafından imzalandığı bilgisi de mektupta verilmiştir. Şefika Hanım etrafında güzellik olarak bahsedilen her şeyden mahrum olduğunu, bu hayatta yapmak istediklerinin önüne görme engelinin çıktığını belirtmiştir. Ancak ona göre tek engel görme kaybı değildir. Şefika Hanım;

“Sevgili padişahımızın saye-i şahanelerinde erkek âmâ ve dilsizlere mahsus mektepler açıldı. O mektebe devam edenlerin içinde benim gibi âmâlar olduğu halde onlar mümkün mertebe okuyacaklar, yazacaklar. Ne mutlu... Ah benim kadınlığım bu mekteplerde okuyamama sebep oldu.” diyerek aslında meselenin sadece görme ile ilgili olmadığını engelin kadınlık cinsi olduğunu vurgulamaktadır. Çünkü görme engelli erkekler için eğitim verilirken görme engelli kadınlar için böyle bir eğitimin verilmemesi meselenin cinsiyet meselesi olduğunu göstermektedir. Şefika Hanımın da görme engelli oluşundan ziyade *“...ah benim kadınlığım”* vurgusuyla kendisinin neyi engel olarak gördüğünü ortaya çıkarmaktadır. Bu noktada eğitim al(a)mamasını âmâlığına değil de kadınlığına bağlayan Şefika Hanım belki de çok görülmeyen bir sorunu ortaya

çıkarmıştır. 1860’larda başlayan eğitim sistemindeki değişimlerle birlikte kadınlar okula gidebilmeye başlamış ve eğitim haklarını yavaş yavaş elde etmeye başlamışlardır; ama bu mektup ile birlikte “peki hangi kadınlar?” sorusu akla gelmektedir. Her kadın için eğitim hakkı eşit midir? Şefika hanımın mektubuyla gördüğümüz kadınların eşit şartlara sahip olmadığıdır. Osmanlı kadınlarının eğitim taleplerinin, haklarının tam anlamıyla yerine getirilmediğidir. Erkek kadın arasında keskin çizginin devlet/iktidar tarafından çizilmiş ve bu çizgi kadınlar tarafından yok edilmeye çalışılmıştır. Devletin çizdiği çizginin somut örneği Şefika Hanımdır. Görme engelli erkeklerin gidebileceği bir okulun olması eğitim alt yapısının bu engeli aşabilecek pozisyonda olduğunu göstermektedir. Ancak eğitimin görme engelli kadınlara verilmemesi cinsiyetçiliğin somut hali olarak karşımıza çıkmaktadır.

Şefika Hanım dertlerinden bahsederken kendisinin umut olarak gördüğü şey kadınların ilerleyebilmesidir. Bu durum mektupta şu şekilde ifade edilmiştir;

“... hanım kardeşlerimin imzalarıyla olan eserlerini dinleyerek ne kadar mütelezziz oluyorum. Ne kadar iftihar ediyorum.” Kadınların yazma pratiklerinin olduğunu bilmek belki de kendisinin yazamamasını bir ölçüde kapatmıştır. Yazı yazma eylemi, kendi yazmasa bile kadınların kalem tutuyor oluşu onu mutlu eden ve gururlandıran bir unsur haline gelmektedir.

Derginin 68. sayısında yayınlanan Hemşire imzalı mektup da cehalet üzerinedir ve cehaleti bir perdeye benzetmiştir. Bu perde hakikati örten, gerçeğe ulaşmayı mümkün kılmayan bir örtüdür. Bu örtüyü mektupta bir kadınla arasında geçen diyalogla aktarmıştır. Hanım olarak adlandırdığı kişinin “-*Bu yazıları sanki siz mi yazıyorsunuz?*” sorusuna “-*Ya kim yazacak?*” şeklinde bir karşılık verdiğini ifade etmektedir. Burada bir kadının yazı yazıyor oluşuna şüpheyle yaklaşılması mektupta cehalet olarak adlandırılmıştır. Ona göre cehaletin en kötüsü kadının cehaletidir. Çünkü bu durum toplumda kadının yerini ikinci plana itmektedir. Mektup sahibi kadınların cahillikten kurtulması gerektiğini, eğitimin bu noktada önemli olduğunu, kadınların yazı yazmaya devam etmesinin kendilerini ifade edebilme açısından önemli olduğunu vurgulamaktadır. Ona göre kadınlar cahil kaldıkça kadınlık mefhumunun ilerlemesi mümkün değildir. Bir

kadının yazı yazması şüpheyle karşılanmaması, yazı yazan kadınlara destek olunması ve cesaretlendirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Eğitim tartışması kadınların ortak hak taleplerine dönüşmüş olduğu görülmektedir. Bu hak talepleri farklı coğrafyalardan kadınların da ses çıkarmasının önünü açmaktadır. Örneğin Bebekli Samiha imzalı mektup, Sinop'tan yazılmış ve eğitim tartışması üzerine fikirler dile getirilmiştir. Samiha Hanım, hem yaşadığı coğrafyayı okurlara aktarmış hem de içinde bulunduğu coğrafyanın kız çocuklarının eğitimleri konusunda geri kaldığı vurgusunu yapmıştır. Samiha Hanım Sinop üzerinde eğitim hakkına dair düşüncelerini şu şekilde dile getirmiştir:

“Sinop hanımlarında maarif fikri yeni uyanıyor. Zaten inas mekteb-i ibtidaiyyeleri bu babda iş görecektir bir halde bulunmuyor. Muallimler evlerinde yirmi otuz çocuk toplamış, eski usulde tedrisle vakit geçiriyor.” şeklindeki beyanından içinde bulunduğu coğrafyada verilen eğitimi eski bulduğunu ve bunun eğitimden ziyade vakit geçirilen bir durum olduğu vurgusunu yapmaktadır. Buna ek olarak kadınların eğitim almasının önünde engellerin bulunduğunu da şu şekilde ifade etmektedir:

“Nur-ı maarifin memalik-i padişahının her köşesinde parladığı şu devr-i terakkide Sinop inas ibtidaiyyelerinin hissemend olamaması evliya-yı etfalin adem-i tekayyüdderinden neş'et ediyor.” diyerek ebeveyn ilgisizliğinin kızların eğitimine katkı sağlamadığını vurgulamaktadır. Söz konusu metnin ilerleyen bölümünde ise doğrudan babaların erkek çocuklarını mektebe yolladığını ama sıra kız çocuklarına geldiğinde bu sorumluluklarını hissetmediklerini ve kızların eğitimine engel olduklarını dile getirmektedir. Her şeyden önce bu ilgisizlik ve kayıtsızlığın sebebinin yeterli mektep olmamasından kaynaklandığını vurgulamaktadır. Kadınların eğitim almadıkça bilinçlenemediğini ve bilgilenemediğini vurgulamaktadır. Hatta bu durumu Hanımlara Mahsus Gazete'yi okuyamayan bir komşusu üzerinden somutlaştırmaktadır. Onun bir türlü gazeteyi okuyamamış olması kadınlara özel olan bir mecradan uzaklaşmasına sebep olmaktadır. Samiha Hanım'ın dile getirmek istediği ve verdiği tepki bu fikrin sonucudur. Ancak Samiha Hanım'ın tüm bu tartışmaların sonucunda dikkat çektiği bir nokta daha vardır:

“İstanbul’da ise mini mini kızlarımız pek selis okuyorlar idi. Her halde burada geri kalmış olan maarifin teali ve terakkisini teshil edecek vesaitin ibzalini merci-i alisinden niyaz eylerim.” sözleri ile İstanbul ve taşra arasındaki eşitsizliğe dikkat çekmektedir. Mektupta da görüldüğü üzere İstanbul’da kız çocukları akıcı bir şekilde okurken taşranın bir parçası olan Sinop’ta genç bir kadın dergiyi okuyamamaktadır. Samiha Hanım mektep sayısının yetersizliğini dile getirirken bu durumun düzeltilmesi için de yetkililere seslenmektedir. Derginin Samiha Hanım özelinde kadınların eğitim haklarını, taleplerini duyurmak için ve yetkili mercilere ulaşmak için araç olduğu görülmektedir.

Bir başka örnek olan Tiflis’ten Hayriye imzalı mektupta, kadınların cahil bırakılmasının sebebinin kendi şehrinde Müslüman kızlara mahsus bir okulun açılmamasına bağlamaktadır. Kendisinin bir Rus kız mektebine gittiğini söylerken kendi kimliğini gizleyerek okumak zorunda olduğundan bahsetmiştir. Mektupta “Biz Müslüman kadınlarının mahza cehalet sebebiyle bulunduğumuz hali gördükçe ağlamak isterim.” diyerek kadınlara reva görülen eğitimsizliği üzüntüyle karşıladığını, bu durumdan rahatsız olduğunu ancak durumun dinle değil eskiden gelen geleneklerle bağlı olduğunu vurgulamaktadır. Bu durumu doğrudan “...*maarifçe geri kalmamıza sebep, dinimiz değil, her milletin ibtidalarında olduğu gibi, görenek belası...*” sözleriyle belirterek kız çocuklarının okuması için çabaladığını söylemiştir. İçinde bulunduğu durumun karanlık olduğunu ve umutsuzluğa sürüklendiği sırada Hanımlara Mahsus Gazete ile tanıştığını söylemiştir. Mektupta derginin kadınların yolunu aydınlattığını ve onlara güven verdiğini ifade etmiştir. Bu nedenle Hanımlara Mahsus Gazete’de sıklıkla yer verilen eğitim talepleriyle ilgili derginin duruşunu takdire şayan olduğu vurgulamaktadır.

Mektupta derginin açılan kız mektepleri haberlerini sevinçle karşıladığı söylerken kendi şehrinde açılıyormuşçasına sevinçle karşıladığını söylemiştir. Bu haberlerin diğer coğrafyalardan kadınlara umut olduğunu söyleyerek Bakü ve Tiflis’te kız mekteplerinin açılmasını sağladığı ve bunun devlet aracılığıyla değil, Bakü ve Tiflis’te halkın kendi arasında topladığı paralarla açıldığı şu şekilde ifade etmiştir:

“...Hanımlara Mahsus Gazete'nin etrafa saldığı ışığın tesiriyle Bakü şehri Müslümanları 150.000 ruble toplayarak kız mektepleri açmaya başladıkları, Tiflis'te gelecek kışta Müslüman kızlarına mahsus büyük bir mektep resmen açılacağı müjdesini vermekle fahr ederim.”

Hayriye Hanım'ın da ifade ettiği dergi farklı coğrafyalara yayıldıkça etki alanını ve insanı etkileme gücü de arttığı görülmektedir. Buna ek olarak kadınların daha cesur olmaya başladıklarının da göstergesidir. Örnek kadınların dönem içerisinde eğitim hakları için verdikleri mücadelenin de somut örneği olmuş ve hak verilmez alınır sözünün de toplumsal zeminde gerçekleşmesini sağlamıştır. Bu noktada derginin kadınların gündelik yaşamlarıyla bağlantısı da ortaya çıkmaktadır. Dergide yayınlanan yazılarda eğitim hakkı vurgusu ve açılan mekteplerin haber olarak sunulmasının kadınları harekete geçirdiğinin en önemli göstergesi belki de Hayriye Hanım'ın bu mektupta ifade ettikleridir.

Eğitim hakkı tartışmaları Osmanlı kadının üzerinde sıklıkla durduğu ve kendisine toplumsal zeminde söz hakkı alabilmenin aracı olduğunu düşündüğu haktır. Mektuplarda da görüldüğu üzere kadınların vurguladığı temel unsur cehaletten kurtulmak ve bilgi sahibi olmaktır. Bilgiye ulaşmanın yolu ise eğitimden geçmektedir. Kadınlar eğitimli olmayı sadece kendileri için değil; toplumun ilerlemesi için de istediklerini vurgulamaktadırlar. Kadınlar toplumun ilerlemesi için kadınların geçtiği yolların aydınlık olması gerektiğinin vurgusunu dile getirmişlerdir.

Derginin çerçevelediği ideal kadın kimliğinde gelenek ve göreneklerden tamamen sıyrılmadığı iddiası bir önceki bölümde dile getirilmiştir. Ancak eğitim talebi, toplumsal direktiflerden uzak, keskin bir şekilde çizilmiştir. Çünkü kadının kurtuluşundaki, ilerlemesindeki, yetiştirdiği çocukların topluma faydalı olmasındaki her nokta kadının eğitiminde geçtiği düşüncesi vardır. Eğitim alma isteği kadınların kendi yaşamlarındaki temel dönüşümlerden biridir. Kadınlar alışkanlıklarını, eğitim olarak değiştirmektedir. Eğitim kadının bilgini ilerlettiği gibi bilme hissiyatı ile farklı pencereler kadınlar tarafından aralanmaktadır. Pencereler gündelik yaşamla iç içedir. Gündelik yaşam içerisinde edilen alışkanlıklar eğitim ile biçim değiştirmektedir. Kadının gündelik yaşam

ile mücadelesinde eğitimin önemi, yolu yeniden biçimlendirmesinde yatmaktadır. Kadının döngüsellik kırıldığı an eğitim almaya başlayarak yeni bir yol çizme anıdır.

Felski döngüsellik ve gündelik yaşam arasında bağ kurar ve kadınların gündelik yaşamları döngüsel bir zamanın içinde hapsolür ve böylece kadınlar o zaman içerisinde bir geleceğe sahip olmadan hayatlarına devam eder. Gündelik yaşam içerisinde değişen alışkanlıklar, kadınların bu döngüsel zamanının kırılmasının ve pürüzlü bir hale gelmesinin önünü açmaktadır. Bu noktada kadınlar geleceğe sahip olmanın imkanını yakalamış olmaktadır. Hanımlara Mahsus Gazete'ye eğitim talepleri başlığıyla yazılan mektuplar söz konusu döngüsellik pürüzüdür. Çünkü eskiyi yeniyle ayıran ve araya çizgi çeken araç eğitimidir. Eğitim, gündelik yaşam ile mücadelenin neferi ve kadınların geleceğe ulaşmasına imkan yaratacak yoldur. Osmanlı kadının eğitim talebi üzerinde durmasının temel nedenlerinden birisi kadınların aynaya baktığında eski çehreden sıyrılmış o yeni kadını görme arzusudur. Tam da bu sebeple eğitim konusu gündelik yaşam ile verilen, kadına dayatılan rollerin aşıldığı alandır. Mektuplara bakıldığında da eğitim kadınların hapsedikleri ve çıkmak istedikleri döngünün çıkış anahtarıdır.

4.1.3. Ev İçinde: Aile, Evlilik ve Anelik

Tarih boyunca aile kavramı toplumsal değişim ve dönüşümlerin çekirdeği, paradigmanın dayanak noktası olmuştur. Bu sebeple değişim içerisinde olan bir toplumun gözünü çevirdiği ilk alanlardan birisi olmuştur. Aile içerisindeki dinamikler toplumsal değişimlerin habercisi olmuş, değişimlerin yönünü belirlemiştir. Bu bağlamda değişen Osmanlı Devleti'nde de aile tartışmasının yapılması kaçınılmaz olmuştur. Özellikle 2. Meşrutiyet sonrası değişen siyasi yapıyı desteklemek için aile tartışmalarına dikkat çekilmiştir. Zafer Toprak, 2. Meşrutiyet'in getirdiği değişim rüzgarının aile yapısını etkilediğini ve yeni aile modelinin ortaya çıktığını iddia etmektedir. Söz konusu yeni aile kadının özgürleşmesiyle, toplum içerisinde değişen konumuyla paralellik göstermektedir (Toprak, 2016, 14).

Kadınlar, aile içerisinde kendisinin görünmez olmadığı ve ev içerisinde etkin olduğu bir aile modeli ortaya koymaktadır. Fatma Aliye'nin deyimiyle kafes

arkasına kapatılan kadınlar, yıllarca içinde bulunduğu evlerde kendi yollarını çizme isteğindedirler. Başka bir deyişle kadınlar, zamanının neredeyse tümünün geçtiği ve bildiği arenada mücadele etmeye başlamıştır. Ancak bu kökten bir değişim ve kadının tümüyle özgürleşmesi anlamına gelmemektedir.

Dergide ideal kadın kimliğine uygun olarak aile değerlerine sırt dönülmemiş, kadın kendisini bu konu özelinde baskı altında görmemiştir. Kadının aileyi, evi düzenlediğinde bu durumun toplumsal düzene yansıtacağı inancı derginin ana bakış açılarından birisidir. Kadınların kendilerinde gördükleri en büyük güç çocukların anneler tarafından yetiştiriliyor olmasıdır. Annelik onlar için bir rolden ziyade kendilerinde buldukları güç olmuştur. Bunun temel sebebi kadının toplumu değiştirecek nesilleri, değişim yapacağı evde büyütmesinden geçmektedir. Başka bir ifadeyle çocuklar değiştikçe toplum değişecek ve kadınların ilerlemesinin önü açılacaktır. Bu nedenle çocuğun büyüdüğü ortam, yetiştirilme tarzı derginin aile ve kadın arasında kurduğu ilişkideki köprülerden birisidir.

Derginin 59. sayısında yayınlanan “Kızıma Mektup” isimli Nazmiye imzalı bir mektupta kızına duyduğu sevgiyi dile getirirken bir yandan da insan vücudu hakkında temel bilgileri vermiştir. Eller, bacaklar, gözler, vücuttaki etler (kaslar) hakkında kendi vücudunu bilmesi gerektiği yönünde öğüt vermiştir. Mektupta bu bilgileri vermesinin temel sebebinin kızının cahil kalmamasını istemesi ve öğütlemesidir. Bu nedenle mektubu ara ara açıp tekrar okumasının önemli olduğunu, kadının kendi vücudu hakkında bilgi sahibi olması ve bilgileri unutmaması gerektiğini vurgulamıştır. Kızına verdiği öğütlerle birlikte kendisi ve kızı arasında bağ kurmuştur. Her şeyden önce kızını doğru yetiştirmeyi bir görev olarak görmüştür. Ancak bu görev sadece kızına karşı değildir. Kızının içinde bulunduğu topluma karşı, kadının konumunun iyileşmesine karşı da bir görev bilinci gelişmiştir. Mektupta kadının geleceği değiştirmesinin kendi çocuğundan geçtiği inancı görülmektedir. Üç mektuptan oluşan “Kızıma Mektup” serisinin ilk mektubu olan bu mektup, doğrudan kızına yöneliktir. Anne olarak öğüt vermiş ve kızının gelişmesi için çabalamıştır, çünkü kızının değişimini kendi elinde görmektedir. Bu nedenle kızına cehaletten kurtulması gerektiğini ve kendisinin bunun için çabaladığını söylemiştir. Kızını hayatı olarak gördüğünü ifade etmiş olması çocuk ve anne arasındaki

ilişkinin de yansımasıdır. Söz konusu mektupta bir şikayet ya da sorgulamadan daha çok çocuğun gelişiminin kendi ellerinden geçtiğine inanan bir anne portresi vardır.

Dergide anneliğini, çocuk yetiştirmenin önemini vurgulayan başka bir mektup ise derginin 3. sayısında Aişe imzasıyla yayınlanan mektuptur. Mektupta kadının “Asaf” isimli çocuğuna ithafen onu insanlığın geleceği için terbiye edeceğine ve bu terbiyenin onu huzura kavuşturarak ömrünü saadet içinde geçireceğinin sözünü verirken aslında yetiştirdiği çocuğun önce kendi dünyasını sonra toplumun içinde bulunduğu durumu değiştireceği umudunu da görmekteyiz. Anneden başlayan terbiyenin varmasının umulduğu nokta insanlığa hizmet olduğu görülmektedir, Aişe Hanım verdiği terbiyenin insanlığa hizmet edeceği umudunu belirtmiştir. Mektupta dikkat çeken bir başka unsur ise çocuğun erkek oluşudur. Bir önceki mektupta kız çocuğuna yazılan mektup, bir kadının kendi konumu belirmesi iken bu mektubun erkek çocuğuna yazılması bizlere farklı bir pencere açmaktadır. Kadınlar toplumsal değişimi kadın ve erkeğin birlikte değişimi olarak görmektedir. Bu nedenle değişenin sadece kadınlarda değil erkeklerde de yaşanması gerektiğine inanmışlardır. Söz konusu mektupta bu fikrin yansıması görülmektedir.

Mektubun başka bir özelliği ise çocuğu cevher olarak görmesidir. Mektuba göre çocuk bir cevherdir ve işlendikçe parlamaktadır. Bu parlatma işi ise kadınlara aittir. Anne çocuğuna gerekli terbiyeyi verirse çocuk o terbiye ile büyümektedir. Mektupta “*bir anne için bununla uğraşmak kadar mutluluk verici bir şey var mıdır?*” diye sormaktadır. Bunun cevabı mektupta çocuk ile uğraşmanın annenin mutluluğu şeklinde verilmiştir. Çocuğu yetiştirmeyi kendi ellerinde gören Aişe Hanım, toplumu da yetiştirdiği çocukla değiştirebilme umudunu mektubunda hissettirmiştir.

Dergide yayınlanan İkbâl imzalı mektup ise aile ve kadın arasında bağ kurmuştur. Ona göre aile içindeki saadet öncelikle ev içerisindeki düzen için önem arz etmektedir, ev içerisindeki düzen sağlanırsa külfet ortadan kalkmakta ve huzurlu bir yaşam sürme imkanı doğmaktadır. İkbâl Hanım, mutlu aile ve huzuru olmayan ailenin tanımlamasını şu şekilde yapmıştır:

“Bahtiyar o ailedir ki: arayış-i cihana kapılmayarak kanaatkarane yani mesudane bir surette ömür geçirirler. Aile muhabbetini her türlü zevk ve saadete tercih ederler. Betbaht o ailedir ki: humarına değmeyen muvakkat bir neşve, adi bir zinet, lüzumsuz bir külfet için hanümansız bir takım halata sebebiyyet verirler de hem şeytanı hem düşmanı sevindirirler. Dünyada betnam, ukdeba duzah makam olurlar.” (Hanımlara Mahsus Gazete, sayı 7, sayfa 5)

Alıntıdan da anlaşılacağı üzere aile içerisinde huzurun önemi vurgulamaktadır. Şayet aile huzurlu olursa mutluluk bu huzurun sonunda doğacaktır şayet aile bu huzuru bulamazsa, aile birbirine külfet olur ve o aile mutluluğu bulmakta zorlanır. Ona göre huzur, külfeti ortadan kaldırmaktadır. Buna ek olarak saadeti ve huzur aile içinde araması ve onunla özdeş kılması aile kavramına verdiği önemi ortaya koymaktadır.

Mektuplar analiz edildiğinde, Osmanlı Kadını için aile kavramı sırt dönülen ve yok sayılan bir yapıdan çok uzakta olduğu görülmüştür. Aile içerisinde kadın kendi gücünü ortaya çıkarmaya çalışmaktadır. Kadının kendinde gördüğü en kritik güç ise çocukları yetiştirebilme kabiliyetinin annelik üzerinden kendisinde olmasıdır. Yetiştirdiği çocuklarla kadın toplumsal paradigmalardan değişeceğine ve geleceğinin kendi çizdiği yolla çizileceğini düşünmektedir. Bu sebeple çocuk cevher olarak görülmüş ve kadınların fikirleri ile çerçevesi arzulanmıştır. Kadının ev içerisinde yansıyan bu tutumu De Certau'nun *habitus* kavramını akla getirmektedir. Kadınlar kendi toplumsal yerlerini, gündelik yaşamlarını ve geleceklerini belirledikleri yolu evlerinin içerisinde yani *habitus*'unda meydana getirmektedir. Habitus kadın için dogma mekan olan evin temsilidir. Ancak habitus içerisinde yapılan stratejiler gündelik yaşam içerisinde süregelen alışkanlıkları sekteye uğratmaktadır. Kadınların habitus içerisinde yaptıkları strateji çocukları yetiştirme gücünü ele almalarıdır. De Certau, habitus içinde yapılan bu stratejiler habitusu dönüştürmekte ve “bilgin cehalet” adını verdiği kavramı ortaya çıkarmaktadır. Bilgin cehalet kavramı, öznelerin yaptıklarının sandıklarından daha fazla etkiye sahip olması anlamına gelmektedir. Tıpkı kadınların yaptıklarını düşündüklerinden daha fazlasının önünü açmaya çalıştıkları gibi. Ev içerisinde hapsedilen kadın yaşadığı duvarları değiştirirken yaptığı stratejinin farkına tam olarak varmamıştır. Bu nedenle

çocuk yetiştirmenin kadına verilen bir yük olmadığını düşünerek söz konusu rolü dönüştürmüş ve kendi yaşamını belirlemiştir. Böylece gündelik belki de tam ortasında aile hayatı içerisinde ataerkil düzenin ortaya koyduğu sınırları gündelik içerisinde eritmiştir.

Bugün aile içerisinde kadının bakım emeği yükü ve ataerkil baskı unsuru olarak tartışılan toplumsal cinsiyet rollerinin tartışılabilme imkanı belki de o zaman kadınların gündelik yaşamlarında önerdiği bu küçük stratejilere bağlıdır. Bu nedendir ki gündelik ile yapılan mücadeleler kadınların hayatlarında önemli bir yer edinmektedir. Çünkü gündeliğin yönünün değişmesi kadınların özgürleşmesinin ve içinde bulunduğu duvarları yıkmasının önünü açmaktadır.

4.1.4. Kamusal Alanda Kadın: Çalışma Hayatı

Osmanlı Devleti'nde kadınların çalışma yaşamlarına katılması modernleşme ve Birinci Dünya Savaşı dönemlerinde başlamış olsa bile o sürece kadar bir tarım toplumu olan Osmanlı'da kadınlar gündüzleri tarlada çalışmanın yanı sıra ev işleriyle de ilgilenmekteydiler (Çakır, 2011, 343). Ancak bu döngüde ekonomik bir özgürlükten bahsedilmesi mümkün değildir, çünkü kadına biçilen roller çerçevesinde yapılan iş ücretiz ev içi emeğe dönüşmektedir. Kadınların kamusal alana çıkarak para kazandıkları işler özellikle modernleşme sürecinde hız kazanmıştır. Kadınlar, tarımdan sonra sanayi kollarında da işçi olarak çalışmaya başlamıştır. Çalışma hayatına dahil olan kadınlar ekonomik bağımsızlıklarını da kazanmaya böylece başlamışlardır.

Çalışma yaşamı, Osmanlı kadının kamusal alana çıktığı, kamusal alanda etkinleştiği ve kendi alanını yarattığı alandır. Ancak söz konusu kamusal alan, özel alandan bağımsız değildir. Kadınların çalıştığı alanlar özel alanların yansımasıdır. Başka bir ifadeyle kadınlar kendi yaşamlarına dair sorunlarını çalışma hayatlarında da ifade etmekten kaçınmamışlar.

Bu durumun en büyük örneği, derginin kendisi olmuştur. Dergi kadınların çalıştığı, kadınların kendilerine dair olanları aktarırken çalıştıkları dergi aracılığıyla yapmışlardır. Örneğin derginin 1. sayısında Nigar Hanım imzalı mektupta;

“...İntişarı mukarrer bulunan gazeteleri gibi her tarafça rağbet göreceğinde tereddüt etmediğim bir cerideye muharrire sıfatıyla en evvel bu acize intihab buyurulmuş olmasına ne kadar teşekkür etsem azdır!” diyerek yazar kadrosunda çalışmaktan mutluluk duyacağını ifade etmiştir. Derginin yazın ekibinde yer alan Nigar Hanım, savunduğu kadın haklarını ve değerlerini, kadının toplumsal yerine dair tartışmalarını çatısı altında bulunduğu dergi üzerinden sesini yükselterek kamusal alanda tartışma imkanını yaratmıştır. Kamusal alanda tartışabilmesinin önünü açan temel unsur ise çalışma hayatına dahil olmasıdır. Bu bağlamda çalışma hayatına giriş kadınların kendilerini ifade edecekleri, kendilerine dair dile getirmek istedikleri arzularını, sorunları, şikayetleri kamusal alana taşımalarının önünü açacakları bir mecra olarak görülmektedir. Ancak Nigar Hanım özelinde derginin yazın ekibinin, kadınların çalışmasıyla ilgili genel düşüncesi öncelikle kadınların ev işlerini ve aile hayatlarını bırakmadan, oradan vakit eksiltmeden çalışmalarını yönündedir. Nigar Hanım, dergide çalışmaya başlayarak kamusal alanla tanışmış olmasına karşın, yayınladığı makalelerde kadınların asıl önemli vazifelerinin evlerinin ve ailelerinin olduğunu vurgulamaktadır. Ancak bu durum bir ikilemden çok içinde bulunulan konjonktürün yansımasıdır. Daha önce ifade edilen ideal kadın tanımlaması çalışma yaşamında da kendisini göstermiştir; geleneklerine sırt dönmeyen ancak kendisine toplumsal zeminde yer edinen, kendisini ifade eden kadın modeli. Özetle Nigar Hanım çalışmaya başlamanın mutluluğunu ifade etmiş, yazdığı yazılarla, şiirlerle kendi cinsine dair tartışmaları kimliğini ortaya koyarak tartışmıştır. Çalışma yaşamının kamusal alana açılan kapısı Nigar Hanım için dergide yazar olarak çalışmasından geçmiştir.

Derginin 7. sayısında yayınlanan Leyla imzalı bir mektupta ise derginin genç kızlara doğru yolu gösterdiğini ve nasihatlerde bulunduğunu söyleyerek derginin yazın kadrosunda olan kadınlar gibi dergide çalışmak istediğini ve genç kızlara yol göstermek istediğini belirtmiştir. Ancak bu görevden mahrum olduğunun vurgusunu yapmıştır. Geleneksel Osmanlı toplumu içerisinde kadınların çalışma isteklerini dile getiriyor

olması karşılık bulamadığı için sözsözsel olarak ifade edilmesi kolay olmayan bir durum olmuştur. Ancak örnekte de görüldüğü gibi dergi aracılığıyla bir kadının çalışma isteğini dile getirmesi ve bu isteği kamusal bir mecrada dile getirme çabası her şeyden önce kadınların değiştiğinin ve bu değişimi toplumsal alanda da gösterdiğinin belirtisidir. Kadınlar Fatma Aliye'nin deyimiyle yıllarca evlerinde kafeslerin arkasına hapsolmuşlardır. Söz konusu hapis hayatından çıkış, kadınların kendileri için belirledikleri yollardan geçmiştir. Belirlenen yollardan birisi de kadınların çalışma hayatına girmeleri ve bu doğrultudaki istekleri olmuştur. Mektupta da çalışma istediğini dile getiren Leyla Hanım'ın isteği aslında kamusal alanda kendi fikirlerini beyan edebileceği bir alanı kendisine yaratma isteğidir. Kadınların kamusal alan deneyimleri kendilerinin toplumsal zeminde yer bulmalarının önünü açmaktadır.

Dergiye gelen bir başka mektup ise *Diş Tabibesi* imzalı Hevernik isimli gayrimüslim bir kadına aittir. Bu noktada mektup derginin çalışma hayatında kadınların konuma dair sıkıştığı ikilikten farklılık göstermiştir. Derginin kadınların çalışma yaşamlarına dair çizdiği çizgi toplumun kadına yüklediği roller etrafında belirlenmiştir. Örneğin kadının annelik rolüne uygun olarak öğretmenlik kadınlar için sunulan meslek gruplarından birisidir, kadınların ev içerisinde vakit geçirmek için işledikleri oylar kadınlara çalışma yaşantısında dokuma işlerine girmesinin yolunu belirlemiştir. Ancak söz konusu mektup, kadınlara farklı meslek gruplarının da varlığını belirterek Avrupa üzerinden örneklendirmektedir. Bununla birlikte mektupta, Avrupalı kadınlar ve Müslüman-Türk kadınlar arasında bir köprü olması gerektiğini her şeyden önce ortada bir kadınlık meselesi olduğunu ifade etmiştir. Kadınlar arasında dayanışma kurarak birbirlerine destek olması gerektiğini ve bu desteğin birbirlerini anlayarak yapmaları gerektiğini ifade etmiştir.

Mektupta kendisinin diş hekimi olduğunu ve Müslüman kadınların sağlık sorunları olsa bile erkek doktorlara gitmekten imtina ettiğini vurgulamıştır. Bunun temel sebebinin Müslüman kadınların yüzlerini erkeklere göstermek istememeleri olduğunu söylemiştir. Kadınların peçelerini çıkarmalarının soyunmalarına eşit olarak görüldüğü bir toplum yapısı içinde kadınların sağlık hakkının tam anlamıyla kullanamadığı bildiğini ama sağlığın da bir o kadar önemli olduğunu bilmelere gerektiğini söylemiştir. Bu

hassasiyetleri sebebiyle öncelikli temennisinin Müslüman kadınların da avukat, doktor olarak görmek olduğunu söylemiştir ve kadınların erkekler arasındaki bu duvar sebebiyle en azından kadın olduğu için sağlık konusunda Müslüman kadınlara yardım edeceğini şu şekilde ifade etmiştir:

“...erkek diş hekimlerine kerhen ve mecburen dişlerini tedavi ettirdiklerini ve eğer hemcinslerinden bir kadın veya kız dişçi olursa böyle bir diş tabibesinin bilhassa Müslüman hanımefendilerin mazhar-ı saabet ve himayeti olacağını Dersaadet’i iyi tanıyan bazı ahbablarımdan haber alarak Dersaadet’te temekkün ve icra-yı san’ata karar verdim...”

Kendisinin diş hekimi olduğunu ve kadınlara yardım etmek istediğini belirtirken bu haberin dergi aracılığıyla verilmesi derginin kamusal alan ve çalışma hayatı arasındaki geçişi yansıttığının bir göstergesi olmuştur. Kadınların kamusal alan deneyiminin de artmış ve kamusal alanda kadınlar yer edinmişlerdir. Ancak söz konusu kamusal alan özel alandan keskin bir çizgi ile ayrılmamıştır. Bunun temel göstergesi çalışan bir kadının, içinde yaşadığı toplumu düşünerek kadın doktor tercihlerinin onları daha rahat hissettireceği fikrini beyan etmesidir. Özel alan içerisinde kadınların erkeklerle iletişim halinde olmasının haram sayılması sonucunda kadınlar zorunda kalmadıkça belki de kalsalar bile erkek doktor tercih edilmemesidir. Özel alan sınırları içerisinde betimlenmiş bir durum kamusal alana geçerek kadınların sağlığını tehlikeye atmıştır. Kadın diş doktorunun bu durumu dile getirmesi ise kadınların kamusal deneyimleri yine kadınlar için kadınlar üzerinden şekillendiğini göstermektedir. Ancak bu döngü kamusal alan deneyimlerinin sınırlarının genişlemesinin de önünü açmaktadır. Örneğin mektupta kadınların farklı meslek gruplarına dahil olmasını ve erkeklerin bu konudaki endişesini şu şekilde dile getirmiştir:

“Kızdan kadından avukat, hakim, göz ve diş tabipleri Avrupa nisvanının himaye-i mahsuslarını kazanımları sayesinde erkek etibbayı düşündürmeye başlamışlardır.”

Kadınların çeşitli meslek gruplarına dahil olduğunu ve bu durumun erkekler tarafından düşündürücü olduğunu ifade ederek bu durumda şikayetçi olmadığını da vurgulamaktadır. Avrupalı kadınların elde ettiği kazanımları örnek göstererek zoru görünen durumların, kadınların mücadelesiyle aşılabileceğini vurgulamaktadır. Çalışma yaşamında kadın varlığının artması eve hapsolan kadının kamusal alanda etkinliğinin artmasının önünü açmakta ve kadının varlığının tanınmasının, kabullenilmesinin yolunu belirlemektedir. Erkekler tarafından görmezden gelinen yok sayılan kadınlar, erkek hakimiyetinin içerisine kendi cinsleriyle ve sınırları erkekler tarafından belirlenen özel-kamusal alan ayrımının eriterek var olmakta, erkekler tarafından kadın kimliğinin tanınmasını sağlamaktadırlar.

Mektup analizlerine bakıldığında çalışma hayatı, kadınların kamusal alana açılan bir kapısı ve evlerinin kapılarından adım atmalarını sağlayan mihenk taşlarından birisi olmuştur. Kamusal alan deneyimleri ise özel alan deneyimlerinden bağımsız ilerlememiştir. Örneğin kadınlara atfedilen anne rolü kamusal alanda öğretmenlik olarak karşılık bulmuştur ki bazı yazılarda, mektuplarda muallime imzasıyla yayınlanan yazılar da olmuştur. Çünkü çocuk yetiştirmenin karşılığını kamusal alana bu şekilde bağlanmıştır. Başka bir ifadeyle kadınların kamusal alan deneyimleri ataerki toplumsal yapının belirlediği özel-kamusal alan ayrımını alt üst etmiştir. Özel alandan kamusal alana adım atan kadınlar, evlerinin kapısını araladıkları anda kamusal-özel alan geçişini ve alanlara ait sınırların silinmesini mümkün kılmışlardır. Böylece özel alanın politik yapısı kadınların kamusal alan deneyimlerini de belirlemiştir. Bu durum kadınların gündelik yaşamını değiştirmiş ve dönüştürmüştür. Çünkü gündelik yaşam içerisinde deneyimlenen noktalara bir yenisini daha eklenmiştir.

Kadınların gündelik yaşam ve kamusal alan deneyimleri arasındaki ilişki kadının toplumsal tabanda varlıklarının tanınması ile ilgilidir. Bu noktada Stewart'ın gündelik yaşam tartışmasında yürüttüğü "tanınma" kavramı önem arz etmektedir. Ona göre tanıma varlığını kabul etmek anlamına gelmektedir. Kadınların yok sayıldığı, adının bile olmadığı bir toplumda, kadınların kamusal alanda varlığının tanınması, gündelik yaşamın olağan akışını kırarak var olan yapının döngüsünü kırmaktadır. Böylece gündelik yaşam

içerisinde olağanlaşmış ve kabul görmüş noktalar kadınların kamusal deneyimleriyle birlikte kırılmaktadır.

Ataerki yapının belirlediği kamusal alan sınırları, kadınların gündelik yaşamlarında yaşadıkları değişimlerle kırılmış ve kamusal alanda kadınlar tanınmış, varlıkları kabul görmüştür. Kabul görmek kelimesi, bir üstünlük ve lütuf anlamından çok sınırların kadınlar tarafından şekillendiğın bir göstergesidir. Bu noktada gündelik yaşam pratiklerinin kadının politığıne dönüştüğü ve ataerki ile verilen mücadelenin görünür hale geldiğı görölmektedir.

SONUÇ

Kişinin kendisini yazması, hayat hikayesini kayda geçirme isteği bireyin öznelliğini ele aldığı gösterir. Bu doğrultuda kadınların kendi öykülerini kendi dillerinden yazarak kayda geçmesi rasyonel birey kavramının toplumsal paradigma ve ideolojik yapıyla belirlendiğini ortaya çıkarmaktadır (Berktaş, 2010). Berktaş, cesur kadınların kendilerini yazmalarının kadın tarihine ışık tuttuğunu ifade etmiştir. Kadınların kendilerini yazması aynı zamanda kadın tarih yazımına katkı sunmakta ve tarihi ataerkin bakış açısından uzaklaştırmaktadır. Kadın tarih yazımı, kadınların belleklerini oluşturarak tarihin, dünyanın, yaşamın erkeklerden ibaret olmadığını, dolayısıyla kadınların erkek dünyasında erkek kurallarıyla yaşamak yerine kendi tarihlerinin ışığıyla yolunu aydınlatmaları gerektiğini göstermektedir. Bilimsel, nesnel ya da tarafsız olarak sunulan bilgilerin ve tarihin, Berktaş'ın da ifade ettiği gibi ataerkinin sınırları içerisinde gezinen ve kadını ikincilleştiren yapılar olduğu açıktır. Bu nedenle Woolf'un da söylediği gibi kadınların kendilerine ait bir odası olması gerekmektedir. Oda, ikinci plana atılan, toplumsal arenada söz sahibi olmasına izin verilmeyen kadınların eşitsizliklere karşı ses çıkarabilecekleri ve çıkarılan sesin yankı bulması için kendilerini ifade edebilecekleri alanlardır. Bununla birlikte kadınların içinde bulunduğu oda, gündelik yaşamın da kalbidir; sıradan, olağan olarak görülen olayların olduğu ancak bu sıradan olayların kırılma anlarının kadınlar tarafından yaratıldığı mekanlardır. Bu nedenle gündelik yaşam içerisindeki değişimler, kadınların hayatlarına etki etmiş ve kadın deneyimlerini tarihin yönünü değiştiren bir unsur olarak görmemizi sağlamıştır. Bu bağlamda kadınların deneyimlerini, kendilerine ait olan düşüncelerini yazması tarih yazıma katkı sunmasının önünü açmıştır. Bununla birlikte kadınların yazdıkları yazının dile getirilmesi ve kamusal alanda yankı bulması gerekmektedir. Bu nedenle tez çalışmada, kadın tarih yazımına katkı sağlamak amacıyla kadın deneyimlerine dair gündelik yaşam içerisinde kişisel ve kolektif deneyim temel alınarak Hanımlara Mahsus Gazete'ye gelen mektuplar bağlamında ele alınmaktadır. Kadınların kendi kalemleriyle kendilerini ifade etmesi ve geçmiş ile gelecek arasında köprü görevi görmesi mektup çalışmasının yapılma sebebini güçlendirmiştir.

Hanımlara Mahsus Gazete'nin tez çalışması için seçilmiş olmasında, derginin üç özelliği ön plana çıkmıştır; yayın hayatının sürekli ve uzun olması, yönetici kadrosunun

ve yazarlarının kadınlardan oluşması ve dergiye okuyuculardan mektuplar kabul edilmesidir.

Tez çalışmanın ana sorusu, Osmanlı modernleşme dönemi sürecinde kadınların kendilerini, özellikle gündelik yaşam içindeki konumlarını nasıl gördükleri ve bunu kadın dergileri üzerinden nasıl yansıttıklarıdır. Sorunun sorulmasındaki temel amaç kadın tarihi çalışmalarına katkı sağlamaktır. Kadın tarihi çalışmalarına Osmanlı Kadın Hareketi bağlamında Hanımlara Mahsus Gazete'ye gelen mektuplarla gündelik yaşam üzerinden kadın deneyimlerini analiz etmektir.

Bu amaç doğrultusunda, özellikle okuyucu olan kadınların kişisel deneyimlerinin ve gündelik hayatlarına dair önceliklerini içereceği düşünüldüğünden bu dergiye yazılan ve yayınlanan mektuplara odaklanılmıştır. Dergiye gelen mektuplar aracılığıyla kadınların gündelik yaşam içinde kadın deneyimlerini kadın gözüyle analiz etmenin anlamlı olacağı düşünülmüştür.

Dergi analizi için öncelikle derginin sayılarına sıralı bir şekilde ulaşmaya çalışıldı. İlk araştırmayı Milli Kütüphanenin dijital kütüphanesi üzerinden gerçekleştirdim ancak yeterli sayıda dergiye ulaşamadım. Milli Kütüphane üzerinden on beş sayıya ulaşabildim ve bu veri toplanması için yeterli bir sayı olmadığı ve on beş sayı ile genelleme yapmanın mümkün olamayacağı kanaatine varıldı. Sonrasında İSAM (Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi) ile iletişime geçtim ve onların yönlendirmesiyle İBB'nin Atatürk Kitaplığı sitesinden derginin ilk yüz sayısına sıralı bir şekilde ulaşıldı. Milli Kütüphaneden aldığım sayılardan üç tanesi ve Hanımlara Mahsus Gazete Seçki eserinde yer alan mektupların tamamı ilk yüz sayının içinde olan sayılardı, böylece toplamda yüz on iki sayıya ulaşılmış oldu.

İncelenen sayılar kapsamında dergiye ilk yüz sayıda 68, Milli Kütüphane kaynaklarından ulaşılan sayılar içinde de 5 adet olmak üzere toplamda 73 adet mektuba ulaşılmıştır. Bunlardan 3 tanesi şiir biçimde yazılmış diğer mektuplar düz yazı şeklinde Gazete'deki yerini almıştır. Mektuplar analiz edildiğinde öne çıkan konular değişen toplumsal koşullarda kadın kimliğinin değişerek ideal kadın kimliğine dair yapılan

tartışmalar, kadınların eğitim hakkı, çalışma hakkı ve ailede kadının konumuna dair yapılan tartışmalardır.

Dergiye gelen mektuplar analiz edildiğinde kadınların kendilerine, gündelik yaşamlarına dair tartışmalardan uzak olmadığını görülmektedir. Derginin temelde kadınlar için önemi, kadınlara kendilerini iyi hissettirmesidir. Çünkü kadınlar ilk defa dinlendiklerini, bunu paylaşabileceklerini ve yazı yazdıkça aslında yalnız olmadıklarını görmüşlerdir. Hepsinin sorunlarının birbirine benzer olduklarını, benzemese bile kadınların onlara destek verdiklerini görmüşlerdir. Böylece kadınlar kendilerini bir paydanın içine dahil edebilmişlerdir. Mektupların sınıflandırılmaya müsait olmasının sebebi de kadınların ortak paydada buluşabilecekleri temel sorunlara sahip olmalarından ileri gelmektedir. Seslerini yükselttikleri başlıca konular; ideal kadın kimliği nasıl olmalı sorusu, eğitim ve çalışma haklarına sahip olma isteği ve aile ve çocuk yaşantısı içinde kendilerine biçtikleri rollerdir.

İdeal kadın kimliği, geleneksel ve modern kadın arasına sıkışmış, eskinin değerlerine sırt dönemeyen ancak geleneksel toplum yapısını da tamamen kabullenmeyen bir kadın kimliği ortaya çıkarmıştır. Bu durum Osmanlı'nın içinde bulunduğu siyasal ve toplumsal dönüşümün de yansımasıdır. Kadınların arada kalmışlık hissi yazdıkları mektuplarda, yazılarda görülmektedir. Bir yandan yeni haklar talep ederken bir yandan da yetiştikleri topluma tamamen sırt dönememişlerdir. Bu ikilik mektupların genel çerçevesini oluşturmaktadır. Kadınlar hem kadınlık rollerini tamamen reddetmemiş hem de eğitim, çalışma gibi geleneksel Osmanlı kadının toplumsal konumundan çok uzakta hakları talep ederek kamusal mecrada ses yükseltmişlerdir. Kendilerini eski kadın kimliğinden koparmanın temel yolunu özellikle eğitim hakkı talebinde bulmuşlardır. Eğitim kadınların yaşamlarını yeniden biçimlendiren ve onları karanlıktan aydınlığa çıkaracak bir yol olarak görülmüştür. Kendi yaşamlarının çekirdeğini, sınırlarını belirleme isteği kadınların eğitim hakkı talebinde vücut bulmuştur. Eğitim alan kadınların, toplumsal alanda kendilerine yer bulacakları ve toplumsal gelişimin gerçekleşmesini sağlayacakları düşüncesi dönemin ve derginin genel havasına yansımıştır. Eğitim, kadınlar için kendilerini ifade etmelerinin bir yolu olmuştur. Eğitim hakkının, çalışma hayatına girme hakkı, toplumsal zeminde söz sahibi olma hakkı, aile

birliğinde varlığının güçlendirilmesi gibi unsurların da beraberinde geleceği vurgulanmıştır. Eğitimli kadınlar çalışma yaşamına dahil olarak kamusal mecrada yer edinmeye başlamışlardır. Çalışma hayatı, kadınların kamusal alana açtığı kapıdır. Evlerinden çıkarak ataerkinin sınırlarını ihlal etmenin yolu kadının çalışma hayatına girişi ile başlamaktadır. Çünkü erkeklerin özel ve kamusal olarak ayırdığı alanlar, kadının kamusala dahil olması ile iç içe geçmiştir. Kadına toplumsal anlamda yüklenen her rol, kadınların çalışma hayatına dahil olmuş ve o role göre işler kadınlarla bütünleştirilmiştir. Başka bir ifade ile kadınların çalışma yaşantısı, özel alan ve kamusal alan arasındaki sınırları ortadan kaldırmıştır. Çünkü kadınlar, evden çıkarken evin kapısını tam olarak kapatmamışlar ve o sınırı belirlememişlerdir. Evdeki işlerini çalışma yaşantılarına da taşımışlardır. Örneğin kadının aile içerisindeki görevleri çalışma yaşantısı ile harmanlanmıştır; çocuk yetiştirme görevi, çalışma yaşantılarına öğretmen olarak dahil olmasının önünü açmıştır. Kadınların kendi deneyimlerine dair yazdıkları bir başka konu da böylece ortaya çıkmaktadır; aile hayatı. Mektup analizlerinde kadınlar çocuk yetiştirmeyi bir görev ve rolden daha çok bir güç olarak görmüşlerdir. Onlara göre, çocuklar kendilerinin verecekleri eğitimle arzu ettikleri toplumsal yapıya kavuşacaktırlar. Çünkü çocuklar kadınların verdiği terbiye ve eğitimle büyüyecekler ve onların zihnindeki toplumda söz sahibi olarak toplumu değiştirecekler. Özellikle ideal kadın kimliğinin oluşmasında kız çocuklarına nasihatler vermişler ve kendilerinin açtığı yolu ilerletmelerini istemişlerdir. Özetle kadınlar çocuklarını ellerinde bulunan bir güç olarak görmüşlerdir.

Sonuç olarak kadınların hak ve taleplerini dile getirdikleri dergilerden biri olan Hanımlara Mahsus Gazete, kadınların kendilerini ifade edebilecekleri ve kendi yaşamlarına dair deneyimlerini paylaşabilecekleri bir mecra olmuştur. Kadınlar dergi etrafında toplanarak ortak sorunlarını, hak ve taleplerini dergi üzerinden kamusal alanda tartışma imkanı bulmuşlardır. Böylece dergi, Osmanlı Kadın Hareketinin başlangıç noktalarından birisi olmuştur. Osmanlı Kadın Hareketinin kitleleşmesi de aynı şekilde dergiler ve dernekler etrafında birleşen kadınlar aracılığıyla olmuştur. Çünkü kitlesel hareket temelde aynı doğrultudaki hak ve talepleri bir arada ve yüksek sesle ifade etmektir. Sesin yüksekliği ise kadınların içinde bulunduğu kültüre göre değişen bir unsurdur. Bu bağlamda Süfraj hareketi gibi daha militarist hareketlerle Osmanlı Kadın

Hareketi kıyaslanmamalıdır çünkü söz konusu kıyas oryantalist bir bakış açısının sonucudur. Osmanlı Kadınının kitlesel olarak hareket etmesinin temel örneklerinden biri dergiye gelen mektuplardır. Mektuplar kadınların gündelik yaşamlarına ait dile getirmek istedikleri düşüncelerini ve deneyimlerini dile getirdikleri mecra olmuştur. Bu durum derginin bir özelliğini daha ortaya koymuştur. Dergi kadınlar için bir katarsis alanı olmuştur. Bu bağlamda dergi kadınların kendilerinin dinlendiği ve sözlerinin değer gördüğü bir mecra olmuştur. Başka bir ifadeyle dergi, kadınlara kendi varoluşlarını ve değerini hatırlatmıştır. Mektuplarda genel olarak edilen teşekkür bu hissiyatın karşılığı olmuştur.

Mektup analizleriyle birlikte kadınların kendi yaşamlarına ait sorunlarını, şikayetlerini, isteklerini ve taleplerini kalemleriyle dile getirdikleri görülmektedir. Söz konusu talepler, sorunlar ise kadınların gündelik yaşamının içerisinde yer almaktadır. Böylece kadınların gündelik yaşamı politik bir unsur haline gelmektedir. İkinci dalga feminist hareketin söylemlerinden biri olan “özel olan politiktir.” cümlesinin zamansızlaştığı ve kadının olduğu her alanın politik olduğu mektuplarda işlenen ve politikleşen konularda da gün yüzüne çıkmıştır. Çünkü kadınlara ait olan her nokta özel alan ve kamusal alanın birbirine karıştığı, ataerkinin çizdiği keskin sınırlardan çıkan bir an olarak karşımıza çıkmaktadır. Mektuplarda tartışılan ideal kadın kimliği tartışmalarından çalışma, eğitim hakları ve aile hayatına kadar her alan birbiriyle bağlantılı ve bir bütün olarak kadınların gündeliğinin merkezine yerleşmiştir. Kadınların yaşamlarının politikleşmesi kamusal alanla deneyimlerinin ve buna ilişkin özlem ve taleplerinin artarak devam etmesi ve kamusal deneyimlerinin aslında özel alanlarında yaşadıklarıyla biçimlenmesidir. Özetle mektuplar bizlere kadınların kitlesel olarak hareket ettiğini ve gündelik yaşamlarının politik bir alan olduğunu ve eğitilmiş kadınların öncü olduğu kadın hareketinin tabanda da yankı bulduğunu ve hareketliliğe yol açtığını göstermiştir. Başka bir ifadeyle bu zamana kadar düşünmediği konuşmadığı iddia edilen kadınların kendilerine fırsat yaratarak seslerini yükselttikleri ve kitlesel olarak hareket ettikleri sonucuna varılmıştır. Tıpkı Einspahr’ın da ifade ettiği gibi kadınlar tarih boyunca düşünmüş, kendilerini ifade etmiş, etmelerine engel olunduğunda da kendilerini ifade edebilecekleri alanlar yaratmışlardır. Tam da bu sebeple “aydınlanmacı” olarak sınıflandırılan erkeklere teşekkür etmenin anlamsız olduğu ortaya çıkmıştır (Einspahr, 2013). Geçmişten geleceğe kadınların

yürüdüğü yolu aydınlatan kişilerin yine kadınlardan başkası olmadığı sonucuna varılmıştır.

KAYNAKÇA

- Adak, H. (2007). Suffragettes of the Empire, Daughters of the Republic: Women Auto/Biographers Narrate National History (1918-1935). *New Perspectives on Turkey*, 36, 27-51.
- Agamben, G., (2013). *Kutsal İnsan; Egemen, İktidar ve Çıplak Hayat*. (çev. İsmail Türkmen). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Akbaş, S. (2015). Geçmişten Günümüze Türk Sanatında Kadının Trajedisinin Betimlenmesi. Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Plastik Sanatlar Anasanat Dalı, Kocaeli.
- Akbulut, İ. (2019). Tanzimat Dönemi Türkçe Tiyatro Metinlerinde Kadın Karakterler. İstanbul Aydın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tiyatro Yönetmenliği Anasanat Dalı, İstanbul.
- Akçay, K. (2020). Osmanlı Modernleşmesinde Kadının Denetlenme Sorunu (1839-1908). İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Bolu.
- Akkoç, Özdemir, Ö. (2019). Osmanlı'da Kadın Hareketi ve Milliyetçi İdeolojinin Kesişimleri: Kadınlar Dünyası. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı, Ankara.
- Alver, D. (2017). Türkiye'de Yapılan Kadın Haklarıyla İlgili İki Araştırmanın Feminist Metodoloji Açısında İncelenmesi. *Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı*, Ankara.
- Amin, C. M., Fortna, B. C. & Frierson, E. (2006). *The Modern Middle East*. US:Oxford University Press.
- Arı, A. (2004). Hanımlara Mahsus Gazete (201-300) Tahlili Fihrist/ İnceleme/ Seçilmiş Metinler. Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Orta Öğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı, Erzurum.

- Aşa, E., (1989). *1928'e Kadar Türk Kadın Mecmuaları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeni Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, İstanbul.
- Atal, T. M. (2015). *Sanatsal İmgenin Hareketli Dijital İmgeye Dönüşüm Sürecinde İzleyiciyle etkileşimi*. (Sanatta Yeterlilik Tezi). Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Resim Anasanat Dalı, İstanbul.
- Atlı, C. (2019). *Circassian Nationalism in the Writings of Hayriye Melek Tunç*. Sabancı Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Aydınör, F. (2006). *Tanzimat Döneminde (1839-1876) Kadın Yaşamındaki Modernleşme*. Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yakınçağ Anabilim Dalı, Eskişehir.
- Aygül, C. (2010). *Change in the Status of Turkish Women During the Ottoman Modernization and Self-Evaluation of Women in Kadınlar Dünyası of 1913*. Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Ankara.
- Aygün, E. (2019). *The Ottoman Empire in 1908-1913 and Ottoman Women as Seen Through the Eyes of Two Journalists, Russian Ariadna Tyrkova – Williams and British Grace Ellison*. Bilgi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, İstanbul.
- Aygün, Yazıcı, E. (2013). *Tanin'e Göre Balkan Savaşları'nda Yaşanan Mezalim ve Osmanlı Kadınlarının Faaliyetleri*. Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Trabzon.
- Aykol, H.(2015). *Aykırı Kadınlar; Osmanlı'dan Günümüze Devrimci Kadın Portreleri*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları
- Baysal, G.(2010). *Feminizm Tarihine Kısa Bir Bakış* <http://bianet.org/bianet/kadin/120487-feminizm-tarihine-kisa-bir-bakis>
- Baş, E. (2006). *Arşiv Belgelerinden Hareketle XVIII. YY Osmanlı Toplum Hayatında Kadın*. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlahiyat Anabilim Dalı, İstanbul.

- Bayer, F. (2010). Osmanlı Kadının Giyim Kuşamı (Tanzimattan Meşrutiyete). Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Kayseri.
- Benjamin, W. (2002). *Pasajlar*. (Çev. Ahmet Cemal). İstanbul: YKY Yayınları.
- Berger, P. & Luckmann, T. (1991). *The Social Construction of Reality*. London: Penguin Press.
- Berger, R. (2015). Now I See It, Now I Don't: Researcher's Position and Reflexivity in Qualitative Research. *Qualitative Research*, 15(2), 219-234.
- Berktaş, F. (2015). *Tarihin Cinsiyeti*. İstanbul: Metis Yayınları
- Berktaş, F. (2016). Tektanrılı Dinler Karşısında Kadın; Hıristiyanlık ve İslamiyette Kadının Statüsüne Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım. İstanbul: Metis Yayınları
- Bilal, M. ve Ekmekçiöğlü, L. (2010). Bir Adalet Feryadı; Osmanlı'dan Türkiye'ye Beş Ermeni Feminist Yazar 1862-1933. İstanbul: Aras Yayıncılık
- Bora, T. (2017). *Cereyanlar; Türkiye'de Siyasal İdeolojiler*. İstanbul: İletişim Yayınları
- Bozkurt, A. (2006). The Issue of Education in Ottoman Women's Periodicals (1869-1895). Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, İstanbul.
- Bryman, A. (2012). *Social Research Methods*. NY: Oxford University Press Inc.
- Buturovic, A. & Schick İ. C. (2007). *Women in the Ottoman Balkans Gender, Culture and History*. London: I. B. Tauris.
- Büyükkarcı Yılmaz, F. & Gençtürk Demircioğlü, T. (haz.), (2009). *Kadınlar Dünyası (1913 1921) Yeni Harflerle; [Cilt 1], 1-50*. İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı.

- Büyükkarcı Yılmaz, F. & Gençtürk Demircioğlu, T. (haz.), (2009). *Kadınlar Dünyası (1913 1921) Yeni Harflerle; [Cilt 2], 51-100*. İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı.
- Canbaz, F. (2005). *Fatma Aliye Hanım'ın Romanlarında Kadın Sorunu*. Bilkent Üniversitesi, Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Edebiyatı Bölümü, Ankara.
- Certeau, M., (2008). *Gündelik Hayatın Keşfi – I.* (çev. Lale Arslan Özcan). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Certeau, M., Giard, L. & Mayol, P., (2009). *Gündelik Hayatın Keşfi – II.* (çev. Çağrı Eroğlu & Erkan Ataçay). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları
- Çakır, S. (2011). *Osmanlı Kadın Hareketi*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Çakır, S. (2015). *20. YY. Başlarında Osmanlı Sosyal Ekonomik Hayatında Kadın Cemiyetleri; Osmanlı Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti Örneği*. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, İstanbul.
- Çakır, S., (2011). *Osmanlı Kadın Hareketi*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Çakmak, D., (2015). *İngiliz Kadın Seyyahlar Harvey ve Garnett'e Göre Osmanlı'da Gündelik Hayat*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Batı Dilleri ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Isparta.
- Çelik, S. (2005). *Sosyo-Ekonomik Açından Osmanlı Kadını (1800-1850)*. Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Sivas.
- Çetintaş, A. (2016). *Women and Family in Istanbul Through the Eyes of European Travellers and Ambassadors in the 16th and 17th Century*. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, İstanbul.

- Çiçekler, M. & Andı, F. (haz.), (2009). *Hanımlara Mahsus Gazete (1895-1908) Yeni Harflerle*. İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı.
- Çolak, B. (2002). Portraits of Women in the Late Nineteenth Century Ottoman Empire From the Pen of Ahmed Mithad Efendi. Bilkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Ankara.
- Çon, E. (2007). A Decollete Journal for the Ottoman Turkish Women: “Süs” (16 June 1339 (1923) - 26 July 1340 (1924)). Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, İstanbul.
- Çopur, G. (2018). Osmanlı Devleti’nde İkinci Meşrutiyet Dönemi Kadınları Çalıştırma Cemiyetleri (1908-1923). Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Eskişehir.
- Çulhaoğlu, G. F. (2009). Osmanlı Şiirinde Kadın Şairin Poetikası: Leyla Hanım. Bilkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Edebiyatı Bölümü, Ankara.
- Demir, M. (2017). Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Kadın Eğitiminde Biçki Dikişin Yeri (1908-1952). Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Sakarya.
- Demir, T. E. (2015). Osmanlı Dönemi Kadın Giyim Kuşamında Avrupa Etkileri. Marmara Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Geleneksel Türk Sanatları Anasanat Dalı, İstanbul.
- Demirdirek, A. (2011). *Osmanlı Kadınlarının Hayat Hakkı Arayışının Bir Hikayesi*. İstanbul: Ayizi Yayınları.
- Demirel, Ö. (2020). 19. Yüzyılda Osmanlı Basınında Kadının Temsili: Hanımlara Mahsus Gazete Üzerinden Bir Değerlendirme. *Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazetecilik Anabilim Dalı*, İstanbul.

- Dişbudak, M. (2008). Türk Kadınlar Birliği. Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir.
- Dişbudak, M. (2008). Türk Kadınlar Birliği. Yüksek Lisans Tezi(Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü)
- Doğan, G. (2020). Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Kadın Hakları ve Kadına Yönelik Şiddetin Osmanlı Basınına Yansıması. Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Gaziantep.
- Doğan, S. (2010). Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Aydın Kadınlar Şair ve Yazarlar (1850-1950). Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Gaziantep.
- Doğrusadık, Z. (2018). Fatma Aliye'nin Son Dönem Osmanlı Toplumundaki Kadın Görüşleri. Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, İstanbul.
- Einspahr, J. (2013). The History of Political Thought and the Category Woman. *Political Theory* 41(3), 499–504. DOI: 10.1177/0090591713477355
- Ekrem, S. (2017). Osmanlı Modernleşmesi Bağlamında Kadın Algısı (Demet ve Genç Kadın Dergileri Örneğinde). Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Bursa.
- Enis Zeren, A. (2012). Everyday Lives of Ottoman Women: Hanımlara Mahsûs Gazete (Newspaper for Ladies) (1895-1908). Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, İstanbul.
- Erdoğdu, Çamlıdere, R. (2019). Sahne Sanatlarında Kadınlar: Müslüman Dindar Kadınların Deneyimleri. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı, İstanbul.

- Ergin, N., B., (2018). Sıradan İnsanların Gündelik Sanatları: De Certeau ve Gündelik Hayat. Ali Esgin ve Güney Çeğin (ed.). *Gündelik Hayat Sosyolojisi; Temelar, Sorunsallar ve Güzergahlar* içinde (s. 343-370). Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Erman, T. & Hatiboğlu, B. (2017). Rendering responsible, provoking desire: women and home in squatter/slum renewal projects in the Turkish context. *Gender, Place & Culture*, 24:9, 1283-1302, DOI: 10.1080/0966369X.2017.1382448.
- Eroğlu, D. (2015). Cumhuriyet Döneminde Sembolik Şiddetin Kurumsallaşması: Erken Cumhuriyet Dönemi Gazetelerinde Kadın Tasavvuru. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı, Ankara.
- Esgin, A. & Çeğin, G. (ed.). *Gündelik Hayat Sosyolojisi; Temelar, Sorunsallar ve Güzergahlar*. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Faroqhi, S., (2002). *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam; Ortaçağdan Yirminci Yüzyıla*. (çev. Elif Kılıç). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Felski, R. (2000). *Doing Time: Feminist Theory and Postmodern Culture*. NYU Press, ProQuest Ebook Central, <http://ebookcentral.proquest.com/lib/warw/detail.action?docID=865460>.
- Friedan, B. (1997). *Feminine Mystique*. NY: W.W. Norton & Company.
- Frierson, E. (1995). "Unimagined Communities: Educational reform and civic identity among late-Ottoman women", *Critical Matrix* 9:2, Fall 1995, pages 57-92.
- Frierson, E. (1996). *Unimagined Communities: State, Press and Gender in the Hamidian Era*. Princeton University, Doctorate of Philosophy, Near East Studies, NJ.
- Frierson, E. (2000). *Mirrors Out Mirrors In: Domestication and Rejection of the Foreign in Late Ottoman Women's Magazines (1875-1908)*. Women, Patronage, and Self-Representation in Islamic Societies. Dede Fairchild Ruggles (Ed.), 177-204. SUNY Press.

- Goodwin, G. (2007). *The Private World of Ottoman Women*. London: Saqi Books.
- Göker, G. (2014). *Osmanlı Karikatürlerinde Kadın (1872-1922)*. Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Trabzon.
- Gürbüz H. (2001). *Hanımlara Mahsus Gazete*. Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Erzurum.
- Harmandar, S. (2019). *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Yeme-İçme Mekanları*. Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Erzurum.
- Hatipoğlu, B. (2010). *Cumhuriyet Projesinin Cumhuriyet Kadınına İnşası*. Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Kütahya.
- Hesse-Biber, S. N & Leavy, P. L. (2007). *Feminist Research Practice*. USA: Sage Publications.
- Highmore, B. (2002). *Everyday Life and Cultural Theory*. London & NY: Routledge Press.
- Highmore, B. (2002). *The Everyday Life Reader*. London & NY: Routledge Press.
- Highmore, B. (2011). *Ordinary Lives: Studies in the Everyday*. London & NY: Routledge Press.
- Hilooğlu, C. (2016). *Kadınlık Dergisinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (1914)*. Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Hatay.
- Işın, E., (1995). *İstanbul'da Gündelik Hayat; İnsan, Kültür ve Mekan İlişkileri Üzerine Toplumsal Tarih Denemeleri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- İhniöğlu, Y.(2011). *Feminizm Tartışmaları*. İstanbul Amargi Feminizm Tartışmaları (s.41-54). İstanbul: Amargi Yayınevi

İnternet Adresleri

- İşat, C. (2006). Türk Kadınlar Birliğinde Devlet ve Sınıf İlişkileri. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı, Ankara.
- Kandiyoti, D. (2013). Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler. İstanbul: Metis Yayınları.
- Karabacak, M. (2009). Cumhuriyet'in İlk Beş Yılında Kadın Dergileri; Bir Değişimin Kadınca Hikayesi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Samsun.
- Karaca, M. (2019). Türkiye Cumhuriyeti Tarihinde Kadınların Demokrasiye Katılım Süreci ve 1935-1950 Genel Seçimlerinde Meclise Giren Kadın Milletvekillerinin Faaliyetleri. Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Kütahya.
- Karadağ, Eker, Ş. (2011). II. Meşrutiyet Döneminde Kadın Dernekleri. Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Çanakkale.
- Kaya, G. (2009). II. Meşrutiyet Dönemi Demokratları: Osmanlı Demokrat Fırkası (Fıkra-i İbad). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Ankara
- Kılıç, N. (2014). Osmanlı Kadın Dergilerinde Bir Örnek: Mürüvvet. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazetecilik Anabilim Dalı, Ankara.
- Kırca Schroeder, S., (2007). *Popüler Feminizm; Türkiye ve Britanya'da Kadın Dergileri*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Kırkpınar, L. (1998). Türkiye'de Toplumsal Değişme ve Kadın. Doktora Tezi (Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü)
- Kırkpınar, L. (1998). Türkiye'de Toplumsal Değişme ve Kadın. Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İzmir.

- Koca, E. & Dağlar, G. (2017). Politik Olayların Kadın Modasına Tematik Yansımaları Üzerine Bir Analiz. *İdil Dergisi*, 6(29), 349-366. DOI: 10.7816/idil-06-29-07.
- Köksal D. & Falierou, A. (2013) (ed.). *A Social History of Late Ottoman Women*. Leiden-Boston: Brill.
- Köse, H., (2018). Yaban Bilinç ya da Lefebvre'e Göre Gündelik Hayat. Ali Esgin ve Güney Çeğin (ed.). *Gündelik Hayat Sosyolojisi; Temelar, Sorunsallar ve Güzergahlar* içinde (s. 343-370). Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Kurt, F. (2020). *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Osmanlı Kadın Modernleşmesi*. Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih ve Medeniyet Araştırmaları Anabilim Dalı, İstanbul.
- Kutlar, M. (2008). *Ulviye Mevlan: Yaşamı ve Düşünceleri*. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı, Ankara.
- Lefebvre, H., (2007). *Modern Dünyada Gündelik Hayat*. (çev. Işın Gürbüz). İstanbul: Metis Yayınları.
- Lefebvre, H., (2012). *Gündelik Hayatın Eleştirisi I*. (çev. Işık Erdüğü). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Lefebvre, H., (2013). *Gündelik Hayatın Eleştirisi II*. (çev. Işık Erdüğü). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Lefebvre, H., (2014). *Mekanın Üretimi*. (çev. Işık Erdüğü). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Lefebvre, H., (2015). *Gündelik Hayatın Eleştirisi III*. (çev. Işık Erdüğü). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Letherby, G. (2003). *Feminist Research in Theory and Practice*. Philadelphia: Open University Press.

- Lewis, R. (2004). *Rethinking Orientalism: Women, Travel and the Ottoman Harem*. London: I. B. Tauris.
- Lune, H. & Berg, B. L. (1991). *Qualitative research methods for the social sciences*. London: Pearson.
- Maksudyan, N. (2014) (ed.). *Women and the City, Women in the City: A Gendered Perspective on Ottoman Urban History*. NY: Berghahn.
- Meriç, N., (2000). *Osmanlı'da Gündelik Hayatın Değişimi; Adab-ı Muaşeret 1894-1927*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Metinsoy, E. M. (2017). *Ottoman Women During World War I: Everyday Experiences, Politics and Conflict*. UK: Cambridge University Press.
- Mullings, B. (1999). Insider or outsider, both or neither: Some dilemmas of interviewing in a cross-cultural setting. *Geoforum*, 30, 337-350.
- Neuman, L. W. (2014). *Social Research Methods: Qualitative and Quantitative Approaches*. USA: Pearson Education Limited.
- Nielsen, J. M. (ed.). (1990). *Feminist Research Methods Exemplary: Readings in the Social Sciences*. London: Westview Press.
- Orun, N. (2017). *Türkiye'de Resmi İdeolojinin Toplumsal Cinsiyeti*. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı, Ankara.
- Osmanağaoğlu, H. (2015). *Feminizm Kitabı*: İstanbul: Dipnot Yayınları
- Özçelik, Ş. (2017). *Kadın Tarihi Açısından Statünün Değişen Görünümleri (1876-1935)*. Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Mersin.

- Özkal, E. (2007). İnci (Yeni) Magazine (1919 - 1923): The Feminine Actuality during the Occupational Period. Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, İstanbul.
- Özkan, E. B. (2019). Erken Cumhuriyet Döneminde Kadın Hareketini Türk Kadın Yolu Dergisi Üzerinden Okumak. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazetecilik Anabilim Dalı, Ankara.
- Polat, G. (2020). II. Meşrutiyet Dönemi Kadın Dergilerindeki Kadın Modasının Tasarım Özellikleri Üzerine Nitel Bir Analiz. Gazi Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Moda Tasarımı Anabilim Dalı, Ankara.
- Sarıtaş, E. (2018). Heteronormativite ve İstikrarsızlıkları: Geç Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemlerinde Cinsel Modernlik. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı, Ankara.
- Scott, J. W. (1986). Toplumsal Cinsiyet: Faydalı Bir Tarihsel Analiz Kategorisi. (Çev. Derya Demirler & Fahriye Dinçer, 2010). Kültür ve Siyasette Feminist Yaklaşımlar, 12, 112-138.
- Stewart, K. (2007). *Ordinary Affects*. London: Duke University Press.
- Tekeli, Ş. (2004). On Maddede Türkiye’de Kadın Hareketi <https://m.bianet.org/bianet/kadin/43145-on-maddede-turkiyede-kadin-hareketi>
- Tekin, Y. (1997). Osmanlı Devleti’nde Siyasal Sistemin Meşruluğu Sorunu Çerçevesinde Birinci Meşrutiyetin Tartışılması. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset ve Sosyal Bilimler Anabilim Dalı, Ankara.
- Topçu, M. (2019). II. Meşrutiyet Döneminde Tesettür Tartışmaları (1908-1918). Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Ankara.

- Toprak, Z. (1988). Halk Fırkasından Önce Kurulan Parti Kadınlar Halk Fırkası. *Tarih ve Toplum Dergisi*, sayı: 51, 30-31.
- Toprak, Z. (2015). *Türkiye’de Kadın Özgürlüğü ve Feminizm (1908-1935)*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları Z
- Tuncer, S., (2015). Dışarı Çıkmak: Özelden Kamusala Feminist Bir Saha Hikayesi. *Moment Dergi*, 2(2), 30-58.
- Tunç, U. (2018). Osmanlı Modernleşmesinde Eğitim, Sanat ve Kadın: İnas Sanayi-i Nefise Mekteb-i Âlisi Örneği. İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul.
- Usta, Y. (2016). Meşrutiyet Döneminde Sosyal Yardım Cemiyetleri ve Faaliyetleri (1908-1918). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, İstanbul.
- Ülker, Ç. (2012). II. Meşrutiyet Dönemi Dergilerinde Kadın İmajı 1908-1914. Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Aydın.
- Walters, M. (2005) *Feminizm*. (H. Gür çev.). Ankara: Dost Yayınevi
- Wollstonecraft, M. (2012). *Kadın Haklarının Gerekçelenirilmesi*. (çev. Deniz Hakyemez). İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- Yıldız, H. (2015). Türkiye’de Kadınların Siyasi Haklar Mücadelesi ve Nakiye Elgün. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı, Ankara.
- Yıldız, H. (2018). Rethinking the Political: Ottoman Women as Feminist Subjects. *Journal of Gender Studies*, 27:2, 177-191, DOI: 10.1080/09589236.2016.1188689.
- Yılmaz, S. (2009). Devrin Kadın Edebiyatına Katkısı Bakımından Kadınlar Dünyası Dergisi. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, İstanbul.

Yükselova, Z. (2004). İngiliz Kadın Seyyahlardan Lucy Mary Jane Garnett'in Seyahatnamesi ile Balikhane Nazırı Ali Bey'in Hatıralarına Göre XIX. Yüzyılın Sonunda Türk Gelenekleri ve Göreneği. Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dünyası Araştırmaları Anabilim Dalı, İzmir.

Zihnioğlu, Y. (2013). Kadınsız İnkılâp. İstanbul: Metis Yayınları

Zilfi, C. M. (2010). Women and Slavery in the Late Ottoman Empire: The Design of Difference. NY: Cambridge University Press.

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 10/05/2023

Tez Başlığı : Osmanlı Kadın Dergilerinde Gündelik Yaşamın Politığı: Hanımlara Mahsus Gazete Mektuplarının İncelenmesi

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 110 sayfalık kısmına ilişkin, 10/05/2023 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 'tür.

Uygulanan filtrelemeler:

- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç
- Kaynakça hariç
- Alıntılar hariç
- Alıntılar dâhil
- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

10/05/2023 İmza

Adı Soyadı: Gökçe GÜLAY

Öğrenci No: N19131899

Anabilim Dalı: Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi

Programı: Siyaset Bilimi Yüksek Lisans

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.

Doç. Dr. Ahu SUMBAS

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
MASTER'S THESIS ORIGINALITY REPORT**

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
POLITICAL SCIENCE AND PUBLIC ADMINISTRATION DEPARTMENT**

Date: 10/05/2023

Thesis Title : *The Politics Of Everyday Life In Ottoman Women's Magazine: The Research Of The Letters Of The Journal For Ladies*

According to the originality report obtained by myself/my thesis advisor by using the Turnitin plagiarism detection software and by applying the filtering options checked below on 10/05/2023 for the total of 110 pages including the a) Title Page, b) Introduction, c) Main Chapters, and d) Conclusion sections of my thesis entitled as above, the similarity index of my thesis is %.

Filtering options applied:

- Approval and Declaration sections excluded
- Bibliography/Works Cited excluded
- Quotes excluded
- Quotes included
- Match size up to 5 words excluded

I declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Social Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

I respectfully submit this for approval.

10/05/2023 Signature

Name Surname: Gökce Gülay

Student No: N19131899

Department: Political Science and Public Administration

Program: Political Science M.A

ADVISOR APPROVAL

APPROVED.

Ass. Prof. Ahu SUMBAS

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ETİK KOMİSYON MUAFİYETİ FORMU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 25/04/2023

Tez Başlığı: Osmanlı Kadın Dergilerinde Gündelik Yaşamın Politığı: Hanımlara Mahsus Gazete Mektuplarının İncelenmesi

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmam:

1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır,
2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir.
3. Beden bütünlüğüne müdahale içermemektedir.
4. Gözlemsel ve betimsel araştırma (anket, mülakat, ölçek/skala çalışmaları, dosya taramaları, veri kaynakları taraması, sistem-model geliştirme çalışmaları) niteliğinde değildir.

Hacettepe Üniversitesi Etik Kurullar ve Komisyonlarının Yönergelerini inceledim ve bunlara göre tez çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kurul/Komisyon'dan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza 25/04/2023

Adı Soyadı: Gökce GÜLAY
Öğrenci No: N19131899
Anabilim Dalı: Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
Programı: Siyaset Bilimi
Statüsü: Yüksek Lisans Doktora Bütünleşik Doktora

DANIŞMAN GÖRÜŞÜ VE ONAYI

Doç Dr. Ahu SUMBAS

Detaylı Bilgi: <http://www.sosyalbilimler.hacettepe.edu.tr>

Telefon: 0-312-2976860

Faks: 0-3122992147

E-posta: sosyalbilimler@hacettepe.edu.tr

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
ETHICS COMMISSION FORM FOR THESIS**

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
POLITICAL SCIENCE AND PUBLIC ADMINISTRATION DEPARTMENT**

Date: 25/04/2023

Thesis Title: *The Politics Of Everyday Life In Ottoman Women's Magazine: The Research Of The Letters Of The Journal For Ladies*

My thesis work related to the title above:

1. Does not perform experimentation on animals or people.
2. Does not necessitate the use of biological material (blood, urine, biological fluids and samples, etc.).
3. Does not involve any interference of the body's integrity.
4. Is not based on observational and descriptive research (survey, interview, measures/scales, data scanning, system-model development).

I declare, I have carefully read Hacettepe University's Ethics Regulations and the Commission's Guidelines, and in order to proceed with my thesis according to these regulations I do not have to get permission from the Ethics Board/Commission for anything; in any infringement of the regulations I accept all legal responsibility and I declare that all the information I have provided is true.

I respectfully submit this for approval.

Date and Signature 25/04/2023

Name Surname: Gökce GÜLAY
Student No: N19131899
Department: Political Science and Public Administration
Program: Political Science
Status: MA Ph.D. Combined MA/ Ph.D.

ADVISER COMMENTS AND APPROVAL

Assoc. Prof. Ahu SUMBAS